

ISSN 0021-6933

JEZIK IN SLOVSTVO

LETNIK LXIV

2019

ŠTEVILKA 2

2

JEZIK IN SLOVSTVO

Glavna in odgovorna urednica
Mojca Smolej (Univerza v Ljubljani)

Urednica tematske številke
Saša Babič

Uredniki
Aleksander Bjelčević (Univerza v Ljubljani)
Nataša Pirih Svetina (Univerza v Ljubljani)
Hotimir Tivadar (Univerza v Ljubljani)

Uredniški odbor
Agnieszka Będkowska-Kopczyk (Univerza v Gradcu)
Monika Gawlak (Šlezjska univerza v Katovicah)
Mira Krajnc Ivič (Univerza v Mariboru)
Boža Krakar Vogel (Univerza v Ljubljani)
Ivana Latković (Univerza v Zagrebu)
Karin Marc Bratina (Univerza v Trstu)
Đurđa Strsočglavec (Univerza v Ljubljani)

Tehnična urednica
Lidija Rezončnik

Jezik in slovstvo, ISSN 0021-6933, UDK 80
© Zveza društev Slavistično društvo Slovenije
<http://www.jezikinslovstvo.com/>

Naslov uredništva
Jezik in slovstvo
Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
jezikinslovstvo@ff.uni-lj.si

Tisk
Nonparel d. o. o., Škofja Loka

Naklada
460 izvodov

Oblikovanje naslovnice
Đanino Božić

Vključenost v podatkovne baze
dLib – Digitalna knjižnica Slovenije
EBSCO
ERIH PLUS – European Reference Index for the Humanities
MLA – Modern Language Association of America, NY, ZDA
New Contents Slavistics, Otto Sagner, München, Nemčija
Scopus (Elsevier)
Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, ZDA

Naročnina
Revijo je mogoče naročiti ali objaviti samo ob koncu ali začetku koledarskega leta.
Naročnina za leto 2019 je 20,50 evra, za člane Slavističnega društva Slovenije 16,50 evra,
za študente 10,50 evra, za tujino 39 evrov. Na leto izidejo štiri številke.
Posamična številka stane 5,50 evra, dvojna številka 10,50 evra. Cene vključujejo 9,5-odstotni DDV.

Revijo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

JEZIK IN SLOVSTVO

letnik LXIV

številka 2

VSEBINA

Uvodnik	3
Razprave	
Katja Mihurko Poniž Pravljice starejših slovenskih pisateljic v literarni tradiciji in vzgojno-izobraževalnem sistemu	5
Saša Babič Obravnava folklornih obrazcev v osnovnošolskih berilih in revijah	19
Alenka Žbogar Slovensko ljudsko slovstvo in antična književnost pri pouku književnosti	31
Marjetka Golež Kaučič Slovenska ljudska balada v srednješkolskem izobraževanju – pastorka književnosti?	41
Milena Mileva Blažič Motiv mesta Ljubljana v slovenski (mladinski) književnosti – <i>Literarna Ljubljana</i>	59
Monika Kropelj Telban Pripovedna pot po Ljubljani. Slovstveno izročilo kot del ogleda mesta	79
Barbara Ivančič Kutin Tematske poti in drugi izkustveni didaktični pristopi pri obravnavi folklornih besedil v osnovni šoli	95
Ocene in poročila	
Katja Hrobat Virloget Barbara Ivančič Kutin: <i>Krivopete. Divje žene z nazaj zasukanimi stopali v slovenskem folklornem izročilu</i>	109
Tina Lengar Verovnik Mednarodni simpozij <i>Poučevanje govora</i>	111
Markéta Dosoudilová Zdeňka Kohoutková: <i>Češko glasoslovje, besedotvorje in oblikoslovje: delovni zvezek</i>	113
Abstracts	115

TABLE OF CONTENTS

Editorial	3
Discussions	
Katja Mihurko Poniž Fairy Tales by Early Slovenian Women Writers in the Literary Tradition and the Education System	5
Saša Babič Short Folklore Forms in Readers and Journals for Primary School Children	19
Alenka Žbogar Slovenian Folk Heritage and Ancient Literary Texts in Literature Classes	31
Marjetka Golež Kaučič The Slovenian Folk Ballad in Upper-Secondary Education – the Stepdaughter of Literature?	41
Milena Mileva Blažič The Motive of the Ljubljana City in Slovenian (Youth) Literature – <i>Literary Ljubljana</i>	59
Monika Kropelj Telban A Storytelling Tour of Ljubljana. Narrative Heritage as Part of Sightseeing	79
Barbara Ivančič Kutin Thematic Trails and Other Experiential Didactic Approaches to Teaching Verbal Folklore in Primary School	95
Reviews and Reports	
Katja Hrobat Virloget Barbara Ivančič Kutin: <i>Krivopete. Wild women with backwards turned feet in the Slovenian folklore tradition</i>	109
Tina Lengar Verovnik International Symposium <i>Teaching Speech</i>	111
Markéta Dosoudilová Zdeňka Kohoutková: <i>Czech Phonetics, Word Formation and Morphology: Workbook</i>	113
Abstracts	115

SLOVSTVENA IN UMETNA LITERARNA DEDIŠČINA V LUČI OBLIKOVANJA KULTURNE IDENTITETE

Tokratna tematska številka je posvečena ljudskemu slovstvu in umetnemu literarnemu izročilu (z izpostavitvijo pravljic) v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca do srednje šole. S problematiko se je ukvarjal ciljni projekt Slovenska in evropska kulturna literarna dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca do srednje šole (V5-1702). Prispevki so interdisciplinarno zasnovani: povezujejo didaktiko književnosti, literarnovedna raziskovalna področja, narodopisje in slovstveno folkloristiko. V prispevkih avtorice pregledajo, ali je slovstveno izročilo ustrezno umeščeno v učna gradiva in učne načrte vzgojno-izobraževalnih programov od vrtca do srednje šole, ter analizirajo učbenike in berila, kurikulum za vrtce in učna načrta za pouk slovenščine v osnovni šoli (2011 in 2018) – vse z vidika evropskega ljudskega in literarnega izročila in s posebnim poudarkom na slovenskih pravljicah.

Prispevki zapolnjujejo sivo liso slovenskih učnih gradiv, učnega načrta za slovenščino (književnost) in kurikulum za vrtce, za katere se je izkazalo, da večinoma še vedno zajemajo (pre)malo ljudskega izročila, slovstvene folkloristike ter literarne dediščine, meddisciplinarno povezane s temi področji. Tako npr. šolska obravnava slovenskih ljudskih balad še vedno temelji na zapisanem besedilu in ne upošteva, da gre za péto pesem. Kljub dejstvu, da poznamo 337 tipov balad, nekatere med njimi imajo svoje vzporednice v pravljicah ali povedkah, pa jih slovenski učenci spoznajo le deset.

Prispevki z njihovimi praktičnimi možnostmi izpeljave v šoli, predstavljenimi v seriji seminarjev stalnega strokovnega izpopolnjevanja za vzgojitelje, učitelje razrednega pouka in profesorje slovenščine, ki so bili izvedeni na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, skušajo okrepiti zavedanje o pomenu in vlogi teh besedil za medkulturni, intra- in interkulturni dialog, krepitev kulturne zavesti in kulturnega kapitala, ta pomembna gradnika individualne, nacionalne in globalne identitete. Presenetljivo visoka udeležba na omenjenih seminarjih je dovolj relevanten pokazatelj, da se tudi vzgojitelji, učitelji in profesorji zavedajo, da branje leposlovja odpira številne tujosti (sistemske, recepcijske, funkcijske, spoznavne), spodbuja empatijo, zmožnost življenja v drugo in drugačno, razmisleke o tem, kaj različne kulture združuje, kaj razdružuje, v čem smo si podobni, v čem se razlikujemo ... Spoznavanje lastne kulturne dediščine ter niza njenih kontekstov od literarnoteoretskih, zgodovinskih, družbeno- in kulturnozgodovinskih, filozofskih, umetniško-estetskih, filozofskih, religioznih, biografskih do jezikovnih mlade senzibilizira za estetske, etične in spoznavne vrednote različnih civilizacij ter razvija njihov kulturni kapital.

Namen projekta je bil interdisciplinarno analizirati in predlagati izboljšave na številnih vzgojno-izobraževalnih ravneh, predvsem na področju učnih vsebin. Za širšo javnost je zanimiv zlasti aplikativni del projekta, katerega rezultat so tri možnosti terenskega stika z literarnim izročilom. Prva je t. i. Literarna pot po Ljubljani (poudarek je na pravljičah, zato je namenjena zlasti predšolskim otrokom in učencem prvega in drugega triletja; avtorici M. M. Blažič in M. Kropelj Telban), druga Baladna pot po Ljubljani (namenjena gimnazijcem; avtorica M. Golež Kaučič), tretja pa Pot po sledih pripovednega izročila Bovca (avtorica B. Ivančič Kutin).

V pričujoči številki se tematsko zvršča sedem člankov. M. M. Blažič, B. Ivančič Kutin in M. Kropelj Telban se osredinijo na predstavitev že omenjenih literarnih poti, na proces njihovega ustvarjanja in evalvacijo. K. Mihurko Poniž izpostavlja (pre)malo poznane slovenske pravljičarke in njihov družbeni položaj, A. Žbogar analizira položaj antične književnosti in ljudskega slovstva pri pouku slovenščine v tretjem triletju in gimnaziji, naniza nekatera doslej v šoli spregledana besedila in predlaga, s katerimi metodami in oblikami dela bi jih bilo v šoli smotno obravnavati, M. Golež Kaučič se posveti slovenski ljudski baladi in opozarja na strokovne zdrse, ki se ob tej literarni vrsti pojavljajo v učnih gradivih, S. Babič analizira (ne)rabo pregovorov in ugank v osnovnošolskih berilih in revijah.

Ljudska dediščina in literarno izročilo postajata vse bolj spregledani del naše kulture, zato je namen projekta, seminarjev, aplikativnih poti in pričujoče tematske številke stroki, znanosti, šoli in širši javnosti pokazati na njun neizmeren potencial, sporočilno bogastvo in interpretativne možnosti.

*Saša Babič, urednica tematske številke
Alenka Žbogar, vodja projekta*

PRAVLJICE STAREJŠIH SLOVENSКИH PISATELJIC V LITERARNI TRADICIJI IN VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM SISTEMU¹

V članku predstavljamo starejše slovenske pravljicarke, ki so svoje pravljice v pripovedni prozi, v slovenščini in v knjižni obliki objavile pred drugo svetovno vojno: Leo Fatur, Marica Gregorič Štepančič, Marijano Grassellini Prosenc (ps. Anka Nikolič), Ljudmila Prunk, Marijo Wirgler (ps. Marija Jezernik), Manico Koman, Ilko Vašte, Elzo Lešnik in Sonja Sever. Ugotavljamo, da njihove pravljice prinašajo vsebinske, formalne in slogovne novosti v tradicijo slovenskih literarnih pravljic, čeprav sočasna kritika ni vselej prepoznala njihovih odlik. Izbrana besedila analiziramo tudi glede na možnosti obravnave pri pouku slovenščine v osnovni šoli. Navajamo možnosti didaktizacije in cilje, ki jih lahko z obravnavo besedil starejših slovenskih pisateljic dosežemo.

Ključne besede: zgodnje slovenske pravljicarke, Lea Fatur, Marica Gregorič Štepančič, Marijana Grassellini Prosenc, Anka Nikolič, Ljudmila Prunk, Marija Jezernik Wirgler, Manica Koman, Ilka Vašte, Elza Lešnik, Sonja Sever

1 Uvod

V slovenskem literarnem sistemu so pravljicarke prisotne že od druge polovice 19. stoletja, prevajalka ene izmed najbolj znanih svetovnih pravljic, *Rdeče kapice*, v slovenščino je Luiza Pesjak (Blažič 2016: 240). Spregledati ni mogoče tudi številnih ohranjevalk ustnega pravljичnega izročila, ki so s svojimi pripovedmi omogočile, da pravljice niso utonile v pozabo, še preden so se našli njihovi zapisovalci oziroma

¹ Članek je del raziskave v okviru projekta *Slovenska in evropska literarna ter ljudska dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrta do srednje šole* (V5-1702 B).

zapisovalke.² Dragoceno in pomenljivo je v tem smislu pričevanje Lee Fatur o družinski tradiciji ohranjanja pravljичnega izročila po ženski liniji:

Domača vas je bila, posebno materi, dom starih pesmi in pravljic. Prababica, ki je bila iz Metlike, in babica, ki je bila iz Lokve pri Trstu, sta jih pravili teti Ančki, teta in mati sta jih pravili moji materi. Bila sem komaj štiri leta stara, sedela sem pri materinih nogah in poslušala, kar je živelo v materini duši. (Fatur 1926: 379–380.)

A vendar je literarna veda le redko usmerila svoj raziskovalni interes na to področje.³ Zato bomo v pričujočem članku najprej pregledno predstavili starejše slovenske pravljicarke, ki so svoje pravljice v pripovedni prozi, v slovenščini in v knjižni obliki objavile pred drugo svetovno vojno: Leo Fatur (1865–1943), Marico Gregorič Štepančič (1874–1954), Marijano Grassellini Prosenec, ps. Anka Nikolič (1875–1960), Ljudmilo Prunk Utvo (1878–1947), Marijo Wirgler, ps. Marija Jezernik (1879–1974), Manico Koman (1880–1960), Ilko Vašte (1891–1967), Elzo Lešnik (1895–1941) in Sonjo Sever (1900–1995). Pri tem bomo več pozornosti namenili tistim delom, ki doslej še niso bila natančno obravnavana ali ovrednotena. Članek tako prinaša izvorna spoznanja o *Pravljicah* Marice Gregorič Štepančič in Ljudmile Prunk, *Pravljicah o Gralu* Marijane Prosenec Graselli, obeh pravljичnih zbirkah Sonje Prosenec in pravljicah Marije Jezernik – na ta besedila je literarna veda le opozorila, a jih ni nihče raziskal. Pri tistih pravljičarkah, ki so že bile deležne raziskovalne pozornosti, bomo opozorili na izsledke raziskav o njih.

V prispevku bomo tudi raziskali možnosti didaktične obravnave izbranih besedil, ki prav tako še niso bila predmet tovrstne analize. Iskali bomo odgovor na vprašanje, ali ta besedila »spodbujajo učence h komunikaciji« s književnostjo (Krakar Vogel 2004: 40). Pri vsaki od raziskovanih avtoric bomo izbrali besedilo, ki je primerno za obravnavo pri pouku slovenščine in razložili izbor. Pri tem bomo upoštevali načela, ki jih navaja Boža Krakar Vogel: recepcijsko načelo (razvojno stopnjo učenca oz. stopnjo bralnega razvoja, kognitivne in čustvenomotivacijske dejavnike na tej stopnji, bralno sposobnost znotraj posamezne stopnje – besedila so primerna za obravnavo v prvem trilettju, nekatera izmed, kot bo pokazano tudi v drugem trilettju), literarnozgodovinsko načelo (besedila sporočajo, da je žensko avtorstvo del literarne tradicije) in literarnoteoretično načelo: besedila odražajo tematske, formalne in slogovne posebnosti literarnega obdobja, npr. moderne pri Prunk in Gregorič Štepančič, prve svetovne vojne pri Ilki Vašte (prim. Krakar Vogel 2004: 61–64). Četudi imajo besedila starejšo letnico nastanka, to ne more biti razlog, da jih ne bi vključili v vzgojno-izobraževalni proces, saj so tudi starejša besedila »lahko predmet problemskega pouka« (Saksida 2008: 39), »domiselna šolska

² Milena Mileva Blažič opozarja, da so za Karla Štreklja pravljice zapisovale tudi Ana Kovač, Tona Tomažič, Micka Kajtna, Tonca Zložna in Tereza Pošepi (Blažič 2016: 241).

³ Navedene pisateljice so bile sicer vključene v literarne preglede in biografske leksikone, vendar so šele pionirske sodobne raziskave Milene Mileve Blažič usmerjene v kontekstualno analizo in interpretacijo nekaterih pravljicark, predstavljenih v tem članku: Ilke Vašte, Manice Koman in Elze Lešnik. Druge pravljicarke Milena Mileva Blažič le omeni, njihovih besedil ne analizira oziroma interpretira.

interpretacija bo tudi v starejših besedilih znala razkriti prvine, ki so zanimive za mladega bralca» (Saksida 2008: 66). Vsa izbrana besedila so bila tudi obravnavana na delavnici *Zgodnje slovenske pravljíčarke*, ki jo je avtorica pričujočega članka izvedla na seminarju *Slovenska in evropska literarna ter ljudska dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrta do srednje šole* (Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1. februar 2019). Kratki predstavitvi besedil je sledilo branje pravljíc oziroma odlomkov iz njih, na osnovi katerega so udeleženke in udeleženci seminarja pripravili kratko predstavitev možnosti obravnave besedil v učno-vzgojnem procesu.⁴

V pričujočem prispevku bomo več pozornosti namenili recepciji tistih besedil, pri katerih se zdi, da kritiki niso presojali le s kriteriji literarnovednega vrednotenja, a so svoje sodbe zapisali v obliki literarne recenzije, saj tovrstna analiza kritiške recepcije še ni bila opravljena. Kot smiselna se razkriva tudi zato, ker je zelo verjetno, da zaradi takšnega sprejema v času nastanka obravnavana dela kasneje niso bila deležna ustrezne literarnovedne pozornosti. V sklepu bomo odgovorili na vprašanje, kakšen je pomen starejših slovenskih pravljíčark za slovensko literarno zgodovino in ali so njihova besedila še aktualna in zanimiva za bralno občinstvo in obravnavo pri pouku slovenščine v osnovni šoli.

2 Literarnozgodovinska analiza izbranih besedil

2.1 Secesijske pravljice Ljudmile Prunk in Marice Gregorič Stepančič

Prva knjižna zbirka pravljíc izpod ženskega peresa je izšla leta 1913 v soavtorstvu dveh tedaj že uveljavljenih pisateljic in pri ugledni založbi (Mohorjeva družba), nanjo je doslej le opozorila Milena Mileva Blažić (2016: 239 in 2014: 207), vendar ji ni posvetila nobene raziskave.⁵ Pravljice Ljudmile Prunk in Marice Gregorič Stepančič v slovensko književnost oziroma v tradicijo pravljice vnašajo za tedanjo dobo moderen pristop: prevladujejo alegorične upodobitve narave, ki uporabljajo impresionistične in novoromantične slogovne postopke. Alegorije so največkrat ženskega spola in blizu cvetlični ornamentiki, ki je bila značilna za obdobje in smeri moderne. Namesto običajnih črno-belih upodobitev, v katerih je modrost pripisana moškim, zvičajnost in zlo pa ženskim likom, besedila v zbirki poudarjajo lepoto, ki je povezana s pozitivnimi lastnostmi: dobroto, predanostjo in stanovitnostjo. Že uvodna pravljica *Zlatolasa kneginja Pravlјica* napoveduje drugačen pristop: gre za alegorično upodobitev pravljice, ki sporoča, da med pravljíčnim svetom in svetom ljudi ni ostre meje, hudobna bitja iz pravljíc, ki so tako ženskega kot moškega

⁴ Gradivo je dostopno na spletnem naslovu: <http://www.ung.si/~kmihurkoponiz/Seminar_1.2.2019_gradivo.pdf>.

⁵ Omenjena raziskovalka v obeh navedenih virih omenja dve zbirki Pravljíc Ljudmile Prunk: eno naj bi izdala skupaj z Marico Gregorič Stepančič leta 1910, drugo pa leta 1913 z Miro Šega. Mira Šega je psevdonim Marice Gregorič Stepančič. Leta 1910 ni Ljudmila Prunk glede na izsledke naše raziskave izdala nobene knjige pravljíc, zato menimo, da gre za eno samo delo: Pravljice, ki so izšle leta 1913 v soavtorstvu obeh omenjenih pisateljic pri Mohorjevi družbi v Celovcu.

spola, so se naselila med ljudmi. Ta pravljica prinaša tudi prikaz nežnega odnosa med materjo in hčerjo (kneginja Pravljica je hčerka Noči) in hkrati otrokom na nevsiljiv način razlaga abstraktne pojme. Na ta način je strukturiranih več pravljič v zbirki: pojave v naravi, ki so mlajšim otrokom zaradi abstraktnosti težje doumljivi, ponazarja z alegorijami in bajeslovnimi bitji (zvoke ob nevihti povzročajo žitni palčki, ki iz žita beže pred vetrom, starka burja razgraja po kraški pokrajini, ker nima miru v svojem bivališču, hrepenenje po nedosegljivem je upodobljeno v pravljici o vijolici, ki kopni po kraju, lepšem od tistega, na katerem je, prehod jeseni in zimo je ponazorjen z alegorijo vetra, ki pleše z jesensko vilo divji ples, v katerem ona izgubi svojo lepoto, nastop pomladi pa s prihodom kraljične Vesne). V številnih zgodbah je v ospredju motiv nesrečne, neuslišane ali nemogoče ljubezni, ki je projiciran v rastlinski (*Podrti borovec*), živalski (*Enodnevnica*) in bajeslovni svet (*Vesna in Zimovnik*). Pravljice temeljijo na tradicionalnih vrednotah: predanost in zvestoba v ljubezni (*Cvet ljubezni*), skromnosti (*Sirotica marjetica*), skrbi za druge, družino (*V smrekovem vrhu ...*, *Jazbec*).

Čprav nastopajo tudi živali in bajeslovna bitja, prevladujejo estetizirane cvetlične alegorije, v katerih odmevajo secesijske slikarske upodobitve Alfonsa Muche in Gustava Klimta ter cvetlična motivika iz literarnih besedil Huga von Hofmannsthal, Arthurja Schnitzlerja in Richarda Beer-Hofmanna. Visoka stopnja estetizacije v kombinaciji z nevsiljivo moralo, ki temelji na tradicionalnih vrednotah prijateljstva, ljubezni, dobrotelosti, odlikuje že fin de sièclevske pravljice Oscarja Wilda, za katere je značilno tudi približevanje bibličnemu jeziku in ritmu (Zipes 1983: 114), podoben tip pravljice kot sta ga ustvarili Ljudmila Prunk in Marica Gregorič Stepančič, bi lahko odkrili tudi pri Mary de Morgan,⁶ bogato cvetlično metaforiko pa v pravljicnem romanu *Skrivni vrt* (*The Secret Garden*, 1911) Frances Hodgson Burnett.

Vse to nas utrjuje v oceni, da sta Ljudmila Prunk in Marica Gregorič Stepančič s svojimi *Pravljicami* ustvarili nov tip slovenske literarne pravljice, ki bi jo lahko poimenovali secesijska pravljica in je bil v sozvočju s sodobnimi evropskimi trendi in s premiki v slovenskem pripovednem modelu v smislu cankarjanske lirizacije proze. Secesijsko podobo njunih pravljič odlično dopolnjujejo ilustracije Vladimira Cotiča, ki je kot študent dunajske slikarske akademije srečeval secesijske motive tako rekoč na vsakem koraku. Njihovo skupno umetniško delo je tako pomemben prispevek k umetnosti moderne, ki je bil doslej po krivici spregledan, morda tudi zaradi kritiške zavrnitve ob izidu, ki razkriva nespoštljiv odnos do avtoric in ilustratorja, nepoznavanje razvoja literarne pravljice in modernih smeri v slikarstvu oziroma ilustraciji ter neresen odnos do recenzentskega dela. Presenetljivo je, da so vse tri kritike izšle v tedaj osrednjih literarnih revijah. Vsi recenzenti obravnavajo delo s sarkazmom in ironijo, njihove zavrnitve niso utemeljene.

⁶ Mary de Morgan (1850–1907) je bila angleška pisateljica, izdala je tri knjige pravljič (*On a Pin-cushion*, 1877; *The Necklace of Princess Fiorimonde*, 1880; *The Windfairies*, 1900). V svojih pravljicah, ki so velikokrat postavljene v vilinsko deželo ali v gozd, tematizira človeške odnose (Pemberton 2006: 6).

V *Ljubljanskem zvonu* Josip Wester zapiše, da bi ta besedila lahko imenovali tudi »fantazmagorije, otročarije, vezani otrobi«, avtoricama odreka »umetniško tvorno silo, ki zna stvariti zaokroženo enoto z izrazito idejo« (Wester 1913: 66). Kot kriterij umetniške kvalitete pravljic Wester določa realističnost, zato se mu zdijo Utvine pravljice boljše, povsem pa zavrne pravljice Marice Gregorič, ki so »poosebljena lirika«, njegov povsem neprofesionalen odnos do recenziranja pa razkrivajo njegove besede, da posameznih črtic sploh ne namerava ocenjevati, da je sicer pri dečkih v starosti od deset do dvanajst let preveril odziv (zakaj deklince niso smele/mogle izraziti svojega mnenja, Wester ne navaja) in so jim »še dokaj ugajale«, njemu pa se je Podrti borovec zdel neslan do zoprnosti« (Wester 1913: 670).

V *Domu in svetu* Josip Lovrenčič namesto kritike napiše parafrazo pravljice, v kateri ne razvrednoti le literarnih kvalitet, ki jih kot slavist lahko ocenjuje, temveč tudi ilustracije diplomanta dunajske likovne akademije, četudi v tem smislu ni imel nobene izobrazbe. Posmehljivo navede pogovor med poosebljeno Publiko in Kritikom, iz katerega je razvidno, da nimajo ne zgodbe ne ilustracije nobene umetniške vrednosti in zaključí:

Ta pogovor je slišal slovenski svet in ga povedal Pravljicam, Pravljice so si vzele to k srcu in so se postarale in ostale pozabljene. — Oni dve prijateljici in mladi fant so pa pomislili: Dolga je pot k Tebi, Umetnost, in daleč je še do primitivne Lepote! — Če jo dobijo, vam že povem. (Lovrenčič 1913: 437.)

V Slovanu je *Pravljice* ocenil Oton Župančič, ki je v njih videl le »srčkanost in presrčkanost, samo igračkasto kodranje in krotovičenje sloga in misli; fabule, pravega pripovedovanja, pa niti za pedanj«, zato je menil, da bodo otroci to besedičenje zavrnili, saj gre za otročjo in ne otroško knjigo.⁷ Spraševal se je, kaj naj počne mladina s »tako nepregledno navlakó, če se že odrasel človek od nje utrují« (Župančič 1914: 29).⁸ Ostra in kratka ocena, v kateri ni niti ene pohvalne besede, je presenetljiva, še posebno, ker jo je napisal Oton Župančič, ki se je kasneje uveljavil kot vodilni pisatelj za otroke in mladino. Toda v literarni zgodovini beležimo številne grobe zavrnitve uspešnih pisateljic, ki so jih objavili mladi in ambiciozni avtorji, ki so si s tem omogočili lasten prodor na literarno sceno.⁹ Ob tem ne moremo spregledati tudi tega, da Župančič zapiše, da ve za pisatelja, ki je založbi ponujal svoj prevod ruskih pravljic, a je bil zavrnjen, zato je še toliko bolj ogorčen, da je založba izdala recenzirano delo. Zdi se, da ne glede na to ali je bil zavrnjeni prevajalec on ali kakšen od njegovih prijateljev, *Pravljic* ni ocenjeval nepristransko. Prav tako je Župančič razočaran nad neodzivnostjo kritike nad prepesnjeno knjižico *Lahkih nog naokrog*,

⁷ Na omenjeni delavnici smo ugotovili, da so besedila zelo primerna za obravnavo tako v igralnici kot v učilnici v prvem triletju osnovne šole.

⁸ Odlomek iz Župančičeve ocene je izbral oziroma izbrala A. G. (najverjetneje gre za stalno sodelavko revije Alenko Glazer) za prispevek *Oton Župančič o otroku in otroški književnosti* (1978), prispevek omenja tudi Saksida (1994: 107).

⁹ Margaret Cohen trdi, da je bil Balzacov in Stendhalov uspeh tudi posledica njunega sovražnega prevzema dominantne prakse romana, ki je bila uveljavljena v času njunih pisateljskih začetkov, torej sentimentalnih del izpod peresa pisateljic (Cohen 2002: 6, 12, 31, 163–184).

nanjo je celo sam opozoril v istem letniku (prim. Mahnič 1980–1991: 1021), zato bi tudi v tem lahko videli motivacijo za zavrnitev *Pravljic*, saj je ta knjiga doživela tako izdajo kot kritiški odziv.

Odlomki iz navedenih recenzij razkrivajo ne le nespoštljiv odnos, temveč tudi nestrokoven pristop, sodbe so zapisane na posmehljiv način in niso utemeljene. Morda so kritike tako odklonilne tudi zato, ker sta tedaj začrtane meje žanra pravljice prestopali ženski. K tej spekulaciji lahko pripišemo še eno: morda se pravljice slovenskih pisateljic kasneje niso razvijale v skladu s sodobnimi tokovi tudi zato, ker so avtorice vedele, da ji bo kritika ocenjevala na način, kot so jih navedeni avtorji.

2.2 Stara snov v novi preobleki: pravljice Lee Fatur

Lea Fatur je med obravnavanimi pravljíčarkami najstarejša, vendar so njena dela knjižno izšla šele tik pred drugo svetovno vojno. Pred tem jih je objavljala v periodiki, tako da je Tine Debeljak ob knjižnem izidu zapisal, da so bile zbrane pravljice napisane že pred tridesetimi leti, torej v času, ko sta pisali tudi Ljudmila Prunk in Marica Gregorič Stepančič. Debeljak opozarja na motive, ki jih poznamo od drugod, pri čemer navaja pravljice Božene Némcove (Debeljak 1941: 7).

To primerjavo raziskuje tudi Milena Mileva Blažić, ki opozori še na pravljico *Deklica zmaga dvanajst roparjev* in ugotavlja, da junakinjo Lee Fatur odlikujejo iznajdljivost, pogum in samostojnost, torej atributi, ki jih v 19. stoletju pri ženskih likih ne srečamo tako pogosto (Blažić 2014: 223). Sicer njene pravljice sledijo ustaljenim pravilom žanra (prim. Blažić 2014: 222–223). Tine Debeljak prispeva najbolj poglobljeno oceno pisateljicinih pravljic, ki jo tudi danes lahko sprejmemo brez zadržkov in osmišljuje njeno vključitev v nabor avtoric za obravnavo pri pouku. Debeljak piše, da Lea Fatur »nazorno, kratko in jedrnato ter sočno s svojsko besedo in slogom preoblikuje staro podedovano snov na način, kakor so jo drugod podaljali v narod zaverovani umetniki sicer že v času njenega rojstva«, izročilo svojih prednikov podaja »v klenu besedi in notranji napetosti« (Debeljak 1941: 7).

2.3 Sledenje tradiciji v pravljicah Manice Koman

Med izbranimi pravljíčarkami je bila poleg Lee Fatur med svojimi sodobniki in sodobnicami kot pravljíčarka gotovo najbolj prepoznavna Manica Koman, ki je pravljice pripovedovala otrokom v živo in po radijskih valovih (Blažić 2016: 239, Ratej 2014: 5), izdala je dve zbirki pravljic in bila uvrščena v knjigo *Slovenska žena* in v *Slovenski biografski leksikon*, kar lahko razumemo tudi kot »vrh kanonizacije pisateljicinega imena« (Ratej 2014: 5). Natančneje se njenim pravljicam posveča Milena Mileva Blažić, ki ugotavlja, da jih je mogoče primerjati s pravljicami Božene Némcove (Blažić 2014: 221).

Pravljice Manice Koman sledijo tradicionalnim postopkom, v njih ni inovacij ne na slogovni ravni ne v prikazovanju likov, kjer sledi stereotipnim reprezentacijam ženskosti in moškosti (prebrisan deček, modri vladar, hudobna mačeha, zlobna čarovnica), kar bi lahko razložili s pisateljičinim biografskim ozadjem: kot preprosta, formalno neizobražena ženska si je s svojim literarnim ustvarjanjem pridobila mesto v kulturnem in javnem prostoru (Ratej 2014: 39), ki ga ni želela ogroziti s prestopanjem mej, ki so bile v konzervativnem okolju v tej dobi postavljene ženskam.

2.4 Spoj starega in aktualnega pri Ilki Vašte

Marija Stanonik pravljicični opus Ilke Vašte uvršča med tiste opuse slovenske književnosti, za katere je značilno, da »se s folkloro spogledujejo le v nekaterih svojih sestavinah, s snovnim posodabljanjem in domiselnimi kompozicijskimi novostmi pa so samostojno avtorsko delo« (Stanonik 2006: 358). K pisateljicam, ki so razvijale avtorski model pravljic, jo prišteva tudi Milena Mileva Blažič (2016: 248).

Ilka Vašte svoje pravljice sicer postavlja v domišljajska dogajališča, vendar jim pripisuje tudi značilnosti, ki spominjajo na slovenske kraje. Tako v *Pravljici o jamski kraljični* piše o radovednejših, ki jih je čarovnik začaral v človeške ribice. Da so pravljice nastale med in po prvi svetovni vojni, razkrivajo številne aluzije, o katerih je pisal že recenzent Anton Funtek: »Druga njena vrlina je, da so te nekatere pravljice nekako moderne, tj. da srečno spajajo stare elemente z dogodki pol minulega časa, z motivi svetovne vojne« (Funtek 1922: 375). Že v prvi pravljici (*O jamski kraljični*) je poudarjeno, da je kralj palčkov miroljuben. Ko pride do vojske, pošlje kralj mladeniče poizvedovati o sovražniku na velikih ptičih, ki spominjajo na letala: »Peroti je imel velike kakor jadra in na srebrnem trebuhu mu je bila privezana košara, tolika, da je lahko sedel človek vanjo. Okrog glave je imel privezano srebrno vrstico, za katero se je dal voditi pri letanju« (Vašte 1921: 13–14). V pravljici *O zmaju* otrok sprašuje po očetu in mati mu odgovori, da je odšel na vojsko. Ko sin ne razume, kaj je vojska, mu babica razloži, da je to »zmaj, ki nam varuje domove pred sovragom, za plačilo pa mu mora dajati kralj može in fante« (Vašte 1921: 36). V pravljici *Materini biseri* je zakodiran motiv primorskih beguncev (Ilka Vašte je živel v Trstu): »Sovražnik je požigal in moril po vaseh in vsi ljudje so zbežali s svojih domov. Tudi uboga vdova je morala oditi iz svoje male kočice« (Vašte 1921: 48). V pravljici *Pripovedka s soških planin*, ki je bila objavljena pod naslovom *Pravljica s soških planin*, že leta 1916 v *Edinosti*, pa skuša razložiti, zakaj tam teče kri:

Prišli so bratje, vsi kosmati kozonogi, grdogledi, temnodlaki. Zborovali so tam za planinami in prisegli smrt lepemu Dobranu, smrt in maščevanje vsem krasnim in krepkim mladeničem. Do bistrice Soče so pridrli – oj! – Cela vojska jih je bila! Razdirali so vasi in mesta, iskali mladih naših bratcev, naših otcov ... (Vašte 1921: 89.)

Preoblikovanje boleče zgodovinske izkušnje v pravljичne vsebine je inovacija, ki jo prinašajo pravljice Ilke Vašte v slovensko književnost povojne dobe. V drugih besedilih avtorica sledi tradicionalnim strategijam pravljice: dobro je nagrajeno, zlo kaznovano, vztrajnost in marljivost sta vrlini, ki pripeljata do vzpona na družbeni lestvici. Slabe lastnosti se s pomočjo dobrote ali čarovnije drugih lahko spremenijo v dobre in šele takrat je možen srečen konec. Odlike pravljic Ilke Vašte so še duhovit pripovedni slog, avtoričino neposredno obračanje na sprejemnika oziroma sprejemnico v obliki vprašanj in nagovorov ter nevsiljiv poučni ton.

2.5 Nova senzibilnost v pripovedkah in pravljicah Elze Lešnik

Drobna knjižica Elze Lešnik je razdeljena na tri dele: *Črtice iz mariborske zgodovine*, *Pravljice in pripovedke iz mariborske okolice* in *Pripovedke in pravljice iz drugih krajev*. Pisateljica jih je namenila, kot je sama zapisala, »predvsem mladini osnovnih šol v Mariboru in njega okolici« (Lešnik 1925: 38). Zbirko je doslej raziskala in analizirala le Milena Mileva Blažič. Ugotovila je, da so številna besedila razlagalna oz. etiološka, pojavljajo se kristjanizirane, slovanske in poganske prvine in pravljični elementi: »nedoločen čas in prostor, literarni liki (*Junaški rešitelj*), črno-bela moralna osnova (nagrajeno dobro, kaznovano zlo), zgradba dvojnosti (*Sovražna brata*), trojnosti ali stopnjevanja, pravljični rekviziti (čarovna sekira, čudežni studenec, gozdne vile, Konjiški zmaj, kača s krono) in dvodimenzionalnost« (Blažič 2014: 226–229). V pravljicah Elze Lešnik Milena Mileva Blažič prepoznava novo senzibilnost, torej čustva in socialno empatijo do žensk: mlada žena, prestrašena, uboga žena, žena beži s polletnim otrokom, žena in otrok, nedolžna žena (Blažič 2014: 229).

2.6 Sledenje tujim zgledom: *Pravljice o Gralu* Marijane Grassellini Prosenec

Marijana Grassellini Prosenec, po izobrazbi učiteljica, je sodila med najbolj zagnane članice Telesno-kulturnega društva Atena, še posebno založbe Belo-modra knjižnica, ki jo je društvo ustanovilo leta 1929. O razlogih za nastanek te založbe poroča v članku, ki ga je podpisala s psevdonimom Anka Nikolič in nasloвила *Zakaj smo ustanovile Belo-modro knjižnico* (1929). V njem izpostavlja pomanjkanje dobrih otroških in mladinskih knjig kot eno izmed pobud za vznik založbe (Nikolič 1929: 243). Zato ni presenetljivo, da je M. Grassellini Prosenec tudi avtorica prve otroške knjige Belo-modre knjižnice *Pravljice o Gralu* (1927), ki jo je prav tako izdala pod psevdonimom Anka Nikolič. Že v podnaslovu je zapisala, da so nastale po francoskih virih, vendar ni jasno, katere francoske pravljice je imela v mislih. Pravljice obnavljajo legende o svetem Jožefu iz Arimateje, stvarjenju sveta in zgodbe vitezov dvora kralja Arturja. Slogovno in tematsko besedila ne prinašajo nobenih novosti. Opazno je prizadevanje mladi slovenski publiki približati tematiko, ki do tedaj v slovenski književnosti ni bila pogosto obravnavana.

2.7 Človeške zgodbe v živalskih podobah: pravlјice Marije Jezernik

Marija Jezernik v slovensko otroško in mladinsko književnost vpeljuje nov žanr živalske pravlјice, ki se tudi po dolžini razlikuje od večine literarnih pravlјic njenih predhodnic in sodobnic. Daljša pripovedna proza ji omogoča nizanje različnih dogodkov in vzpostavitev pravlјičnega lika kot polnokrvne figure, daljša dogajalna linija pa tudi njegov razvoj.

Čprav je dogajalna linija *Medveda Godrnjavčka* dokaj preprosta, bi lahko v sledenju medvedkovemu življenju od rojstva do poroke prepoznali vzorec razvojnega romana: medvedek namreč po različnih preizkušnjah odraste v samostojno bitje, ki nadaljuje svojo vrsto. Ob izidu *Medveda Godrnjavčka* (1929) je Josip Vandot opozoril, da gre za novost v slovenski književnosti – živalsko povest – pred Marijo Jezernik je takšno besedilo namreč napisal le Ksaver Meško (*Volk spokornik*). Zgodbe o živalih, ki so bile pred tem napisane v slovenščini, so za Vandota fragmenti, živali so idealizirane in se zaradi tega zdijo preveč banalne. Drugačen je po njegovi oceni *Medvedek Godrnjavček*, ki sicer ni zelo dogajalno bogat, pisateljičina tendenca je namreč »usmerjena le v opisovanje gozdnega življenja, živali in rastlin. /.../ Sicer so posamezne živali tu in tam preveč idealizirane, a v skupnosti tvorijo končno čudovito celoto, ki s svojimi realističnimi potezami vpliva na čitatelja naravnost frapantno« (Vandot 1930: 125). Živalsko pravlјico pri M. Jezernik po Vandotovem mnenju, ki mu lahko brez zadržkov pritrđimo, odlikujejo še pristna, naravna plastika in neprisljlen otroški humor, problematično pa se mu zdi razvlečeno in hladno opisovanje na sredini besedila, medtem ko je seksualno vprašanje uspešno »opisala s pesniškimi barvami« (Vandot 1930: 125).

Manj je pravlјicam Marije Jezernik naklonjen Vladimir Kapus, ki zapiše, da je pisateljica veliko časa namenila študiju živali, ob čemer je razvila veliko lepih misli, ki jih je posredovala mladini, dobro je prikazala značaj živali, sicer pa v njenih delih odkriva naslednje pomanjkljivosti: medvedi nimajo kopice otrok, lisica se ne ženi pomladi, pa še nekaj je »pogrešk, ki nekoliko motijo poznavalca gozdnega življenja« (Kapus 1931: 5). Tudi ta ocena razkriva, da so slovenski kritiki realizem kot največjo literarno odliko prenesli celo na pravlјice in problematizirali dejstvo, da je število medvedjih mladičev sedem, kar v naravi ni mogoče, ne da bi pomislili, da gre za svet, v katerem je sedem pravlјično število.

Pri *Princesi Izi*, ki prav tako kot *Medvedek Godrnjavček* in *Beli bratec* prenaša v živalski svet človeške zgodbe, Josip Vandot pohvali opis prisrčnega živalskega prijateljstva, ki ga odlikujejo žive in naravne barve kakor še nobenega dotedanjega mladinskega spisa (Vandot 1931: 88).

2.8 Pravljičnica kot realizacija slovanske duše pri Sonji Sever

Sonja Sever je ustvarila bogat pravljичni opus ne le pred drugo svetovno vojno, temveč tudi po njej. V Zagrebu, kjer je leta 1932 odprla otroški vrtec, se je uveljavila tudi kot pripovedovalka pravljičnic (Koblar 2013). Pravljičnice Sonje Sever so najprej izhajale v goriški reviji *Mladika* (Pogačnik 1941: 132), kjer so navdušile bralce in bralke (Čampa 1939: 72), nato tudi knjižno. Ivan Čampa je v kritiki Čevljarčeka palčka (1938) njene pravljičnice postavil na enako raven kot Magajnovne, ki so istočasno izšle. Za mladino se mu je zaradi eksotičnosti zdela najbolj zanimiva pravljičnica o Čevljarčeku palčku. V vseh pravljičnicah, zbranih v tej zbirki, pa je odkrival živo, napeto in dramatično pisanje, ki pritegne tudi odrasle (Čampa 1939: 72) in s svojo nevsiljivo poučnostjo vpliva na otroke. Čampa je še zapisal, da »nekoliko moti samo slog, ki je včasih okoren in nedodelan« (Čampa 1939: 72).

Ob knjižnem izidu *Pravljičnic* (1940) je recenzent Pogačnik zapisal, da je umetnost Sonje Sever »zares etična«, saj izraža »krščansko vero v zmago dobrega nad zlim, ljubezni in sloge nad prekletstvom in zdraho« (Pogačnik 1941: 132) ter poudaril, da redko katera njena pravljičnica mine brez popotovanja in da se v tem motivu njena neizčrpana domišljija najrajši uveljavlja.

Posebnost pravljičnic Sonje Sever v primerjavi z drugimi ustvarjalkami te dobe je dolžina besedil. Predvsem naslovna pravljičnica zbirke *Čevljarček palček in druge pravljičnice* je precej dolga (obsega 83 strani) in ima slovansko/slovensko ozadje. V naslovni pravljičnici je palčku ime Jožek, v *Carju Igorju in kraljici z zlatim srcem* je prepoznavna slovenska pokrajina, iz katere izhaja kraljica Marija, večina imen v pravljičnicah Sonje Sever je slovanskega izvora (Milan, Jelisava, Draga, Slavoljub, Milica). Pisateljica je to izbiro razložila tako: »V naši pravljičnici se mora prikazati širokogrudna slovanska duša, ki ne pozna pohlepnosti po zlatu, nadvladi in posvetni slavi. Le resnično bratstvo, ljubezen do bližnjega in vsega stvarstva naj odseva iz nje. Vse to pa mora biti povito v snov, katera otroka vabi in priklene nase« (Čampa 1939: 72).

Sonji Sever so blizu tudi pravljičnice iz drugih književnosti, tako po motivih indijske pravljičnice o Sidarti ustvari svojo različico. V pravljičnicah sicer ohranja patriarhalni red. Medtem ko čevljarček palček na svojih popotovanjih odkriva svet in dela dobra dela, čebelja kraljica v pravljičnici *Nespametna čebelica kraljica, ki je iskala srečo po svetu* s svojo radovednostjo in željo po dogodivščinah ogrozi naravni red, saj v panju skorajda ni več medu: »Od tega dne, ko je kraljica mati za vedno zapustila svoje otroke, je bilo v panju vse narobe« (Sever 1938: 213). Še več: avanturistična čebela izgubi vso svojo lepoto, zato se odloči vrniti v panj, kjer je kmalu vzpostavljeno nekdanje stanje, pisateljica pa zaključuje: »Kraljica še nikoli ni bila tako srečna kakor sedaj, ko je gledala sad svojega dela. Najsrečnejša pa je bila tisti dan, ko so se ji porodili prvi otročiči. Tedaj se je šele prav zavedela, kako silno nespametna je bila, ko je iskala sreče po svetu« (Sever 1938: 220).

Iz raziskave obravnavanih pravljic Sonje Sever je tako mogoče skleniti, da je popotovanje sicer lahko vir novih izkušenj, vendar je vsem njenim pravljjičnim likom bolje, ko se vrnejo domov.

3 Vključitev in obravnava izbranih pravljic v slovenskem vzgojno izobraževalnem sistemu

V prvem triletju je pravljica (tako ljudska kot umetna) pomembna zvrst, ki je pomembno zastopana v učnem načrtu za pouk slovenščine v osnovni šoli (Saksida 2008: 57–59), zato je vključitev besedil starejših slovenskih pravljjičark smiselna in primerna. V nadaljevanju ob izbranih besedilih oziroma odlomkih iz njih predstavljamo, katerim ciljem pouka književnosti pri predmetu Slovenščina je mogoče slediti z vključitvijo izbranih pravljic obravnavanih avtoric v vzgojno-izobraževalni proces. Besedila bi bilo sicer smiselno za obravnavo pri pouku slovenščine nekoliko jezikovno posodobiti.

Avtorica in naslov besedila	Kriteriji za uvrstitev in določitev starostne stopnje	Uresničevanje operativnih ciljev ¹
M.Gregorič Stepančič: <i>Ples gozdne vile</i>	Pravljica, ki znane pojave iz narave (menjava letnih časov) ponazori s plesom gozdne vile. Prevladujoča dialoška struktura in poudarjena dejavnost plesa omogočata dramtizacijo besedila. Prvo trileetje.	Doživljanje interpretativno prebrane pravljice, spoznavanje in opazovanje razlik med svetom, v katerem živijo, in svetom v književnem besedilu (poosebitve pojavov iz narave), prepoznavanje za pravljico značilne osebe (vila). Preko dramtizacije vživljanje v književno osebo.
Elza Lešnik: <i>Šumi, šumi Drava</i>	Dogajalni prostor je Pohorje, omenjeni so različni realni dogajalni prostori, slikoviti opisi narave, znan pravljjični motiv zmage človeške prebrisanosti nad zmajevno močjo. Prvo trileetje.	Učenci ločujejo realni in domišljjski svet, pravljjični in realistični dogajalni prostor.
Ilka Vašte: <i>Znamenje devojke vile</i>	Dogajalni čas je vojni čas, kar omogoča pogovor o običajnem dogajalnem času pravljic (nekoč) in dogajalnem času v tej pravljici. Drugo trileetje.	Pri zapolnjevanju nedoločnostnih mest v besedilu, ki so povezana z vojno, učenci dodajo svoje izkušnje, znanja in predstave, nastale ob branju drugih književnih del. Ob literarni osebi (Zlatan) zaznavajo tudi značajsko lastnost, ki se zdi v nasprotju z njeno splošno značajsko oznako (pogumen, a sebičen lik).
Manica Koman: <i>V kraljestvu Triglava</i> (odlomek)	Avtorica je zapisala narodno pravljico, zato besedilo omogoča analizo prvin narodne pravljice. Drugo trileetje.	Prepoznavanje značilnosti pravljice, premislek o tem, ali so v pravljici tipične lastnosti slovenskih ljudskih pravljic – slovenske pravljjične osebe in pravljjični motivi.

Anka Nikolič: <i>Okrogla miza</i> (odlomek)	Besedilo obnavlja legendo o kralju Arturju, gre za tematiko vitezov in čarodejstev, ki jo učenci poznajo iz drugih besedil. Besedilo je mogoče obravnavati v prvem in drugem triletju.	Prvo triletje Vživiljanje v književno osebo viteza in čarovnika. Narišejo čutnodomišljjsko predstavo književne osebe. Drugo triletje Primerjajo tipične lastnosti slovenske ljudske pravljice z izbranim besedilom.
Lea Fatur: <i>Povodna deklica in lovec</i> (odlomek)	Pravljica ubeseduje motiv povodnega moža, zato jo je v prvem triletju mogoče navezati na slikanico <i>Povodni mož</i> Franceta Prešerna, v tretjem triletju pa na obravnavo balade v tretjem triletju.	Prvo triletje Primerjajo znano zgodbo o povodnem možu z novim besedilom, pravljlični in realistični dogajalni prostor. Ločujejo dogajanje nekoč in danes (obrežje Ljubljaničice nekoč in danes). Tretje triletje Prepoznajo vlogo bajeslovnih bitij (vodne vile, povodni možje) v besedilu, primerjajo balado s pravljico.
Marija Jezernik: <i>Koncertni mojster gospod Žvižga Kos poučuje petje</i>	Živalska pravljica, literarne osebe so živalski otroci, saj se pravljica dogaja v šoli. Prvo triletje (tretji razred).	Vživiljanje v literarno osebo, ki je sicer drugačna od njih, a jim je še vedno zelo podobna. Razlagajo motive za ravnanje književne osebe, ki jih poznajo iz lastne izkušnje. Prepoznajo motiv prijateljstva. Dramatizirajo pravljico: izdelajo lutke.
Sonja Sever: <i>Kamenček sreče</i>	Besedilo je živalska pravljica, ki tematizira problem oblasti/moči, zaradi katere se književna oseba spremeni. Drugo triletje.	Oblikovanje lastnega stališča do ravnanja književnih oseb in utemeljitev. Opazovanje perspektive literarne osebe miške pred preobrazbo in po njej. Ugotovijo (z učiteljevo pomočjo), kaj je sporočilo književnega besedila.

Tabela 1: Kriteriji za uvrstitev izbranih besedil in možnosti uresničevanja operativnih ciljev.

4 Sklep

Na osnovi opravljene raziskave ugotavljamo, da pravljice, ki so jih pisale starejše slovenske pisateljice, prinašajo vsebinske, formalne in slogovne novosti v tradicijo slovenskih literarnih pravljič, čeprav sočasna kritika ni vselej prepoznala njihovih odlik. Novo branje odkriva številne kvalitete teh besedil, a hkrati opozarja na stereotipne prikaze spolnih vlog v nekaterih izmed njih. Zato smo opozorili, katera od besedil obravnavanih avtoric so primerna za obravnavo pri pouku slovenščine

¹⁰ Cilji so povzeti iz učnega načrta za pouk slovenščine v osnovni šoli (<http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf>.)

in katera bi zahtevala širšo kontekstualizacijo in problematizacijo. V prispevku smo ponudili nekaj možnosti za obravnavo pri pouku slovenščine in jih utemeljili z ustrežno literaturo s področja didaktike književnosti. Zaključujemo s spoznanjem, da so besedila starejših slovenskih pravljíčark še vedno aktualna tako za poučevanje v osnovni šoli kot tudi za branje in nadaljnje proučevanje, kar bi lahko spodbudilo tudi nove knjižne izdaje raziskovanih besedil.

Viri

- Fatur, Lea, 1941: *Pravljice in pripovedke I–II*. Ljubljana: Ljudska knjigarna.
- Jezernik, Marija [Wirgler, Marija], 1927: *Tri pravljice*. Ljubljana: samozaložba.
- Jezernik, Marija [Wirgler, Marija], 1929: *Medvedov Godrnjavček*. Ljubljana: Založba Belomodra knjižnica.
- Jezernik, Marija [Wirgler, Marija], 1930: *Princesa Iza*. Ljubljana: Založba Belomodra knjižnica.
- Jezernik, Marija [Wirgler, Marija], 1938: *Beli bratec*. Ljubljana: Založba Belo-modre knjižnice.
- Koman, Manica, 1923: *Narodne pravljice in legende: [mladini nabrala Manica Komanova]*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Koman, Manica, 1938: *Teta s cekarjem: [zvezek izvernih pravljíc]*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Lešnik, Elza, 1925: »Šumí, šumí Drava ...« *Črtice iz mariborske zgodovine, pravljice in pripovedke iz mariborske okolice in od drugod*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila.
- Nikolič, Anka, 1927: *Pravljice o Gralu*. Ljubljana: Založba Belomodra knjižnica.
- Prunk, Ljudmila; Gregorič Stepančič, Marica: *Pravljice*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Sever, Sonja, 1938: *Čevljarček palček in druge pravljice*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Sever, Sonja, 1940: *Pravljice*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Vašte, Ilka, 1916: *Pravljica s soških planin*. *Edinost* 41/100.2.
- Vašte, Ilka, 1921: *Pravljice*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.

Literatura

- A.G., 1978: Oton Župančič o otroku in otroški književnosti. *Otrok in knjiga* 7. 5–8.
- Blažič, Milena Mileva, 2014: *Skriti pomeni pravljíc: od svilne do jantarne poti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Blažič, Milena Mileva, 2016: Dva modela ženskega pravljíčarstva na Slovenskem – pisateljice in pripovedovalke. *Studia mythologica Slavica* 19. 237–250.
- Cohen, Margaret, 2002: *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton: Princeton University Press.
- Čampa, Ivan, 1939: Sonja Sever: Čevljarček palček in druge pravljice. *Mladika* 20/2. 132.
- Debeljak, Tine, 1941: *Uvod*. Fatur, Lea: *Pravljice in pripovedke I–II*. Ljubljana: Ljudska knjigarna. 5–7.

- Fatur, Lea, 1926: Mati – prva učiteljica v pripovedovanju. *Ženski svet* 4/12. 379–380.
- Funtek, Anton, 1922: Pravlјice. *Ljubljanski zvon* 42/6. 375.
- Kapus, Vladimir, 1931: Iz naše mladinske književnosti. Princessa Iza. *Jutro* 12/111. 5.
- Koblar, France, 2013: Sever, Sonja (1900–1995). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. <<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi565531/#slovenski-biografski-leksikon>>. (Dostop 5. 11. 2018.)
- Krakar Vogel, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- Lovrenčič, Josip, 1913: Pravlјice. *Dom in svet* 26/11. 437.
- Mahnič, Joža, 1980–1991. Oton Župančič. *Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. Zvezek 4, 1021–1038.
- Mihurko Poniž, Katja, 2019: Zgodnje slovenske pravljіčarke: gradivo za seminar. <http://www.ung.si/~kmihurkopez/Seminar_1.2.2019_gradivo.pdf>. (Dostop 11. 3. 2019.)
- Nikolič, Anka, 1929: Zakaj smo ustanovile Belo-modro knjižnico? *Ženski svet* 7/8. 243–246.
- Pemberton, Marilyn, 2006: Mary de Morgan: Out of the Morrisian Shadow. *Postgraduate English* 14. 1–19. <<file:///Users/user/Desktop/62-121-1-SM.pdf>>. (Dostop 5. 11. 2018.)
- Pogačnik, Jože, 1941: Sonja Sever: Pravlјice. *Mladika* 22/4. 132.
- Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt. <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf>. (Dostop 1. 3. 2019.)
- Ratej, Mateja, 2014: Samotarka Manica Koman – javna podoba slovenske pisateljice, pesnice in publicistke v tridesetih letih 20. stoletja. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62/2. 289–294.
- Saksida, Igor, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Založba Obzorja.
- Saksida, Igor, 2008: *Poti in razpotja didaktike književnosti*. Mengeš: Izolit.
- Stanonik, Marija, 2006: *Procesualnost slovstvene folklore: slovenska nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Vandot, Josip, 1930: Marija Jezernik: Medvedov godrnjavček. *Odmevi* 1/2. 124–125.
- Vandot, Josip, 1931: Belo-modra knjižnica. *Odmevi* 2/1–3. 87–88.
- Wester, Josip, 1913: Utva in Mira: Pravlјice. *Ljubljanski zvon* 33/12. 669.
- Zipes, Jack, 1983: *Fairy Tales and the Art of Subversion: The Classical Genre for Children and the Process of Civilization*. New York: Methuen.
- Župančič, Oton, 1914: Pravlјice. *Slovan* 12/1. 29.

OBRAVNAVA FOLKLORNIH OBRAZCEV V OSNOVNOŠOLSKIH BERILIH IN REVIJAH¹

Namen članka je pregledati in predstaviti obravnavo pregovorov in ugank kot del slovstvene folklorne v osnovnošolskih revijah, ki so pogosto tudi didaktični pripomoček pri šolskem pouku, ter v berilih. V analizi sem se osredinila na omenjeno gradivo ter njihovo obravnavo sprva v otroških revijah *Zmajček*, *Ciciban*, *Cicido* in mladinski reviji *Pil* v letu 2015, nato pa še v osnovnošolskih berilih za celotno obdobje osnovne šole. Ob izpisovanju gradiva sem upoštevala predvsem enote, ki so bile namenjene prav obravnavi žanra pregovora in uganke. Če upoštevamo, da vsaj na začetku šolanja otroci še niso (povsem) kompetentni v rabi figurativnega jezika, metaforičnih konceptov in so še v procesu učenja tovrstne rabe jezika, ni bilo pričakovati, da bo stopnja rabe figurativnega jezika visoka, vsekakor pa je bila namenska obravnavna folklornih obrazcev pričakovana: da bosta pregovor in uganke predstavljena tudi kot samostojen žanr. Rezultati raziskave so pokazali nasprotno: obravnavane zbirke besedil v glavnem vsebujejo zgodbe, deloma folklorne pesmi, pa še te so skromno zastopane, folklorni obrazci pa so najslabše zastopani. Ugotovitve porajajo vprašanje, koliko je nesnovna dediščina v resnici cenjena v slovenski družbi, čeprav gre za neprecenljivo dediščino: folklorni obrazci so kot del nesnovne kulturne dediščine, jezika in nabora v folklori pomemben element in kazalec družbe, njenih konceptov, vidikov in izkušenj, hkrati pa omogočajo rabo metaforičnega izražanja kot tudi figurativne rabe jezika.

Ključne besede: slovstvena folklor, pregovor, uganke, otroške revije, berila

¹ Raziskava je nastala kot del podoktorskega projekta MOBJD33 in raziskovalnega projekta IUT 22-5 v okviru sheme *Mobilitas+*. Podprla jo je Evropska Regionalna razvojna fundacija (Centre of Excellence of Estonian Studies – CEES TK 145).

O slovstveni folklori² se navadno govori kot o »narodnem bogastvu«, izročilu, ki se prenaša iz prejšnjih generacij, in modrosti, ki jo prenašamo iz roda v rod. Besedila in pripovedništvo kot tako je v govoru pogosto romantizirano in čeprav naj bi bila slovstvena folklor po mnenju splošne javnosti bogastvo, ki živi na obrobju, jo še vedno razumejo kot stoletno vedenje, ki ga je treba spoštovati. Zdi se, da takšno mnenje čedalje bolj prehaja na teoretično raven, saj ob pregledu revij in beril za osnovnošolce vsebnost slovstvenofolklornih enot tega prepričanja ne podpira. Še posebej nizka stopnja je obravnava krajših žanrov slovstvene folklore. Članek obravnava kvantitativni vidik vsebnosti folklornih obrazcev v osnovnošolskih revijah in berilih.

Namen članka je predstaviti in pregledati obravnavo paremioloških enot in uganek kot del slovstvene folklorne v osnovnošolskih revijah, ki so pogosto tudi didaktični pripomoček pri šolskem pouku, ter v berilih. V analizi sem se osredinila na omenjeno gradivo ter njihovo obravnavo sprva v otroških revijah *Zmajček*, *Ciciban*, *Cicido* in mladinski reviji *Pil* v letu 2015, nato pa še v osnovnošolskih berilih za celotno obdobje osnovne šole.

Ideja o pregledu paremioloških enot v šolskih revijah in berilih se je porodila kot posledica pregleda paremioloških enot v vsakodnevem tisku, ki je nastala v okviru t. i. »časopisnega projekta« leta 2011 v diskusiji na konferenci Interdisciplinary Colloquium on Proverbs (Tavira, Portugalska), leta 2013 pa z objavljenimi članki o opazovanju pogostosti rabe paremioloških enot v časopisju (Granbom-Herranen 2013, Lauhakangas 2013, Voolaid 2013, Babič 2013). Projekt smo zaokrožili z objavo primerjalnega članka o rabi paremioloških enot v finskih, estonskih in slovenskih časopisih (Granbom-Herranen et al. 2015). Analize slovenskega časopisja so pokazale presenetljivo nizko rabo paremioloških enot v slovenskem časopisu Dnevnik (Granbom-Herranen et al. 2015), zato me je nadalje zanimalo, koliko paremioloških enot in (dodatno) uganek kot predstavnikov folklornih obrazcev je v otroških revijah in v osnovnošolskih berilih. Berila in otroške revije so v širšem pomenu zbirke leposlovnih besedil, kamor največkrat uvrščajo tudi pregovore in uganke. Te zbirke se uporabljajo za učenje književnosti (in rabe jezika), kamor se uvršča tudi slovstvena folklor, zato se zdi smiselno, da se tudi krajše oblike slovstvene folklorne vključi v tovrstno obravnavo. Gre za folklorne enote, ki lahko močno prispevajo k učenju metaforičnega izražanja, kot tudi k prikazu odslkave določene kulture v jeziku. Vendar ob predpostavki, da slovensko dnevno časopisje ne vsebuje prav veliko paremioloških enot, lahko predvidevamo, da tudi v sodobnih šolskih zbirkah besedil teh ni veliko.

² Termin slovstvena folklor rabim po utemeljitvi Marije Stanonik (2001); terminološke vzporednice so še narodno/narodopisno blago (Štrekelj, Krek, Levec, Glonar, Šašelj itd.), ljudsko slovstvo (Matičetov, Kuret, Vodusek, Kremenšek, Baš itd.), ljudska ustna tradicija (Koruza, Kos), ustno izročilo (Matičetov) itd. (Stanonik 2001: 42–58).

1 Folklorni obrazci: Pregovori in uganke

Slovstvena folklor so besedila različne dolžine: od ene besede s pogosto metaforično rabo, preko besednih zvez (kletvice, pozdravi), krajših (pregovori, uganke, šale, molitve) pa do daljših besedil (npr. pravljice, pesmi), ki se širijo s t. i. naravnim tipom komunikacije. Po klasični definiciji se besedila slovstvene folklore prenašajo iz roda v rod, dandanes pa velja, da v družbi vztrajajo določen čas, predvsem pa gre za besedila, pri katerih avtor ni znan, družbena cenzura jih pripusti v repertoar, zato so širše razširjena. Gre za estetski pojav, ki se načeloma širi v verbalnem mediju (Babič 2015: 9), dandanes pogosto tudi v tiskani obliki. Ker je izrazito vezana na kontekst in nanjo zelo vpliva časovni okvir nastanka in rabe, spada slovstvena folklor med časovne umetnosti (Stanonik 2001: 277). Del slovstvene folklore so tudi folklorni obrazci, tj. so pestra skupina praviloma kratkih folklornih besedil, ki obsegajo od enobesednih ustaljenih obrazcev (pozdravi, kletvice), stavčnih zvez (pregovori, uganke) do krajših besedil (zagovori, molitve). Najkrajše pogosto srečujemo v vsakodnevnih komunikaciji (pozdravi, kletvice, pregovori itd.) in njihove folklornosti niti ne zaznavamo niti jih zavedno ne izrekamo kot kulturno dediščino; daljši obrazci pa so običajno del obredja (zagovori, molitve). Funkcije folklornih obrazcev so različne, prav vse pa imajo poudarjeno komunikacijsko vlogo s tem, ko neposredno nagovarjajo naslovnika (osebo ali pa višjo silo).

Najpogostejši folklorni obrazci v vsakdanji komunikaciji, ki so hkrati že tudi najkrajša kompleksna besedila, so paremiološke ali pregovorne zveze oz. v splošnem poimenovani pregovori. V kontekstu slovstvene folklore gre za neavtorsko leposlovno besedilo, zaznamovano s figurativnostjo in s tem so pogosto rabljeni kot neposredni, celo olepšani govor v danem kontekstu. Za njihovo rabo je potrebna večja jezikovna kompetenca, ki je odvisna tudi od kognitivne stopnje razvoja; za njihovo interpretacijo pa je potrebno tudi poznavanje kulturnega ozadja. Podobno velja tudi za manj pogost žanr uganke, kjer je metaforičnost v opisu zelo pogosta ter zato terja od uganjevalca določeno stopnjo razvitosti razumevanja metaforičnosti (Seigneuric et al. 2016: 347). Otroci pri štirih letih zaznajo metaforo v zelo osnovnih merilih in le če metafora ne sloni močno na drugih metalingvističnih sposobnostih (Dent, Rosenberg, 1990; Vosniadou, Ortony, 1983; Vosniadou et al. 1984). Z odraščanjem razumevanje metafor, njihovih konceptualnih lastnosti narašča (Winner et al. 1976) in s tem dobesedno razumevanje figurativnega izraza upada (Evans, Gamble 1988). To je tudi podlaga, da predvidena obravnava metaforičnih enot v šolah lahko narašča in s tem vzpodbuja širše in boljše razumevanje figurativnega jezika. Razumevanje metaforičnosti je odvisno od več sposobnosti, kot so sposobnost obdelave besedila, metalingvističnih spretnosti, razumevanje komunikativne pragmatike in poznavanje pomenov (Seigneuric et al 2016: 347). Oziroma kot razloži Lev Vygotski (1967): jezika ne gre razumeti le kot instrument za sporazumevanje, temveč je povezan z mislijo, in zato je jezik prepleten s kulturo, okolico, družbo itd. Tako lahko pregovori in uganke ponudijo primerno vajo metaforičnega mišljenja, hkrati pa šolski pouk lahko omogoči hitrejšo usvajanje kulturnih konceptov in njihove metaforične ubesedenosti, zato bi bilo pričakovati precejšnjo vsebnost tovrstnih enot v didaktičnih besedilih za otroke.

Paremiološke enote oz., posplošeno poimenovano, pregovori³ so folklorni obrazec, za katerega se zdi nemogoče oblikovati dokončno definicijo, kar so ugotavljali že raziskovalci v prejšnjih stoletjih. Gre za relativno stalne pragmatične jezikovne enote, zaključene povedi, ki se pojavljajo v različnih besedilih – od prostega govora, do književnosti in oglaševanja. Pogosto so opredeljeni kot kratke, splošno znane povedi, ki vsebujejo modrost, resnico, moralne nauke in tradicionalne poglede v metaforični, relativno stalni in zapomnljivi obliki, ki prehaja iz generacije v generacijo (Mieder 1993: 3). Pri pregovorih je pomembnost jezikovnega občutka odločilna, kar je ugotavljal že Taylor (1931). Izrednega pomena pri pregovoru je besedilni kontekst in interpretacija, za katero pa je potrebno dobro kulturno in jezikovno znanje. Pregovor je uporabljen kot znak v določeni (zunajjezikovni) interaktivni situaciji, da bi se nanašal na določeno (zunajjezikovno) referencialno situacijo, katere in za katero je simbol oz. znak; posledično pregovor oblikuje situacijo na določen način (Grzybek 1994: 53–55). Pregovori kot paremiološke enote zaokrožujejo, povzamejo ali poudarjajo vsebino v vsakdanjem jeziku kot v umetniških žanrih. Vedno pa se o pregovorih govori kot o kulturni dediščini in bogastvu, ki ga je treba ohranjati.

Uganka je folklorni obrazec, sestavljen iz dveh delov: vprašanja oz. opisa in odgovora. Zanj je značilna dialoška struktura, saj nekdo zastavlja vprašanje, drugi odgovarja, odnos med njima pa je tekmovalen (Kaivola-Bregenhøj 2001). V večini primerov je za opis v uganki značilna metaforičnost, ni pa nujna (Georges, Dundes 1963); odgovor je ponavadi predmet ali pojav iz okolice oz. vsakdanjega, znanega življenja. Vsekakor so opisi zelo zavajajoči, kar je poudaril že Pohlin v prvi zbirki slovenskih ugank *Kratkočasne uganke inu čudne kunšte* (1788: 4), kjer je uganka opisana kot *favytu* povedana beseda, ali *zhudnu*, inu use drugazhi, koker je samu na sebi, poštavlenu prashanje, katiru se skus eno sakryto pergliho sdej s'to, sdej is uno rezhjo, najprejpernese, inu, de be se refloshilu, inu uganilu /.../.

Kot poseben folklorni dogodek se lahko razvije tudi ugankarski dogodek, ko si udeleženci (lahko izmenično) zastavljajo uganke.⁴

V sodobnem času je prevladujoč podžanr uganke šaljivo vprašanje, medtem ko je v arhivu Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU prevladujoča prava uganka. Splošna javnost pa uganko kot žanr povezuje predvsem s tri- ali štirivrstičnimi rimanimi relativno preprostimi opisi za otroke, ki zvenijo kot krajše otroške pesmi.

Oba žanra sta pogosto del daljših žanrov, sklep zgodbe/povedanega ali pa vezni trenutek med posameznimi dogodki, pogosto jih obravnavamo tudi kot del pripovedništva. Gre za folklorne obrazce, ki so v pogosti rabi in s katerimi odrasli ne le vzgajajo in učijo, temveč (ne vedoč) prenašajo kulturne koncepte na mlajše

³ Termin pregovor na tem mestu razumemo v širšem smislu, kot skupino paremioloških izrazov, kamor poleg družbeno-normativnih napotil spadajo tudi vremenska in zdravstvena napotila. V tokratni obravnavi termin pregovor obsega vse vrste takšnih tradicionalnih, splošno znanih folklornih misli, zaokroženih v eni povedi.

⁴ V sodobnem času so izpeljava takšnega dogodka tudi npr. različni kvizi.

rodove. Učenje njihovega pomena in rabe, tako pregovorov kot ugank, je nedvomno velikega pomena v procesu učenja jezika in njegove rabe ter kulture. Jezik namreč posvoji kulturne pomene, vključno z vtisi o svetu in človeku. Prav zato lahko jezik in njegove najkrajše stalne oblike služijo tudi kot kulturno gradivo in hkrati kot metajezik posamezne kulture (Tolstaja 2006: 20).

2 Metodologija

Pregled rabe ugank in pregovorov je potekal v treh revijah, ki so namenjene osnovnošolcem: *Zmajček*, *Ciciban* in *Pil* v letniku 2014/2015, ter v berilih, namenjenih učencem od 2. do 9. razreda, ki so izhajala v različnih letih in pri različnih založbah.

Revije in berila sem prebrala in zajemala navedbe folklornih obrazcev, tj. pregovorov in ugank. Predvsem sem bila pozorna na rabe ugank in pregovorov, ki so bile obravnavane izpostavljenosti, kot obravnava specifičnega folklornega žanra. Zajete enote sem zaradi večje preglednosti prepisala v Excel tabelo, kjer sem natančneje analizirala njihovo rabo (predvsem, kateri so uporabljeni ter v kakšnem kontekstu) ter pregledala kvantitativni vidik rabe, ki je bil podlaga za zaključni sklep o odnosu do folklornih obrazcev dandanes. Z analizo sem želela zaznati tudi spremembo v dinamiki nastanka in rabe folklornih obrazcev.

3 Analiza gradiva

3.1 Revije

Ciciban kot ena od najprepoznavnejših otroških revij za otroke od 6 do 9 let izhaja od leta 1945. Po raziskavah nacionalne branosti naj bi bil tudi ena najbolj branih revij.⁵ Navadno ima 74 strani v eni številki, božična in poletna izdaja pa sta obsežnejši (86 strani). Vsebina revije sestoji iz raznih zgodb in učnih besedil, nekaj zgodb je tudi folklornih. Uganke so večinoma avtorske, folklorna je komaj katera, vprašujejo pa po naravnih pojavih (navadno vremenskih), živalih, poklicih itd. Pospremljene so z ilustracijami slovenskih avtorjev. V prilogi so po navadi nalepke, nekatere za reševanje nalog v reviji, druge kot darilo.

V letniku 2014/15 je imel *Ciciban* 850 strani in na teh le 8 paremioloških enot, in sicer štiri v poučni zgodbi: *Za dežjem vedno posije sonce*, *Vsem željam ni mogoče ustreči*, *Kjer sta dva petelina na enem dvorišču, je vrišč*, *Dokler živimo, se učimo*; 2 v folklorni zgodbi: *Kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima*, *Dokler živimo, se učimo*; 1 v stripu in s komičnim preobratom: *Mož brez žene je kot riba brez vode*. In obratno: *voda brez ribe je kot žena brez moža*. Ter 1 v reklamnem oglasu: *Kdor zna, ta zna*.

⁵ Prim. <http://www.mladinska.com/ciciban/o_cicibanu/predstavitev>. (Dostop 24. 1. 2018.)

Bistveno pogostejši so bili frazemi, saj ta letnik *Cicibana* vsebuje jezikovne razlagalne zgodbe o frazemih kot posebnem jezikovnem pojavu. Tako najdemo 62 frazemov (npr. *biti si kar naprej v laseh*, *prepirati se za oslovo senco*), od tega je 51 primerjalnih (*biti kot riba na suhem*, *biti sit kot boben*).

Uganke so bile večinoma avtorske (predvsem od sodobnih avtorjev), folklorne prave uganke so bile samo 4, in sicer za odgovore *Led*, *Snežak*, *Koruza*, *Krompir*. Šaljivih vprašanj kot podvrste uganke v tem letniku *Cicibana* ni bilo.

Zmajček je začel izhajati leta 1994 in ima 63 strani, poletna izdaja ima 79 strani. Večina revije je sestavljena iz različnih zgodb z živopisnimi ilustracijami, poleg revije pa vsak mesec izide še črno-bela matematična priloga. V letniku 2014/15 je imel zmajček 646 strani in 11 izdaj, vendar so bili na teh straneh le 3 splošno znane paremiološke enote (*Ljubo doma, kdor ga ima; To bi še angelčki jedli, če bi ritke imeli; Kdor z malim ni zadovoljen, velikega vreden ni*). Pregovori so bili objavljeni v zgodbah kot zaokrožitev misli in niso bili posebej obravnavani. V celotnem letniku ni bilo ugank. Tudi sicer je bila raba folklornih obrazcev izredno nizka.

Pil je revija, namenjena mladostnikom med 10. in 15. letom. Glavna tema so predvsem mladostniki in njihova vprašanja, problemi in aktualne teme. Revija vsebuje veliko svetovalnih in zabavnih člankov, humoristične didaktične zgodbe, pisma z vprašanji ter svetovalne odgovore, horoskope, kvize itd. Vsaka številka ima tri priloge: *Vesela šola* (12 strani dolga izobraževalna priloga), različne fotografije slavnih in barvni posterji. Letnik 2014/2015 je imel 11 števil in 998 strani, na katerih pa je bila višja raba folklornih obrazcev. Vse paremiološke enote (6 različnih, vendar vsi večkrat navajani: *Brez muje se še čevelj ne obuje; Počasi se daleč pride; Hiti počasi; Jutro je bolj pametno od večera; Kar lahko narediš danes, ne prelagaj na jutri; Nobena juha se ne poje tako vroča, kot se skuha*) so uporabljeni v kontekstu, zaokrožujejo misel ter so širše razloženi v besedilu, 2 pa sta celo t. i. antipregovora oz. modificirana pregovora (*Kdor visoko leta ... je stevard(esa) < Kdor visoko leta, nizko pade; Več znaš, večji piflar si. < Več znaš, več veljaš*) v funkciji stopnjevanega humorja. Raba modificiranih pregovorov kaže na pričakovano dobro poznavanje teh pregovorov: avtor uporabi metaforične in modificirane oblike le, ko je prepričan, da bodo bralcu razumljive, sploh če gre za mlajše bralce. Ugank v *Pilu* ni bilo. Sicer je to glede na trenutno sprejemanje pravih uganke, kot žanra za mlajše otroke pričakovano, preseneča pa vseeno, da v rubriki šal in vicev v celem letniku ni bilo niti enega šaljivega vprašanja, ki jih ravno tako uvrščamo med uganke. V tej rubriki so bile v glavnem dialoške šale ali pa krajše šaljive zgodbe.

3.2 Berila

Berila so osrednji jezikovno-literarni učni pripomoček v šoli pri pouku slovenščine. Uporaba beril ima že dolgo tradicijo, pregledali pa smo dostopna berila v eni od šolskih knjižnic. Ta so bila neenakomerno zastopana, naključno izbrana glede na

dostopnost v šolski knjižnici, vendar je vseeno mogoče dobiti splošno predstavo o zastopanosti in obravnavi folklornih obrazcev v berilih: tudi tak pregled beril je dal presenetljivo malo enot folklornih obrazcev.

V prvih treh razredih osnovne šole je glavni cilj šolanja opismenjevanje otrok. Učitelji uporabljajo predvsem reviji *Ciciban* in *Zmajček* kot glavni zbirki besedil za začetniško branje. Besedila so kratka in ilustrirana in zato obvladljiva za začetniške bralce. Navadno so to avtorske krajše zgodbe in razne (prirejene) folklorne zgodbe, kot pa je že navedeno, je folklornih obrazcev le malo. Berila za prve tri razrede tako najdemo izdana v 70-ih, 80-ih letih in pa zato že izven rabe. Učitelji jih uporabljajo le izjemoma.

Tako sta v berilu za prvi razred iz leta 1977 dve uganki, medtem ko je v berilu za drugi razred iz leta 1985 večji nabor ugank: 8 folklornih in 27 avtorskih ugank (V. Vodnik, O. Župančič, J. Šmit, Č. Šinkovec), poleg tega pa je navedenih 32 pregovorov, razdeljenih v štiri rubrike (Pregovori o mački, Pregovori o zdravju in snagi, Tako pravijo, Ljudski pregovori).

Za 3. razred sem imela dostop do treh beril: prvo je izšlo leta 1996, drugo 2000, tretje 2005. Berilo iz 2005 je dopolnjena izdaja berila iz 2000; pri njima je treba opozoriti na čas, ko se je osnovnošolski sistem menjal iz osemletke v devetletko, tako da so berila predvsem namenjena otrokom, stari 8–9 let. Druga, dopolnjena izdaja vsebuje kar 10 ugank več (skupno število ugank v novejši različici berila je 18), pri čemer so vse avtorske. Obravnave pregovorov berila ne vsebujejo. Berilo iz 1996 pa sploh ne vsebuje folklornih obrazcev.

V berilih za 4. razred osnovne šole je stanje precej različno in se razlikuje glede na izdajatelja: berila iz leta 2008 vsebujejo tako izštevance, zbadljivke in šaljivke, kot tudi uganke (4 avtorske), medtem ko berila drugih založb ali avtorjev ne glede na letnico izdavanja ne vsebujejo folklornih obrazcev.

Podobno je v berilih za 5. razred, kjer berilo iz leta 1995 vsebuje 37 pregovorov, medtem ko novejša berila (1999, 2017) drugih založb folklornih obrazcev sploh ne vsebujejo.

Berila, namenjena predmetni stopnji osnovne šole (6.–9. razred), ne obravnavajo nobenega folklornega obrazca. Vsebujejo daljša avtorska in folklorna besedila, ne pa ugank, izštevank itd., pregovori niso posebej izpostavljeni. To je očitna slika splošne miselnosti, da so uganke dandanes namenjene otrokom, medtem ko se verjetno pričakuje, da bi morali otroci rabo pregovorov deloma že usvojiti v prejšnjih letih in zato dodatna obravnava ni več potrebna.

4 Razprava

V sodobnem svetu se slovstvena folklorja pogosto predaja naprej prek tiskanih izdaj, ne zgolj po verbalnem kanalu. Zdi se, da je dandanes pomemben vidik ohranjanja slovstvene folklorje prav v obliki tiskanih izdaj ter seznanjanje otrok s slovstveno folklorjo v šoli. Kljub vsemu pa je opaziti, da se je v zadnjih letih objavljane skrčilo predvsem na folklorne zgodbe in pesmi, folklorni obrazci so se umaknili v ozadje, njihova obravnava pa je postala manj pomembna.

Glavni cilj raziskave je bil pregledati rabo pregovorov in ugank v različnih revijah in berilih za slovenske osnovnošolske otroke: katere navajajo in koliko je uporabljenih v različnih kontekstih. Če upoštevamo, da vsaj na začetku šolanja otroci še niso (povsem) kompetentni v rabi figurativnega jezika, metaforičnih konceptov in so še v procesu učenja tovrstne rabe jezika, ni bilo pričakovati, da bo stopnja rabe figurativnega jezika visoka, vsekakor pa je bila namenska obravnava folklornih obrazcev pričakovana. Rezultati raziskave so pokazali nasprotno: obravnavane zbirke besedil v glavnem vsebujejo zgodbe, deloma folklorne pesmi, pa še te so skromno zastopane (Blažič 2014), folklorni obrazci pa so najslabše zastopani. Zdi se, da je ta del jezika in kulture, pa tudi pripovedništva odrinjen na rob: otroške revije le malo uporabljajo navedene žanre, novejša berila pa so izredno skopa v naboru paremiološkega gradiva in gradiva folklornih ugank. Skopost postane še toliko bolj očitna, ko pregledu sodobnih beril dodamo še pregled beril izpred 20 let in več, ko so bila ta sicer grafično in slikovno revnejša, vendar so vsebovala bistveno večji nabor različnih besedil, kar je dalo učiteljem možnost odločitve, na katero besedilo bodo vezali obravnavano snov: starejša berila, izdana do leta 1990, vsebujejo tudi precej več enot pregovorov in ugank. Pregovori v starejših berilih so navedeni združno pod določeno temo (npr. pregovori o zdravju), uganke pa so navadno razporejene glede na avtorja (folklorne, J. Šmit, Č. Šinkovec, V. T. Arhar, V. Albreht, H. Bizjak itd.). Znova se porodi vprašanje, koliko je nesnovna dediščina v resnici cenjena v slovenski družbi, čeprav gre za neprecenljivo dediščino: folklorni obrazci so kot del nesnovne kulturne dediščine, jezika in nabora v folklori pomemben element in kazalec družbe, njenih konceptov, vidikov in izkušenj, hkrati pa omogočajo rabo metaforičnega izražanja kot tudi figurativne rabe jezika.

Eden od argumentov za nizko rabo figurativnega jezika v revijah, v tem primeru pregovorov, bi lahko bil avtorjev ali urednikov strah, da otroci ne bodo razumeli besedila ali sporočila. Vendar temu nasprotuje že ugotovitev Blažičeve (2015), da slovenski avtorji pogosto rabijo figurativni jezik in se celo igrajo z njim. Prijetno presenečenje so bile jezikovno didaktične zgodbe v *Cicibanu*, ki so bile namenjene učenju figurativnega jezika, predvsem razlaga frazemov z namenom razvijanja jezikovne kompetence začetniških bralcev. Po drugi strani si upada enot pregovorov za obravnavo v berilih ne znam razložiti.

Raba pregovorov in njihovih modifikacij se poveča v reviji *Pil*, namenjeni že kompetentnim bralcem. Največ pregovorov je bilo v horoskopih in v svetovalni

rubriki, kjer so pogosto pospremljeni ali s konektorjem »kakor pravijo«, »kakor pravi stara modrost« itd., da znižajo morebitno pokroviteljstvo, ali pa s šaljivo modifikacijo, kar kaže na pričakovanje jezikovno kompetentnih bralcev.

Drugačna slika se kaže pri ugankah. Sicer jih *Ciciban* vsebuje, predvsem od sodobnih avtorjev, *Zmajček* in *Pil* pa ne. Za obe reviji to zelo preseneča, saj je *Zmajček* ravno tako namenjen začetniškim bralcem, medtem ko bi v *Pilu* pričakovali šaljiva vprašanja kot tip uganke, ki je najbolj pogost v sodobni družbi.

Berila starejših letnikov vsebujejo razne pregovore, razdeljene po sklopih, in uganke, tako folklorne kot avtorske, tj. od danes že klasičnih avtorjev (O. Župančič), kot tudi tedaj sodobnih (J. Šmit). Novejše izdaje učbenikov pa so ta del slovstvene folklorne potisnile v ozadje in ga ne vsebujejo. S tem so berila osiromašena za pomemben del slovstvene folklorne, izobraževalni proces pa pri tem sloni zgolj in samo na učitelju in njegovi izbiri, ali bo poiskal in dodal k obravnavi tudi različne folklorne obrazce ali ne.

5 Sklep

Gledano v celoti sta predstavitev in raba folklornih obrazcev v osnovnošolskih revijah in berilih izredno nizki. Folklorni obrazci nudijo idealno platformo za začetniške bralce, saj v teh kratkih besedilih usvajajo tako branje celote, ki je obvladljiva, kot tudi rabo figurativnega jezika in metaforičnega oblikovanja, medtem ko so za starejše osnovnošolce odlično izhodišče za obravnavo družbenih konceptov, načina njihove ubesedenosti, oblike opisov ter drugačnega načina razmišljanja oz. kot meta jezik kulture. Zato se zdi smiselno ojačati ta del pouka slovenskega jezika v osnovnem šolstvu ter učencem in učiteljem ponuditi večji nabor teh besedil v izbiro ter tudi na tak način približati gradivo, ki se tako intenzivno umika v ozadje vseh obravnjav. Ob izboru gradiva pa bi bilo nujno sodelovanje s frazeologi in folkloristi, ki poglobljeno poznajo gradivo tako z diahronega vidika kot sinhrono rabe.

Viri

Ciciban – v šoli in doma. Letnik 2014/15. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pil – Pionirski list. Letnik 2014/2015. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Zmajček – z igro do znanja. Letnik 2014/2015. Ljubljana: Studio Hieroglif.

Blažič, M., Kenda, J., idr., 2017: *Radovednih pet. Berilo 5: berilo za slovenščino v 5. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Blažič, M., Kenda, J., idr., 2008: *Svet iz besed 6. Berilo za 6. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.

Cvetko, V., Reichman, J., idr., 1985: *Zvonec kliče: berilo za drugi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Cvetko, V., Gerlanc, B., idr., 1997: *Drevo iz zemlje rase: berilo za četrti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Golob, B., Kordigel Aberšek, M., idr., 1999: *Na krilih besed: slovensko berilo za četrti razred*.
- Golob, B., Mohor, M., idr., 2015: *Sreča se mi v pesmi smeje: berilo 7: za sedmi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015.
- Golob, B., Mohor, M., idr., 2004: *Kdo se skriva v ogledalu?: berilo 6: za šesti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Golob, B., Saksida, I., 1996: *Babica, ti loviš!: slovensko berilo za tretji razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Golob, B., Saksida, I., 1996: *Na krilih besed: slovensko berilo za četrti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Grginič, M., Medved-Udovič idr., 2008: *Na mavrico po pravljico: berilo za 2. razred devetletne osnovne šole*. Mengeš: Izolit.
- Hanuš, B., Manček, M., idr., 2000: *Kako raste svet: berilo za drugi razred osnovne šole. Učbenik*. Ljubljana: DZS.
- Hanuš, B., Manček, M., 2005: *Kako raste svet. Berilo 3 za tretji razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.
- Honzak, M., Medved-Udovič, V., idr. 2018: *Dober dan, življenje: berilo 8 za osmi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Koman, M., Koželj, T., idr. 1977: *V šolo radi hodimo: berilo za 1. razred osnovne šole s prilagojenim predmetnikom in učnim načrtom učbenik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kordigel Aberšek, M., Medved-Udovič, V. idr., 2008: *Berilo za razvedrilo: berilo za 4. razred devetletne osnovne šole*. Mengeš: Izolit.
- Kosjan, G., Šimenc, S., 1995: *Pozdravljeno, zeleno drevo: slovensko berilo za peti razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Petkovšek, D., Ciuha, J., Koren, M., 1965: *Slovenske uganke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Prek, Stanko, 1982: *Ljudska modrost: pregovori, domislice in reki*. Ljubljana: Kmečki glas.

Literatura

- Babič, Saša, 2013: The Use of Proverbs in Slovene Language (The Newspaper Project). Rui J. Soares B. & Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs - 6° Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios, Proceedings*. Tavira: IAP-AIP. 426–435.
- Babič, Saša, 2015: *Beseda ni konj. Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev*. Ljubljana: ZRC.
- Blažič, Milena Mileva, 2014: Književni pouk v osnovni šoli – analiza učnega načrta slovenščina. *Philological studies* 2. 631–642. <<http://pefprints.pef.uni-lj.si/2671/>>. (Dostop 20. 9. 2018.)
- Blažič, Milena Mileva, 2015: Razvijanje literarne ustvarjalnosti s SSKJ. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis* (Simpozij Obdobja 34). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 137–146.

- Dent, Cathy, in Rosenberg, Lois, 1990: Visual and verbal metaphors: Developmental interaction. *Child Development* 61/4. 983–994.
- Evans, Mary Ann, in Gamble, Dianna L., 1988: Attribute saliency and metaphor interpretation in school-age children. *Journal of Child Language* 15/2. 435–449.
- Georges, Robert A., in Dundes, Alan, 1963: Toward a Structural Definition of the Riddle. *Journal of American Folklore* 76. 111–118.
- Granbom-Herranen, Liisa, 2013: »Newspapers Are the Schoolmasters of the Common People« – Some Paremiological Notes on Proverbs in a Finnish Newspaper. Soares, Rui J. B., in Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs – 6° Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios, Proceedings*. Tavira: IAP-AIP. 315–328.
- Granbom-Herranen, Liisa, Babič, Saša, Voolaid, Piret, 2015: Proverbial expressions in newspapers: a study in Estonia, Finland, and Slovenia. *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje* 44/3. 5–32.
- Grzybek, Peter, 1994: Foundations of Semiotic Proverb Study. Mieder, Wolfgang (ur.): *Wise words. Essays on the proverb*. New York: Garland. 31–71.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki, 2001: *Riddles – perspectives on the use, function and change in a folklore genre* (Studia Fennica, Folkloristica 10). Helsinki: Finnish Literature Society.
- Lauhakangas, Outi, 2013: Proverbs, Fragments and Modifications of Proverbs in the Most Widely Read Finnish Newspaper (The Newspaper Project). Soares, Rui J. B., in Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios: 6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs, Proceedings*. Tavira: IAP–AIP. 421–440.
- Mieder, Wolfgang, 1993: *Proverbs Are Never Out of Season. Popular Wisdom in the Modern Age*. Oxford: Oxford University Press.
- Nn.: *Uganka na Slovenskem*. Rokopis.
- Pohlin, Marko, 1788: *Kratkočasne uganke inu zhudne kunshte is wele shole od Petra Kumrasa*. Ljubljana: Vincenz Ruziczek.
- Seigneuric, Alix, Megherbi, Hakima, Bueno, Steve, Lebahar, Julie, Bianco, Maryse, 2016: Children's comprehension skill and the understanding of nominal metaphors. *Journal of Experimental Child Psychology* 150. 346–363.
- Seitel, Peter, 1994: Proverbs: A Social Use of Metaphor. Mieder, Wolfgang, in Dundes, Alan (ur.): *The Wisdom of Many*. Madison: University of Wisconsin Press. 122–139.
- Stanonik, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Taylor, Archer, 1931: *The Proverb*. Berkley, Los Angeles: University of California Press.
- Taylor, Archer, 1951: *English Riddles from Oral Tradition*. Berkley, Los Angeles: University of California Press.
- Tolstaja, Svetlana M., 2006: Postulaty moskovskoj etnolingvistiki. *Etnolingvistika* 18. Lublin.
- Voolaid, Piret, 2013: On Paremiological Findings in the Estonian Daily Newspaper Postimees (Newspaper Project). Soares, Rui J. B., in Lauhakangas, Outi (ur.): *6th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs, Proceedings*. Tavira: IAP-AIP. 291–303.
- Vosniadou, Stella, Ortony, Andrew, 1983: The emergence of the literal–metaphorical anomalous distinction in young children. *Child Development* 54. 154–161.

Vosniadou, Stella, Ortony, Andrew, Reynolds, Ralph E., Wilson, Paul T., 1984: Sources of difficulty in the young child's understanding of metaphorical language. *Child Development* 55. 1588–1606.

Vygotski, Lev, 1967: *Thought and Language*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Winner, Ellen, Rosenstiel, Anne K., Gardner, Howard, 1976: The development of metaphoric understanding. *Developmental Psychology* 2. 289–297.

SLOVENSKO LJUDSKO SLOVSTVO IN ANTIČNA KNJIŽEVNOST PRI POUKU KNJIŽEVNOSTI

Članek analizira zastopanost slovenskega ljudskega slovstva ter antične književnosti pri pouku književnosti v tretjem triletju in v gimnaziji. Predlagana so nekatera doslej spregledana umetnostna besedila, ki bi jih bilo smiselno v šoli obravnavati medpredmetno (zlasti s poukom zgodovine), pojmi za interpretacijo, metode dela in oblike učenja. Tako osnovnošolski kakor gimnazijski učni načrt za slovenščino poudarjata medpredmetno povezovanje in razvijanje digitalne zmožnosti. Natančneje je predstavljena t. i. metoda obrnjenega učenja ter možnosti njene uporabe pri pouku književnosti.

Ključne besede: slovensko ljudsko slovstvo, antična književnost, pouk književnosti v tretjem triletju in v gimnaziji, metoda obrnjenega učenja, medpredmetno povezovanje

Članek je nastal v okviru ciljnega raziskovalnega projekta *Slovenska in evropska literarna dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca do srednje šole*. Projekt sofinancirata ARRS in MZŠŠ. Osrednji cilj prispevka je pregledati, ali sta slovenska in evropska literarna in slovstvena dediščina ustrezno umeščeni v učna gradiva in učne načrte za pouk slovenščine v tretjem triletju osnovne šole in v gimnaziji. Učni načrti¹ za pouk slovenščine v osnovni šoli (tretje triletje) (2008, 2018) in v gimnaziji (2011) bodo analizirani z vidika evropskega ljudskega in literarnega izročila s posebnim poudarkom na slovenski slovstveni dediščini in antični književnosti.

Predstavljeno bo nekaj v šoli spregledanih besedil slovenskega in evropskega slovstvenega izročila ter sodobne adaptacije literarnega izročila, ki so primerne za

¹ V nadaljevanju UN.

posamezno vzgojno-izobraževalno obdobje, ter nanizano nekaj možnosti za njihovo didaktizacijo. Izhajali bomo iz didaktičnih priporočil pionirke slovenske didaktike književnosti B. Krakar Vogel (2004) ter jih nadgradili z nekaterimi izvirnimi rešitvami (problemsko-ustvarjalni pouk in obrnjeno učenje). Ob posameznih besedilih bodo predstavljeni pojmi za interpretacijo ter priporočene učne metode in oblike dela.

Učni načrt za slovenščino (književnost) v osnovni šoli (tretje trileetje) (2008, 2018)

Učna načrta za slovenščino (književnost), med katerima je minilo desetletje, mdr. poudarjata razvijanje kulturne in medkulturne zmožnosti, pri čemer se zdi, da je pomemben poudarek zlasti v UN 2018, kjer beremo, da učenci umetnostna besedila spoznavajo v časovnem in kulturnem kontekstu in pri tem spoznavajo vlogo in pomen umetnostnih besedil v preteklosti in sedanjosti, torej jih obravnavajo tako iz diahrono kakor sinhrono perspektive. Primerjava obeh učnih načrtov v tretjem triletju z vidika ljudskega slovstva ne kaže posebnih razlik. V tretjem triletju preko obravnave obveznih in neobveznih književnih besedil razvijamo recepcijsko zmožnost, učenci se urijo v medbesedilnih primerjavah, vrednotenju ter primerjanju kanonske in trivialne/zabavne književnosti. Književne osebe med seboj ločujejo, presojujejo njihovo ravnanje in mišljenje, jih prepoznavajo, do njih vzpostavijo kritično distanco, se vživljajo vanje, prepoznavajo njihov socialni položaj, (psihološke in etične) motive za ravnanje. Prepoznavajo književni prostor in čas, dogajanje, motive, temo, sporočilo in snov, ločijo med avtorjem in pripovedovalcem (vsevednim), prepoznavajo komično perspektivo in spoznavajo različne književne zvrsti in vrste, npr. ep, balado, romanco, sonet; v 7. razredu basen, razlagalno in zgodovinsko pripovedko, bajko, bajeslovna bitja in junake; v 8. razredu roman ter v 9. razredu novelo (zgoščenost) in črtico (čustva). Ljudsko slovstvo je glede števila predpisanih besedil nabolj zastopano v 7. razredu (UN 2008). Ob njem razvijajo zmožnost pisanja, in sicer napišejo basen, bajko in pripovedko. V 8. razredu pa pišejo fantastično zgodbo (ljudsko pripovedko in antični mit).² Strokovni izrazi, vezani na ljudsko dediščino, ki jih spoznajo v 7. razredu, so lirska in epska pesem, basen, pripovedka in bajka, v 8. razredu 3- in 4-vrstičnica, balada, romanca, v 9. razredu pa prvoosebni pripovedovalec in lirski izpovedovalec. Usvojijo še druge literarnoteoretične pojme, ki se pojavljajo tudi v ljudskem slovstvu, npr. okrasni pridevnik, stopnjevanje, refren, primera, ritem, nagovor/ogovor, pretiravanje, inverzija ipd.

UN 2018 nima več seznama obveznih in neobveznih besedil, pač pa le obvezna besedila. Tako ostaja obvezno besedilo v 7. razredu ljudska balada *Pegam in*

² V 8. razredu pišejo še fabulativno pismo, fiktivni dnevnik in kratko realistično pripoved na podlagi časopisne novice. Pisanje razvijajo tudi ob dramskih besedilih, in sicer v 7. razredu dramtizirajo pripovedno in pesemsko besedilo ter napišejo krajše dramsko besedilo, v 8. razredu posnamejo kratko radijsko igro ter pišejo komične in dramske fragmente in prizore, v 9. razredu pa posnemajo slog dramskih besedil.

Lambergar (ljudska), v 8. in 9. razredu pa obveznih besedil s preučevanega področja ni. V UN 2008 so med predlaganimi navedena: v 7. razredu: *Gor čez izaro* (ljudska), Homerjeva *Odiseja* ter ljudska *Volkodlak*, ljudske *Ajda in Slovenci*, *Kralj Matjaž*, *Peter Klepec* ter antične *Dedal in Ikar* (Ovid), *Tezejev boj z Minotavri* (Petiška) in *Stvarjenje sveta*. V 8. razredu: ljudske *Galjot*, *Oblaki so rdeči in Vedomec*, v 9. razredu pa *Pesem nosačev žita*. Za domače branje je v 7. razredu predlagana zbirka *Stare grške bajke* (Petiška) (UN 2008).

Temeljna razlika med učnima načrtoma – z vidika analize – je v tem, da je po novem učnem načrtu ljudskega slovstva kot obveznega čtiva manj.³ UN 2018 v zadnjem triletnju uvaja novo didaktično priporočilo: poleg prevladujočega komunikacijskega pouka predlaga tudi problemsko-ustvarjalni pristop (Žbogar 2013a),⁴ v 8. in 9. razredu pa načela systemske didaktike književnosti (Blažič, Krakar Vogel 2013). Kot najprimernejša metoda se priporoča šolska interpretacija (UN 2018: 72). Posebej priporočene so medpredmetne povezave in digitalna pismenost, kar upoštevamo pri oblikovanju predlogov za didaktizacijo.

Učni načrt za slovenščino v gimnaziji (2008)

Antična književnost je dovolj obširno in podrobno predstavljena v gimnaziji tako z zgodovinskega in teoretskega vidika kakor z vidika predpisanih besedil (štiri obvezna, pri čemer je ena Sofoklejeva tragedija obvezno domače branje (*Kralj Ojdip oz. Antigona*).⁵ Tudi nabor prostoizbirnih predlogov za obravnavo antične književnosti je bogat:

Anakreon: Eros, z zlatimi kodri, Senca so osivela; Tibul: Elegija; Ovid: Metamorfoze; Horac: Epoda; Ovid: Metamorfoze; Homer: Odiseja; Longos: Dafnis in Hloa; Heliodor: Etiopske zgodbe; Petronij: Satirikon (Zgodba o efeški vdovi); Apulej: Zlati osel; Evripid: Medeja; Aristotel: Poetika; Plutarh: Vzporedni življenjepisi ter Petiška: Stare grške bajke; Schwab: Najlepše antične pripovedke; Harris: Pompeji; Strniša: Odisej; ekranizacije in umetniške upodobitve antičnih motivov. (UN 2008: 48.)

³ Letno največ 20 književnih besedil (UN 2018: 72): na prednosti kvalitete pred kvantiteto je opozorila raziskava o recepciji proze v gimnaziji (Žbogar 2003: 715–724).

⁴ Prim. pionirsko raziskavo Ane Skok Košuta iz leta 2010 z naslovom *Podobe drugačnosti v sodobni slovenski mladinski književnosti in osnovnošolski pouk književnosti: magistrsko delo*. Raziskava opozarja na nekatere pasti problemsko-ustvarjalnega pouka književnosti v zadnjem triletnju in nakuže na precejšnje težave, ki jih odpira raba omenjene metode na tej vzgojno-izobraževalni stopnji.

⁵ Raziskave s področja mladostniške recepcije književnih besedil kažejo, da mlade bralce privlačijo tabujske teme, smrt, predsodki, realistično prikazovanje medsebojnih odnosov (prim. Žbogar 2014: 554). S tega vidika so antične tragedije za mlade zanimivo branje. Ker se zdi, da v šolah manjkrat obravnavajo *Iliado* (morda zaradi kompleksnosti), sem didaktizaciji tega besedila nekaj več pozornosti posvetila v članku *Inter- in intrakulturna tujost antične književnosti v gimnaziji* (UN 2019).

Gimnazijski učni načrt namenja poseben razdelek tudi slovenskemu ljudskemu slovstvu (UN 2008: 22). Med prostoizbirnimi besedili so navedena naslednja besedila:

Tristo narodnih; Gda se dragi v Ameriko odpravlja; Desetnica; Kralj Matjaž in Alenčica; Pegam in Lambergar; Zlatorog, Izbrana zbirka ljudskih pripovedk iz zbirke Glasovi, na primer: Javorov hudič/Noč je moja, dan je tvoj/Zlati bogatin ... Tristo narodnih ter Kersnik: Rošlin in Verjanko; Miličinski: Pravljice; Zajc: Rožengruntar; J. Osvald: Puešle; Makarovič: Zeleni Jurij; Taufer: Vodenjaki; umetniške predelave motiva Lepe Vide. (UN 2008: 52.)

Podobno kot osnovnošolski tudi ta UN predvideva sistematično razvijanje digitalne zmožnosti pri pouku književnosti: »dokaže /jo/ s smiselno in vsestransko uporabo IKT pri iskanju literarnih informacij, pri aktualizaciji literarnih vsebin in nadgrajevanju ter poglobljanju pridobljenega književnega znanja« (UN 2008: 38). Digitalna zmožnost je poudarjena tudi ob medpredmetnih povezavah, in sicer je definirana kot »ena izmed ključnih kompetenc vseživljenjskega učenja« (UN 2008: 39). Digitalne tehnologije pomagajo razvijati sporazumevalno zmožnost tudi kot »podpor/a/kritičnemu mišljenju, ustvarjalnosti in inovativnosti« (UN 2008: 39) ter jih pri pouku književnosti lahko smiselno uporabimo »za iskanje, zbiranje, izmenjavo in obdelavo podatkov ter njihovo sistematično rabo pri tvorjenju informacij« (UN 2008: 39).

Temeljni cilj pouka književnosti v gimnaziji je vzgojiti kultiviranega bralca, bodočega izobraženca (UN 2008: 42): »/t/o je bralec, ki v svoje razmišljanje o bralnem doživetju vključuje medbesedilno izkušnost, poznavanje literarnih pojavov in splošno kulturno razgledanost« (UN 2008: 42). Gimnazijec naj bi razumel, da je književnost »del kulturnega dogajanja v času, nacionalnem in mednacionalnem prostoru« (UN 2008: 42), torej »pojavo, ki sooblikuje vrednostni sistem posameznika in družbe« (UN 2008: 42).⁶

Primerjava osnovnošolskega in gimnazijskega učnega načrta za slovenščino z vidika naše analize torej mdr. kaže, da sta slovensko ljudsko slovstvo ter antična literatura bolj številčno zastopana v gimnaziji, tudi sistematičnost obravnavanih obdobij je z vidika literarne zgodovine in teorije večja (to je seveda razumljivo, posebej, če upoštevamo cilje gimnazijskega pouka književnosti). Kljub temu pa predlagamo nekaj dodatnih prostoizbirnih vsebin in načinov didaktizacije le-teh, saj se zdi, da utegnejo biti te vsebine današnjemu mlademu bralcu tuje, nezanimive, recepcijsko oddaljene.

⁶ O pomenu, načinih in ciljih kulturnih in medkulturnih povezav pri pouku književnosti se je obširno razpravljalo na Slavističnem kongresu leta 2015 (predsedujoča Boža Krakar Vogel je o temi že pred tem večkrat poglobljeno razpravljala, prim. npr. Krakar Vogel 2011: 271–277, tudi Žbogar 2015: 764–775, Žbogar 2013b: 228–233).

Književne vsebine – nekaj dodatnih predlogov za prostoizbirno obravnavo

Tako za tretje triletnje predlagamo v obravnavo naslednje pripovedke:⁷ *Erazem Predjamski* (zgodovinska pripovedka, primerjava z odlomkom iz Malavaševičeve povesti Erazem Predjamski),⁸ *Beli konj na Vršacu* (bajeslovne živali v ljudskem slovstvu, npr. bel gams, jelen, konj; zlatorog; košuta), *Dežela izobilja, Kako je Ribničan iz svoje ajde čebele prepodil, Slovensko bi radi znali* (humor v slovenski ljudski pripovedi).

Za obravnavo v gimnaziji svetujemo kratko zgodbo *Vstajanje z levo* (Maja Novak: *Zverjad*): ob tem bi ponovili pojem pravljica, usvojili pojem postmodernistična adaptacija pravljice ter virtualni pripovedovalec; družinsko balado *Rošlin in Verjanko* (in njene postmodernistične adaptacije iz zbirke *Rošlin in Verjanko ali dolgo odlagani opravek slovenstva*, ur. Vlado Žabot, posebej npr. Frančičeva Verjank in Rošlinčič);⁹ kratko zgodbo *Zgodba o čudaku Juriju in njegovi muhi* (Lojze Kovačič: *Zgodbe s panjskih končnic*):¹⁰ ironija, groteska, fantastika, okvirna in vložena pripoved, navezava na ljudsko slovstvo, cikličnost in medbesedilne navezave na »igro Danse macabre – Mrtvaški ples, kjer se prolog ravno tako navezuje na likovno predlogo« (Koron 2006: 155), elementi ljudske likovne prakse poslikavanja panjskih končnic; in antične pripovedke *Prometej*,¹¹ *Evropa in Orfej in Evridika* (Gustav Schwab: *Najlepše antične pripovedke*).

Slednjo bi bilo ob povezavi s poukom zgodovine mogoče obravnavati tudi v osnovni šoli (UN 2011: 11–12), saj je Stara Grčija kot obvezna tema predpisana v 7. razredu, v okviru katere učenci:

naštejejo obdobja starogrške zgodovine, pojasnijo značilnosti kretsko-mikenskega obdobja kot temelja starogrške civilizacije; opišejo glavne značilnosti atenske in spartanske mestne države, **primerjajo podobnosti in razlike atenske in spartanske družbe;** pojasnijo značilnosti prve demokratične vladavine; sklepajo o pomenu atenske demokracije za današnje evropske demokracije, **utemeljijo trditev, da postavi obdobje klasične Grčije temelje evropske misli;** pojasnijo glavne značilnosti grško-perzijskih in peloponeških vojn; **analizirajo vzroke za širjenje grške kulture v sredozemskem prostoru, opišejo značilnosti in dosežke helenistične kulture** (krepeko označila možne medpredmetne povezave A. Ž.).

Medpredmetnih povezav je v šolski praksi še vedno bistveno premalo, slovenski pouk ne glede na didaktična izhodišča v praksi ostaja na ravni memoriranja podatkov,

⁷ Vse iz zbirke založbe Didakta, ki sta jo v večini primerov uredila bodisi posamično bodisi v tandemu Monika Kropelj Telban in Roberto Dapit.

⁸ Dodatna literatura še npr. *Erazem in Predjama v pripovedi in resnici* (Malavašič, Habe, Kunaver 1997).

⁹ Lahko tudi omemba oz. primerjava s katero od Prešernovih predelav te balade. Motiv krvnega maščevanja: primerjava z antičnim motivom o Orestu, lahko tudi s Hamletom.

¹⁰ Izvrsten vir o tej zbirki je članek Alenke Koron (2006: 149–160).

¹¹ Ob navezavi na Prešernovo *Pevcu*.

ki pa jih je z vsakim posodobljenim učnim načrtom in vsako šolsko reformo več.¹² Tako bi se ob medpredmetni povezavi med poukom slovenščine (književnosti) in zgodovine lahko poučili o grško-trojanski vojni (Ahilova jeza zaradi izgube ljubice Briseide in smrti prijatelja Patroklosa – preko zgoščene obnove Iliade) in povodih zanjo (lepa Helena), načinu bojevanja (trojanski konj in Odisejeva zvičajnost), antičnih bogovih (vpletanje boginj Atene, Here in Afrodite v zemeljsko življenje), politiezmu (analogije med grškimi in rimskimi bogovi). Medpredmetno navezavo bi bilo smiselno vzpostaviti tudi ob obravnavi antične pripovedke o Evropi, npr. s poukom geografije (Jupitrov satelit Evropa, geografska zamejitev Evrope v korelaciji z mitično lokacijo), zgodovine (npr. šempetrski grb, Posavski muzej Brežice) in umetnostne zgodovine (npr. upodobitve Evrope italijanskih baročnih slikarjev, pa tudi Rubensa, Rembrandta in Moreauja, upodobitev na evrskem kovancu). Prav tako bi bile smiselne medpredmetne povezave ob obravnavi antične pripovedke *Orfej in Evridika*, in sicer tako znotrajpredmetne, saj orfejev mit lahko dodatno razložimo ob obravnavi 7. soneta Prešernovega *Sonetnega venca*, pa tudi ob navezavi na Rilkejeve *Soneti na Orfeja* (prim. razpravo Irene Samide (2009): *Orfejev spev in Evridikine metamorfoze*). Ljudska pesem *Godec pred peklom* prav tako vgrajuje omenjeni motiv. Pri glasbi bi namenili vsaj eno uro poslušanju upodobitve tega motiva pri Monteverdiju, Glucku, Haydnu in Stravinskem (prim. radijsko oddajo *Orfejev mit v glasbi* na <https://ars.rtvsl.si/2018/06/mediteran-15/>). Pri umetnostni zgodovini bi omenili npr. kiparski upodobitvi (Rodin in Kunaver), odveč ne bi bila omemba Orfejevega spomenika na Ptuj. Ob pripovedki Prometej bi ponovili znanje o grških bogovih (npr. Zevs, Atena, Hefajst, Afrodita, Hermes) ter pojasnili pojem Pandorina skrinjica. Diskusijo bi lahko zasnovali ob motivnih elementih iz pripovedke, npr. o pomenu, vlogi in funkciji upanja/znanja v življenju (ob medpredmetni povezavi s psihologijo), ali ob citatu ter medpredmetni povezavi s filozofijo: »kar je usoda odločila, /.../, mora prenašati tisti, ki se je naučil spoznavati nepremagljivo moč nujnosti« (UN 2017: 62). Pripovedka je nabita s simboliko, raziskali bi lahko zlasti pomenske evokacije skrinjice, orla in jeter.

Metode dela in oblike učenja

Ena izmed metod, ki združuje digitalno tehnologijo, individualno delo in sodelovalno učenje, je metoda obrnjenega učenja (tudi zvrnjenega učenja/obrnjene učilnice – *flipped learning/flipped classroom*). Metodo so začeli razvijati v ZDA v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, uporabljali so jo tako v osnovnih kot v srednjih šolah, spričo njene popularnosti pa so jo začeli uporabljati tudi v visokošolskih programih.¹³ Ideja kratkih posnetih predavanj iz MOOCs se je razvila v metodo obrnjenega učenja (*flipped classroom*), pri katerem samostojno učenje z ogledom kratkih posnetkov

¹² Model waldorfske pedagogike, ki udejanja medpredmetne povezave in skrbi tudi za povezavo med gibanjem, ustvarjanjem in učenjem, kar omogoča bolj celostno učenje, je zanimiv zgled udejanjanja osmišljenih medpredmetnih povezav.

¹³ Univerza v Ljubljani je serijo usposabljanj za visokošolske učitelje na to temo izvedla v študijskem letu 2015/2016.

poteka izven šolskega prostora (in časa), učne ure pa so namenjene raziskovanju, sodelovalnemu delu, projektnemu delu, reševanju problemov, diskusiji ... Metoda obrnjenega učenja je posebej primerna za učence, ki pri pouku večkrat manjkajo. Nova učna snov ni predstavljena pri rednem pouku v razredu, pač pa je v obliki kratkega, največ 7-minutnega video posnetka učencem posredovana kot domača naloga (torej se učenec z novo snovjo najprej sreča preko individualnega dela). Pri učni uri učenci znanje o snovi poglobljajo preko reševanja vaj in nalog, to delo običajno poteka v skupini. Video posnetek, v katerem se učenci najprej seznanijo z novo učno vsebino, učitelj pripravi ob pomoči ustreznih za te namene pripravljenih aplikacij (npr. *Zaption*, *WordPress*)¹⁴ ter uporabi računalniška orodja in kombinirane grafično-besedilne prezentacije in/ali video klipe (npr. *SlideShare*). Učitelj posnetek,¹⁵ ki je lahko opremljen tudi z različnimi zvočnimi posnetki, spletnimi viri in literaturo¹⁶ naloži v spletno učilnico oz. na *Youtube*, o tem seznanji učence ter jim sporoči, do kdaj se morajo v skladu z navodili na posnetku pripraviti. Prednost je, da si učenci lahko posnetek ogledajo, kadar njim časovno ustreza, lahko si ga ogledajo večkrat, prevrtijo le določen segment, ga ustavijo ipd. Učenec si tako lahko vnaprej pripravi vprašanja v zvezi z novo snovjo ali se mu porodijo ideje za razširitve obravnavane teme. Med šolsko obravnavo učitelj preko vnaprej pripravljenih vaj in nalog za delo v skupini presodi, katera področja bi bilo treba dodatno razložiti oz. poglobliti.¹⁷ Metoda se pri pouku književnosti zdi uporabna le za obravnavo določenih učnih vsebin. Tudi ta metoda ima namreč določene pasti in pomanjkljivosti, hkrati se velja pred uporabo te metode poučiti o obstoječih izkušnjah s to metodo (prim. bloga *Flipped Learning*, *My Flipped Classroom*, *Flipdteaching*).

Tradicionalna pedagoška paradigma je tako obrnjena, čas, ki ga učitelj in učenci preživijo skupaj v razredu je izkoriščen za reševanje problemov, delo v skupini, diskusije, sodelovalno delo ... Obrnjeno učenje odlikujejo predvsem fleksibilno okolje (tako prostorsko kot časovno), kultura učenja, ki temelji na učenca osredinjeni pedagogiki, diferenciranje učnih vsebin (glede na to, kaj razloži učitelj in kaj lahko učenci raziščejo sami), formativno spremljanje napredka učencev in učiteljeva sprotne samoevalvacija in refleksija lastnega dela.

Druga metoda, ki jo priporoča tudi UN 2018, je metoda problemskega učenja (*problem-based learning*). Pri nas jo je pod imenom problemski pouk že v devetdesetih letih priporočal Zoran Božič (prim. članka o problemskem pouku 1993a, 1993b).

¹⁴ Koristen spletni vir za raziskovanje ljudskega slovstva je tudi digitalna baza slovenskih arhivskih folklornih ugank na www.folklore.ee/Slovenianriddles/otsing, ki jo je v okviru evropskega projekta (spremna beseda in iskalnik sta zato v angleščini, uganke pa v slovenščini) postavila Saša Babič. Spletni obrazec za zbiranje živeče folklore med učenci in dijaki pa lahko učenci posredujejo na http://folklore.ee/kp/2017_18/slovenian/.

¹⁵ Spletni orodji za kreiranje video učne ure: <https://www.zaption.com/lessons>, <https://video.arnes.si/>.

¹⁶ Navodila za kreiranje video učne ure: <https://www.knewton.com/resources/blog/teacher-tools/how-to-make-an-interactive-lesson-using-youtube/>, <http://www.labnol.org/internet/khan-academy-style-videos/19875/>.

¹⁷ Npr. Infodrom – televizijska oddaja za mlade je poročala o pozitivnih izkušnjah slovenskih učencev s to metodo (prim. <https://www.youtube.com/watch?v=oS5wkb0275A>).

Žbogar (2013a) navaja, da so problemsko-ustvarjalne metode dela razlaga, pogovor, diskusija, ustvarjalne dejavnosti, reševanje književnih problemov, pojasnjuje pa tudi problemsko-ustvarjalno metodo dela. Preko omenjenih metod dela učenec lahko bolje razume prebrano književno besedilo, posledično ga je sposoben primerjati z drugimi besedili, reševati probleme v zvezi s besedilom, ga interpretirati na različne načine, ga razporejati v kontekst, povezovati in razlagati z različnih zornih kotov. Če besedilo razume, potem je sposoben dokazovati višje kognitivne spretnosti, kot so induktivno in deduktivno sklepanje, analiziranje, utemeljevanje (z zunaj- in znotrajliterarnimi argumenti), reševanje problemov, predvidevanje, postavljanje hipotez, načrtovanje, preizkušanje, sintetiziranje spoznanj ter posploševanje in vrednotenje.

Obe metodi bi bilo mogoče sintezno uporabiti ob projektni obravnavi antike v 1. letniku gimnazije ob medpredmetni povezavi zgodovine, slovenščine, glasbe in geografije. Projekt bi izpeljali v okviru rednega pouka v dveh tednih, pri čemer bi učenci okvirna navodila za posamezni predmet prejeli v obliki video posnetka, naloženega v spletni učilnici. Tako bi učitelj slovenščine posnetek lahko opremil s skeniranimi antičnimi pripovedkami ter ob posameznem besedilu nanizal pojme za interpretacijo Evropa: simbolika bika, (razlagalna) pripovedka; Orfej in Evridika: orfejski mit, primerjava z Rilkejevimi Soneti na Orfeja; Prometej: Pandorina skrinjica, prinašalci znanja, stvarjenje človeka, v njem definiral pojma mit in mitologija (Kos 2009: 242) ter antiko literarnozgodovinsko umestil. V nadaljevanju bi naštetim možnostim skupinskega dela pripel podrobnejša navodila in kriterije uspešnosti. Delo bi potekalo v skupinah po največ pet učencev, pri čemer bi tri skupine raziskale in predstavile v govornem nastopu (ob podpori PPT projekcije) vsakega od že navedenih književnih problemov (npr. v skupinah po tri), ostali pa bi pripravili uprizoritev ene izmed pripovedk, pri čemer bi si razdelili vloge scenografa, dramaturga, kostumografa, IKT asistenta, režiserja in igralcev. Pri pouku glasbe bi izbrali glasbeno spremljavo uprizoritve. Razvijanje ustvarjalnosti in problemskosti ob navedenih oblikah in metodah dela bi sklenili z zaključnim projektnim zborom vseh paralelek, na katerem bi predstavili rezultate dela. Okrogla miza o vrednotah, kulturno- in duhovnozgodovinskih spoznanjih antične dobe za današnji čas bi sintezno strnila spoznanja in reflektivno evalvirala ta medpredmetni projekt.

Sklep

Pregled zastopanosti slovenskega ljudskega slovstva ter antične književnosti pri pouku književnosti v tretjem triletju in v gimnaziji je pokazal, da sta obe področji sicer relativno dobro zastopani, da pa je v šolski praksi še vedno premalo poudarka na medpredmetnem povezovanju. Oba učna načrta poudarjata razvijanje digitalne zmožnosti, kar je po pričevanjih učiteljev pri pouku književnosti pogosto umetno pripeto in premalo didaktično osmišljeno. Predlagana so nekatera doslej spregledana umetnostna besedila, ki bi jih bilo smiselno v šoli obravnavati medpredmetno, pojmi za interpretacijo, metode dela in oblike učenja. Opisana je metoda obrnjenega učenja ter nakazane možnosti njene uporabe pri medpredmetnem projektu na temo antike.

Viri

- Kovačič, Lojze, 1993: *Zgodbe s panjskih končnic*. Zgodba o čudaku Juriju in njegovi muhi. Ljubljana: Mladinska knjiga. 12–16.
- Kropej Telban, Monika, 2015: *Smeh je pol zdravja: navihane in šaljive slovenske ljudske pripovedi*. Kako je Ribničan iz svoje ajde čebele prepodil. Radovljica: Didakta. 18.
- Kropej Telban, Monika, 2015: *Smeh je pol zdravja: navihane in šaljive slovenske ljudske pripovedi*. Slovensko bi radi znali. Radovljica: Didakta. 64.
- Kropej, Monika, in Dapit, Roberto, 2004: *Zlatorogovi čudežni vrtovi. Slovenske pripovedi o zmajih, belih gamsih, zlatih pticah in drugih bajnih živalih*. Beli konj na Vršacu. Radovljica: Didakta. 22.
- Kropej, Monika, in Dapit, Roberto, 2014: *Stoji, stoji tam beli grad: slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih*. Erazem Predjamski. Radovljica: Didakta. 68–70.
- Novak, Maja, 1996: *Zverjad*. Vstajanje z levo. Ljubljana: Cankarjeva založba. 5.
- Schwab, Gustav, 2017: *Najlepše antične pripovedke*. Evropa. Ljubljana: Mladinska knjiga. 76–80.
- Schwab, Gustav, 2017: *Najlepše antične pripovedke*. Orfej in Evridika. Ljubljana: Mladinska knjiga. 150–153.
- Schwab, Gustav, 2017: *Najlepše antične pripovedke*. Prometej. Ljubljana: Mladinska knjiga. 59–63.
- Šmitek, Zmago, 2007: *Videnja pokrajine: naravni in namišljeni prostori v slovenskem ljudskem izročilu*. Dežela izobilja. Radovljica: Didakta. 36.
- Žabot, Vlado (ur.), 1987: *Rošlin in Verjanko ali Dolgo odlagani opravke slovenstva*. Verjank in Rošlinčič. Ljubljana: Književna mladina Slovenije. 41.

Spletni viri

- Infodrom*: <<https://www.youtube.com/watch?v=oS5wkb0275A>>. (Dostop 15. 3. 2019.)
- Navodila za kreiranje video učne ure*: <<https://www.knewton.com/resources/blog/teacher-tools/how-to-make-an-interactive-lesson-using-youtube/>, <http://www.labnol.org/internet/khan-academy-style-videos/19875/>>. (Dostop 15. 3. 2019.)
- Orfejev mit v glasbi*: <<https://ars.rtvsl.si/2018/06/mediteran-15/>>. (Dostop 15. 3. 2019.)
- Spletno orodje za kreiranje video učne ure*: <<https://video.arnes.si/>>. (Dostop 16. 2. 2019.)
- Spletno orodje za kreiranje video učne ure*: <<https://www.zaption.com/lessons/>>. (Dostop 14. 2. 2019.)

Literatura

- Blažič, Milena Mileva, in Krakar Vogel, Boža, 2013: *Sistemska didaktika književnosti*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

- Božič, Zoran, 1993a: Od reproduktivnega pouka književnosti k problemskemu. *Šolski razgledi* 44/19. 8–9.
- Božič, Zoran, 1993b: Problemski pouk književnosti. *Jezik in slovstvo* 39/2–3. 79–89.
- Koron, Alenka, 2006: Intertekstualnost, rewriting in samocitiranje: Zgodbe s panjskih končnic Lojzeta Kovačiča. Novak Popov, Irena (ur.): *Slovenska kratka pripovedna proza. Obdobja 23*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 149–161.
- Kos, Janko (ur.), 2009: *Literatura: leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Krakar Vogel, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- Krakar Vogel, Boža, 2011: Razvijanje kulturne zmožnosti pri pouku slovenščine. Kranjc, Simona (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja 30*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 271–277.
- Kunaver, Dušan, idr., 2011: *Učni načrt za zgodovino v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Malavašič, France, Habe, France, in Kunaver, Dušica, 1997: *Erazem in Predjama v pripovedi in resnici*. Radovljica: Regionalni izobraževalni center.
- Poznanovič Jezeršek, Mojca, idr., 2008: *Učni načrt za slovenščino v gimnaziji: splošna, klasična in strokovna gimnazija*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Poznanovič Jezeršek, Mojca, idr., 2011: *Učni načrt za slovenščino v osnovni šoli. Posodobljena izdaja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Poznanovič Jezeršek, Mojca, idr., 2018: *Učni načrt za slovenščino v osnovni šoli. Posodobljena izdaja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
- Samide, Irena, 2009: Orfejev spev in Evridikine metamorfoze. *Jezik in slovstvo* 54/1. 13–23.
- Skok Košuta, Ana, 2010: *Podobe drugačnosti v sodobni slovenski mladinski književnosti in osnovnošolski pouk književnosti: magistrsko delo*. Mentorica Alenka Žbogar. Ljubljana: [Ana Košuta Skok].
- Žbogar, Alenka, 2003: Roman v gimnaziji. Hladnik, Miran (ur.): *Slovenski roman. Obdobja 21*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 715–724.
- Žbogar, Alenka, 2013a: *Iz didaktike slovenščine*. Ljubljana: Slavistično društvo.
- Žbogar, Alenka, 2013b: Kulturne in medkulturne zmožnosti pri pouku književnosti. Krakar-Vogel, Boža (ur.): *Slavistika v regijah – Nova Gorica: zbornik Slavističnega društva Slovenije 2*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 228–233.
- Žbogar, Alenka, 2014: Literarno branje in mladostniki. Žbogar, Alenka (ur.): *Recepcija slovenske književnosti. Obdobja 33*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 551–557.
- Žbogar, Alenka, 2015: Slovenian high school literature instruction in the light of developing cultural competence. Radosavljevič, Duško (ur.). *V Mednarodni naučni skup »Vrednosti i identitet«, 13–14. november 2015., Novi Sad*. Novi Sad: Fakultet za pravne i poslovne studije »Dr Lazar Vrkatić«. 2. zv. 764–775.
- Žbogar, Alenka, 2018: Intra- in interkulturna tujost antične književnosti v gimnaziji. *Didactica Slovenica/Pedagoška obzorja* 33/3–4. 81–93.

SLOVENSKA LJUDSKA BALADA V SREDNJEŠOLSKEM IZOBRAŽEVANJU – PASTORKA KNJIŽEVNOSTI?¹

Prispevek na podlagi pregleda in analize izbranih slovenskih učnih načrtov, beril, učbenikov in e-učbenikov srednješolskega izobraževalnega procesa poskuša ugotoviti, kako in na kakšen način je predstavljena slovenska ljudska balada, njene značilnosti, posebnosti, in kakšne primere in njihove analize ponujajo te publikacije ter izkušnje nekaterih srednješolskih učiteljic. Ob tem se ozre tudi v evropski in ameriški izobraževalni prostor, kjer predstavi vključitev znanja o folklori tako na dodiplomski ravni za tiste, ki poučujejo folkloro in balado, a tudi, kako je v nekaterih primerih vedenje o folklori/baladi predstavljeno v učnih načrtih. Ugotavlja, da učni načrti in publikacije, ki prinašajo znanje o slovenski ljudski baladi, potrebujejo revizijo, hkrati pa opozarja, da brez multidisciplinarnega pogleda na slovensko ljudsko balado v današnjem času ne gre. Ker meni, da je ta umetnostni žanr izjemnega kulturnega pomena, ponuja, ob predlogih za izboljšanje izobraževanja o ljudski baladi, sodelovanje folkloristov in folkloristk.

Ključne besede: slovenska ljudska balada, srednješolski izobraževalni proces, poučevanje, žanr, klasifikacija in identifikacija, interpretacija učni načrti, publikacije, folklor, folkloristi_ke

Uvod

Na Slovenskem imamo 337 tipov ljudskih balad (v številnih variantah) in v primerjavi z Angleži in Škoti, ki jih imajo skupaj le 305, smo v evropskem

¹ Članek z naslovom *Slovenska ljudska balada v srednješolskem izobraževanju – pastorka književnosti?* izhaja iz raziskovalnega programa Folkloristične in etnološke raziskave slovenske ljudske duhovne kulture, št. P6-0111, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna ter iz raziskovalnega projekta *Slovenska in evropska literarna dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca so srednje šole*, št. CRP V5-1702, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

kulturnem prostoru v vrhu s številčnostjo, vsebinsko in oblikovno raznolikostjo ljudskih balad. Ta izjemna raznovrstnost, univerzalnost in specifičnost snovi in tem ter prepletenost z evropskim ter svetovnim prostorom je tista, ki je ljudsko balado postavila v enakovreden položaj z literaturo. Toda folkloristični in literarnovedni pogled na balado se bistveno razlikujeta. Prvi, ki ljudsko balado razume kot del ustnega ustvarjanja, petja, s performativno in družbeno funkcijo, ki je odprti tekst, saj se nastajanje variant nikoli ne zaključí, in drugi, ki balado le bere in jo ima za del književnosti, druge prvine pa bodisi sploh ne zazna bodisi mu niso pomembne. Zato je treba poudariti, da je ljudska balada sinkretična celota teksta in teksture, ki izhaja iz konteksta, a je ta ne izloči iz estetskega polja, kamor po izgubi funkcije tudi vstopi. Zato je takrat potrebna še literarnovedna metoda preučitve besedila z vsemi snovnimi in oblikovnimi značilnostmi ter ob tem, da stojimo na stališču, da sta ljudska in umetna balada sorodnici. Umetna balada je pravzaprav otrok ljudske, saj jih je mnogo iz nje izšlo, kljub temu, da je nato literarna zgodovina balado po vsebini klasificirala na balado in romanco in to klasifikacijo prenesla tudi v ljudsko baladno izročilo; seveda je veljala le za tiste, ki so bile po mnenju literarnih zgodovinarjev starejšega izvora in zato vredne te razdelitve. Vendar pa folkloristika meni, da je romanca le španski izraz za balado (Golež Kaučič 2018). Tudi razdelitve na moške in ženske balade folkloristika ne priznava, saj je bila to zamisel Vuka Stefanovića Karadžića in so jo srbski raziskovalci že zdavnaj opustili, drugje ni bila v rabi (Kumer 2003: 80). Žanrska folklorna klasifikacija je mnogo bolj razvejana kot literarna in jo pri ljudskih pesmih delimo glede na vsebino, funkcijo, obliko in nosilce. Tako so balade klasificirane kot pripovedne pesmi, kjer je vsebina najpomembnejši parameter klasifikacije. Nato sledi tipologizacija, ki vsebuje vrsto, podvrsto, tip, podtip in varianto. Vrsta je pripovedna pesem ali balada, podvrsta ali vsebinska razdelitev je: bajeslovne, pravljicne, zgodovinske, junaške, legendarne, socialne, ljubezenske, družinske, živalske, šaljive, moritati in različne. Tip je pri bajeslovnih npr. Riba Faronika nosi svet, pri junaških npr. Pegam in Lambergar, družinskih npr. Lepa Vida in Rošlin in Verjanko (več gl. Kumer idr. 1970–1981 in Golež Kaučič idr. 1998–2007; Klobčar 2010: 139; Vrabič 2016; Golež Kaučič 2018: 23–24). Glede na izvor snovi pa na tri: evropske, slovanske in izvorno slovenske. Enako je s formalno strukturo balade, ki uporablja drugačne jezikovne strukture kot umetna. V slovenski baladni tradiciji so obrazci ali formule del načina oblikovanja besedila, so neke vrste ključi za formalno oblikovanje balade. Pri ljudski baladi je treba poudariti, da je tekstura (melodija) zelo pomembna, saj je tesno povezana z vprašanjem verza in metrične sheme, ki se bistveno razlikujeta od verza in ritma umetne balade. Povezava pesem in pevec je hkrati horizontalna (sinhrona) – skupina pevcev in pesmi skupaj z družbenimi in kulturnimi razsežnostmi skupaj ter vertikalna, potovanje pesmi skozi različna časovna obdobja (diahrona). Seveda vemo, da balade zrastejo iz neke vrste socialne interakcije med družbo, družino in posameznikom. Zato so tudi kontekstualne in performativne informacije pomembne za interpretacijo balade. Ljudska balada slušno in pozneje tudi vidno dramatizira zgoščen jedrni dogodek brez zastranitev in pojasnjevanj, s skoraj filmskim jezikom, ki omogoča prestop iz sedanjosti v preteklost in vživljanje v subjektov položaj ali v njegov spopad z usodnimi okoliščinami. Lahko rečemo, da je balada pripovedni žanr, ki

večinoma ne razširja svoje epskosti, temveč dramatičnost, a je včasih tudi na robu lirskega, posebno v tistih primerih, ko govorimo o fragmentih balad ali ko se izgubi jedro konflikta. Večmedialnost ljudske balade je morda tista paradigma, ki bi bila za slovensko ljudsko balado najustreznejša. Ljudska balada je torej paradigmatsko gledano sestavljena iz tipa in variante, vpeta je v idiom izročila, vsebina je sporočena s petjem, je medbesedilna in intermedialna (Golež Kaučič 2018).

Na podlagi zgoraj navedenega smo si postavili nekaj vprašanj, na katera bi v prispevku radi odgovorili. Vprašanja, s katerimi se ukvarjamo v tem prispevku so: ali se naš kulturni in literarni prostor sploh zaveda te baladne raznolikosti in ne nazadnje tudi njene specifičnosti v primerjavi z umetno balado? Kakšen je položaj vedenja o ljudski baladi v izobraževalnem procesu? Koliko znanja o tem pridobijo učitelji in učiteljice ob svojem izobraževanju na dodiplomski stopnji? Kako nato lahko to znanje posredujejo svojim slušateljem_cam in ali je to znanje sploh ustrezno? Katere strokovne publikacije, berila in učbenike uporabljajo in ali poglavja o ljudski baladi (ljudskem pesemskem izročilu) analitično in vsebinsko raznovrstno ter ustrezno predstavljajo slovensko ljudsko balado? Kaj menijo o pomenu ljudskega pesemskega izročila učitelji_ce?

Raziskovalno izhodišče za ta prispevek je bila knjiga Janka Kosa *Slovenska književnost* (2000), razdelek o ljudski pesmi, ki je že desetletje glavni vir tudi za ljudsko pesem in balado v srednješolskem izobraževalnem procesu. Natančno ga je prebrala in preučila Zmaga Kumer že leta 2003 in objavila recenzijo v *Jeziku in slovstvu*, navedla razloge za popravke in spremembe, dala zelo konstruktivne predloge (Kumer 2003: 79–81). Zato je namen tega članka pregled in analiza vključenosti in predstavitve slovenske ljudske balade v srednješolskih učnih načrtih in izbranih publikacijah, s pregledom podobnih evropskih in ameriških učnih načrtov in programov. In vzporedno z njihovo analizo ter ob koncu članka še poskus razvrstitve predlogov za popravke oziroma za izboljšanje obstoječih načrtov ter publikacij. Poleg tega bi s tem člankom radi opozorili na pomembnost vključevanja ljudskega izročila ali folklorne v izobraževalni proces na vseh ravneh,² kar kažejo nekateri podatki iz evropskega in ameriškega izobraževalnega prostora.

Nekaj evropskih in ameriških pogledov na folkloro v izobraževanju in o posredovanju znanja o folklori študentom

V tem razdelku uporabljamo splošni izraz za folkloro zato, ker je zelo težko izdvojiti izobraževalne programe in predloge za izobraževanje samo za balado. Pri pogledih na ta izobraževalni proces, ki vključuje poučevanje folklorne, se

² Naj tu navedem ugotovitev pesnice Svetlane Makarovič, ki jo je izrekla ob intervjuju za Radio Slovenija, 1. program, ob njeni osemdesetletnici, 2. januarja 2019: »Ljudska glasba seveda ni oberkrajnarsko nabijanje. Ljudska glasba je shranjena v muzeju. Kriminal je to, da se v šolah ne učijo recitirati ljudske balade. Da nihče ne ve, kakšna je ljudska balada Galjot, Gospod Baroda, balada o Desetnici. To so čudovite pesmi. /.../ To, da ne poznamo ljudske umetnosti, draguljev ljudske umetnosti, to je tisto, kar bo pokopalo slovenski narod.« *Svetlana Makarovič, Intervju*, 2019.

evropski izobraževalni prostor močno razlikuje od ameriškega. Tam je mogoč študij folklore na samostojnih oddelkih za folkloristiko na številnih univerzah, ki je izjemno cenjena veda v ZDA. V ZDA ima npr. Univerza v Indiani samostojni oddelek za folkloro in etnomuzikologijo, na večini univerz v ZDA poučujejo vse žanre in aspekte folklore, npr. Ohio State University, kjer je center za študij folklore (v učnem načrtu so npr. *Introduction to Folklore; Folklore Genres: Form, Meaning and Use*). Na Univerzi Yale poučujejo večinoma ljudske pravljice (*Folklore in the Oral Tradition, Fairytales, Fables and Folk-legends*). V Veliki Britaniji uporabljajo balade v učnem procesu kontinuirano (*Storytelling using folk ballads in Secondary Schools*). Na Univerzi v Aberdeenu je Elphinstone Institute, ki poglobljeno raziskuje škotsko ljudsko kulturo, tudi balade, in iz folklore lahko študenti, ki tudi diplomirajo ali celo doktorirajo (*Elphinstone institute*). Na Finskem je na njihovi Filozofski fakulteti Oddelek za folklorne in kulturne študije (*Folklore studies, Faculty of Arts, University of Helsinki*), v Estoniji imajo celo Center odličnosti za folkloristične raziskave znotraj Estonskega literarnega muzeja, ki se je združil z oddelkom za folkloro in etnomuzikologijo in sodi pod Estonsko akademijo znanosti in umetnosti (*Estonian Literary Museum, Folkloristika*).

V evropskem prostoru, v nemških učnih načrtih in učbenikih se o ljudski baladi (*Volksballade*) sicer govori kot o posebnem žanru, a spet zelo površno in enodimenzionalno (prim. Taylor 1961); vendar pa je mnogo več govora o posebni tipologiji balad, ki naj bi jih slušatelji spoznali, kot pa v slovenskem učnem procesu. Če pogledamo učni načrt ene od nemških gimnazij (*Gymnasium Ettenheim, Deutsch Curriculum für die Klassen 7*), kjer se tudi učijo o razliki med ljudsko in umetno balado, o baladah na letakih, tudi tu ni poglobljenega interdiscipliniranega pogleda na balado, je le literarni aspekt, ki prevladuje, kljub temu, da je v Nemčiji, v Freiburgu svetovno znan inštitut z imenom Deutsche Volkslied Archiv. Ta ima obsežno zbirko nemških ljudskih balad in je bil dolgo časa neformalni center za raziskave ljudske pesmi. A tudi ta arhiv je sedaj del Univerze v Freiburgu, čeprav je bil skoraj stoletje samostojna institucija (*Sammlungen, Deutsches Volksliedarchiv*). Kljub temu pa je folklornih vsebin v osnovnih in srednjih šolah v ZDA in v Evropi relativno malo. Cati Coe meni, da je pomanjkanje folklornih vsebin v šolah, tako v ZDA kot v Evropi, povezano z naslednjim:

Eden od razlogov za pomanjkanje interesa za folkloro je ta, da folklor predstavlja neformalno, neuradno in preteklo, šole pa morajo vključevati v svoje programe tisto, kar naj bi uveljavljalo napredek posameznega naroda. (Coe 2000: 20.)

Toda tam, kjer uvajajo folklorne vsebine v izobraževanje, tuje raziskave kažejo, da kontinuirano in v večjem obsegu vključevanje ljudskega izročila v izobraževalni proces lahko rezultira v izjemnem poznavanju izročila in kasnejši uporabi. Tako so zanimive izkušnje ameriškega folklorista Paddyja Bowmana, ki pri obravnavi integracije folklore oziroma ljudskega izročila v vzgojno-izobraževalne procese upošteva glasove folkloristike in pedagogike, problematiko pa obravnava s historičnega in sodobnega vidika (Bowman 2006, Bowman in Hamer 2011). Konkretni primeri integracije folklornih vsebin v šole so opisani v priložniku *Folk*

Arts in Education, ki lahko predstavlja osnovo tako z vsebinskega in metodološkega vidika, kakor tudi uvid v to, kako s sodobnimi informacijskimi tehnologijami približamo te vsebine širši javnosti (MacDowel in Kozma 2008). H konkretizaciji predlaganega združevanja pedagogike in folklore lahko prispevajo tudi izkušnje iz številnih preteklih in potekajočih projektov (npr. *Folk Arts in School Movement*), ki se izvajajo predvsem v ameriškem prostoru pod okriljem *American Folklore Society*.

Posredovanje znanja o ljudskem pesemskem izročilu/baladah na slovenskem dodiplomskem študiju

Kakšno znanje o ljudskem izročilu, pesemski in pripovedni folklori pa pridobijo učitelji_ce slovenskega jezika, ki poučujejo v srednjih šolah, v fakultetnem izobraževanju? Danes največ o ljudskem pesemskem, pripovednem in dramskem izročilu študenti in študentke izvedo na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF, kjer poleg mitologije poslušajo tudi predavanja iz ustnega slovstva (a le kot izbirni predmet). Na Oddelku za slovenistiko FF je slovstvena folklorica samo izbirni predmet. Kar nekaj diplomskih nalog je bilo posvečenih ljudskemu pripovednemu in pesemskemu izročilu tudi na Pedagoški fakulteti.³ A tudi iz njih je razvidno, da je znanje črpano večinoma iz literarnovednih raziskav in publikacij. O baladi slušateljji_ce slišijo tudi nekaj na Oddelku za primerjalno književnost FF, a o verzologiji ljudske pesmi le literarnozgodovinsko in ne folkloristično.⁴

Kaj pa lahko povedo slovenski učitelji_ce o lastnih izkušnjah poučevanja ljudskega pesemskega in pripovednega izročila?

Barbara Koritnik (2003) v prispevku z naslovom *Slovstvena folkloristika v osnovnem šolstvu* piše o slovstveni folklori v osnovni šoli (Osnovna šola Dravlje). Meni, da si slovstvena folklorica zasluži svoje mesto v našem šolstvu, in ugotavlja, da je slovstveni folklori namenjeno zelo malo prostora v učnih načrtih. Obravnava poteka v okviru predmeta slovenski jezik in še to zelo okrnjeno, le kot obravnavo nekaterih »folklornih«⁵ pesmi in pripovedi. Berilo za 5. razred ponuja dve lirski pesmi: ljubezensko Škrjanček poje, žvrgoli in »folklorizirano«⁶ pivsko pesem En hribček

³ Prim. Zupan, *Obravnavanje ljudskega pripovednega besedila v izobraževanju*, 2012, kjer obravnava učne načrte glede pripovedništva s poudarkom na osnovni šoli; Gl. Novak. *Zastopnost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji osemletne in devetletne osnovne šole* (doktorska disertacija), 2011.

⁴ Naj omenimo, da je Aleksander Bjelčević upošteval spoznanja folkloristov v predavanjih o verzologiji na Oddelku za slovenistiko, če navedem samo njegov starejši prispevek iz leta 1997 o zgodovini slovenskega verza (191–201). Spoznanja folkloristike je upošteval tudi literarni zgodovinar Jože Koruza, ki je imel dovolj kompleksen pregled nad gradivom, značilnostmi ljudske pesmi (še posebno balade) in je o tem tudi kontinuirano predaval znotraj obveznega predmeta Starejša slovenska književnost (Koruza 1991).

⁵ Avtorica uporablja kategorialni aparat, ki ga je v folkloristiko poskusila uvesti Marija Stanonik (2009). Sama uporabljam pridevnik ljudski k vsem folklornim žanrom.

bom kupil.⁶ Nato govori o pripovedni pesmi, Desetnici – ne pove, da gre za slovensko izvorno ljudsko balado. V berilu za 6. razred sta dve »lirski pesmi«, domoljubna Tam čez izaro,⁷ vojaška Oblaki so rdeči, in pripovedna pesem, »romanca« Pegam in Lambergar, ki seveda ne sodi med romance, temveč je naša junaška balada. Tudi v osnovni šoli prevladuje literarnovedno znanje o ljudski baladi le kot literaturi.

Petra Kodre (Podnanos) tudi piše o slovstveni folklori v osnovni šoli in omenja, da učni načrt ne namenja veliko pozornosti ljudskemu pesništvu in pripovedništvu. V devetletki učni načrt omenja le devet ljudskih besedil, in sicer štiri »folklorne pesmi« in pet ljudskih pripovedi. Meni, da je to premalo, da bi lahko učitelji pri rednem pouku svojim učencem ljudsko pesništvo in pripovedništvo sploh približali (Kodre 2003: 19). Sama se je ukvarjala z ljudsko pesmijo na primeru Lepe Vide, kjer so utrdili znanje o »folklorni« pesmi, pogovarjali so se o Vidinem hrepenju in bili pozorni na pesniška izrazna sredstva (Kodre 2003:19). Nato so spoznali zbirko *Slovenske narodne pesmi* Karla Štreklja. Kot je videti (in kot bomo pozneje tudi pokazali), je stereotipno najbolj uporabljena balada Lepa Vida, kar kaže na to, da gre za kanonizirano besedilo.

O slovstveni folkloristiki (verjetno folklori?) v gimnaziji piše tudi Lidija Kleindinst (Gimnazija Jurija Vege). Ugotavlja, »da je slovstveni folkloristiki namenjeno manj pozornosti, kot ji je bilo v prejšnjem učnem načrtu /.../, v srednji šoli se je /.../ zreducirala le na obravnavo v 1. letniku« (Kleindinst 2004: 31). Nadaljuje:

Pri pouku književnosti se v učnem načrtu s slovstveno folkloro srečamo pri vsebinah: ljudsko slovstvo, lirski pesem Od Lepe Vide,⁸ Rošlin in Verjanko. V razdelku Pojmi, prvine za interpretacijo je naštet: vrste, značilnosti (ljudskega slovstva), odnos besedilo – glasba, motiv v ljudski pesmi, različice, vplivi v umetno književnost, baladne prvine, ljudska pripovedka. (Kleindinst 2004: 31.)

V 4. letniku ni ničesar več. Pomembno je njeno spoznanje:

Z zapisanim sem želela povedati, kako lahko besedila slovstvene folklore smiselno vključimo v naš pouk v srednji šoli, saj prav taka besedila pomagajo v učencih razvijati smisel za intenzivno dojetje domačega okolja in poglobljanje zavesti o njegovih vrednotah. To pa danes naši učenci še kako potrebujejo. Smiselno bi bilo tudi razmišljati o tem, kako tovrstna besedila vključiti v razdelek za maturitetno obravnavo. (Kleindinst 2004: 32.)

Glede na zgoraj navedeno se zdi, da je tudi seznanitev s pomembnimi zbirkami ljudskih pesmi ali teoretskimi publikacijami s področja raziskav ljudske pesmi

⁶ Tu gre za Slomškovo »po narodni narejeno« ali ponarodelo, ki jo je napisal Janez Radovan in jo je nato Slomšek uporabil, jo preuredil in je nato znana kot Slomškova (Golež Kaučič 2003: 73).

⁷ To je ponarodela z naslovom Moj dom, ki ima znanega avtorja, tj. Franc Treiber (Golež Kaučič 2003: 75).

⁸ Od Lepe Vide je Prešernova prepesnitev ljudske, ljudska je tip 244. Z zvijačo ugrabljen mlada mati (Golež Kaučič et al. 2007 : 73–91) ali Lepa Vida.

pomanjkljiva. Učitelji_ ce slovenščine še najbolj poznajo Štrekljevo zbirko *Slovenske narodne pesmi* (Štrekelj 1898–1924) in zbirko *Glasovi* (M. Stanonik 1988<), ne pa tudi znanstvenokritične izdaje *Slovenskih ljudskih pesmi*⁹ (Kumer idr. 1970–1981 in Golež Kaučič idr. 1998–2007). Da so na tržišču na voljo zgoščenke z ljudskimi pesmimi, baladami in inštrumentalno glasbo, posnetimi na terenu, učitelji in učiteljice niso seznanjeni. Na voljo je zbirka zgoščenk *Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta*, od leta 1998 naprej in pet zgoščenk je posvečenih prav pripovednim pesmim – baladam.

Vse tri učiteljice pa se strinjajo, da je folklornih vsebin tako v osnovni kot v srednji šoli premalo.

Učni načrti, učbeniki, berila in interaktivni e-učbeniki ter druge publikacije, ki obravnavajo ljudsko pesem in balado

1 Učni načrt za splošne, klasične in strokovne gimnazije¹⁰

V tem učnem načrtu (iz leta 2008) je razdelek *Slovensko ljudsko slovstvo* uvrščen za Evropskim klasicizmom in razsvetljenstvom ter pred Razsvetljenstvom v slovenski književnosti. Učni načrt je razdeljen dvokolonsko, in sicer v levi koloni so temeljni pojmi iz literarne vede, v desnem pa obvezna in prostoizbirna besedila. Leva kolona vsebuje naslednje: Literarno interpretativne prvine; Pesništvo; Značilnosti ljudskega sloga; Opredelitve pojma: Ljudsko slovstvo in slovstvena tradicija; ponarodela pesem; različice; Od starodavnih mitov, poganstva, srednjega veka do danes; Zapisovalci ljudskega slovstva nekoč in danes; Pomen in vpliv ljudskih motivov in likov na slovensko umetnost in književnost. V desni koloni so naslednja obvezna besedila: Trgaj mi rožice/Dekle na sred morja; Lepa Vida/Rošlin in Verjanko; Kurent/Sveti Lukež. Prostoizbirna besedila so v prilogi in predvidevajo uporabo knjižice *Tristo narodnih* (1964): pesmi so Gda se dragi v Ameriko odpravlja; Desetnica; Kralj Matjaž in Alenčica; Pegam in Lambergar. Spodaj pa so navedena besedila, ki transformirajo ljudsko pesem ali pripoved – npr. Kersnik: Rošlin in Verjanko; Makarovič: Zeleni Jurij; Umetniške predelave motiva Lepe Vide (19–20; 50).

To, da je slovensko ljudsko slovstvo (uporabljena je sintagma, ki za ljudsko pesem ni uporabna) uvrščeno pred Slovenskim razsvetljenstvom, indicira, da je s prvo posvetno pesmijo konec ustvarjanja ljudskega pesemskega izročila. Ta zgodovinska formalizacija ljudske balade v obdobja od začetka obstoja pa le do 18. stoletja in nato izginotje ljudske balade, je napačna, saj vemo, da je leta 1766 nastala balada o obsojeni detomorilki in da imamo konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja celo vrsto pesmi, ki jim rečemo slovesa, nastale na vzhodnem delu Slovenije, ki so se nato prevrstile v balade in še danes najdemo kakšno novo varianto (Kumer 2003: 80; Golež Kaučič 2018: 263–317). Kot oblikovne značilnosti ljudskega pesništva

⁹ V nadaljevanju posamezne knjige označujem s kratico in z rimsko številko (npr. *SLP V*)

¹⁰ Avtorji_ ce: Hedžet Krkač et al., 2008.

navajajo slogovne prvine, ki niso najbolj tipične za ljudsko pesem, npr. izpuščajo folklorne obrazce ali formule, potujoče verze in kitice, slog ali način ljudskega izražanja v pesmih, ki ga je temeljito raziskala Zmaga Kumer (1996). Opredelitev pojma se zdi ustrezna, ker upošteva nekaj značilnosti ljudske pesmi, npr. različice in ponarodelo pesem ter naj bi obravnavala tudi zapisovalce tako v preteklosti kot danes. Najbolj ustrezen je predlog, da se obravnava tudi pomen ljudskih motivov za slovensko umetnost in književnost. Predlog obveznih besedil, ki ob izjemni številčnosti in žanrski ter vsebinski raznolikosti in raznovrstnosti pesmi uvrščata zgolj dve ljubezenski Trgaj mi rožice in Dekle na sred morja,¹¹ ni najboljši. Enako bi se lahko opredelili do baladnega izročila, saj v obravnavo uvršča le Lepo Vido in Rošlina in Verjanka, obe družinski baladi. Prostoizbirna besedila pa so pesmi Gda se dragi v Ameriko odpravlja; Desetnica; Kralj Matjaž in Alenčica; Pegam in Lambergar. Prva je izseljenska ljudska prekmurska pesem, navedene tri balade pa sodijo med pravljicne (Desetnica) in junaško-zgodovinske (Kralj Matjaž in Alenčica ter Pegam in Lambergar). Ta izbor bi kazalo razširiti. Neustrezna je uporaba pesmarice *Tristo narodnih*, kajti to je popularna knjižica, ki pa ni namenjena izobraževalnemu procesu. Zato naj bi se dijak seznanil s Štrekljevo zbirko, znanstveno-kritično zbirko *Slovenske ljudske pesmi*, morda pa ne bi bilo napak uvrstiti v seznam publikacij tudi *Pesem slovenske dežele* Zmage Kumer (1975), zelo primerne publikacije za seznanitev z ljudsko pesmijo. Glede povezave ljudskega z umetnim v izboru del, bi bilo ustrezno, če bi ob Zelenem Juriju Svetlane Makarovič uvrstili vsaj še pesem Kolovrat, pri Venu Tauferju *Pesmarico rabljenih besed* (1975) in Janiju Oswaldu zbirko *Pes Marica* (1994) (gl. Golež Kaučič 2003).

2 Janko Kos, *Svet književnosti 1*, Maribor: Založba Obzorja, 2000.

Analizo poglavja »Slovensko ljudsko slovstvo« je naredila že Zmaga Kumer, ko je ugotavljala, da je v njej kar nekaj zmot in napačnih podatkov, posebno glede značilnosti ljudske pesmi in še posebno balad. Zapisala je, da je pesem treba raziskovati ločeno, saj je treba upoštevati melodijo, zato ne more biti nadzvrsti, ki bi jo poimenovali ljudsko slovstvo: »Ljudska pesem velja za posebno umetnostno zvrst in to nam dokazujejo zvočni posnetki in dolgoletne terenske raziskave« (2003: 79). Kumrova nadalje niza analizo vseh tistih trditev, ki jih navaja akademik Kos, ki so bile že zdavnaj ovržene. Lepa Vida kot primer ženske balade je ustrezna le, če jo gledamo iz arhetipskega stališča in upoveduje ženski arhetip in ji dodamo balado Kralj Matjaž kot nosilko moškega arhetipa, drugače pa je Lepa Vida zgolj družinska balada. In seveda je prototip Lepe Vide Rudežev zapis, ki je bil podlaga za Prešernovo Od Lepe Vide. Tudi vsebinska predstavitev ni najbolj primerna, motiv Lepe Vide v slovenski književnosti pa izhaja le iz Prešernove prepesnitve ljudske Lepe Vide in poudarja hrepenenjsko razsežnost tega lika (prim. Golež Kaučič 2003: 115–124). Rošlin in Verjanko pa je primer moške balade, kar ne drži, gre za družinsko balado, ki tematizira Orestov motiv. Spregovoriti bi bilo treba še o kontinuiranosti

¹¹ Ne navaja vira.

nastajanja in odmiranja balad skozi vsa literarno-zgodovinska obdobja. Pripovedna pesem še zdaleč ni le srednjeveški žanr. Razdelitev »epskih« pesmi (epika pa je žanr, ki je v folkloristiki problematičen), kaže na to, da se pripovedna pesem enači z epsko, kar pa ne drži. Razdelitev »epskih« pesmi na bajeslovne, legendarne, balade in romance in živalske je neustrezna, saj poznamo osem vsebinskih skupin, ki smo jih že navedli, balada in romanca pa sta le žanra, in ne tematski skupini.

Pri Lepi Vidi so nato predstavljene pripovedne osebe in govorni položaji, nastopata bralec in pripovedovalec – v resnici pa v folklornem dogodku, v petju pesmi, nastopata pevec in poslušalec. Pevec ali pevka zapoje o za-morcu – človeku izza morja (Saracenu) ali pa o mornarju idr. Povezanost središčne osebe Lepe Vide z zamorcem, špansko kraljico, Luno in soncem je ustrezna, vendar ni razloženo, zakaj prihaja do teh povezav in kakšne so te povezave. Nato pa sledi razlaga o baladi Rošlin in Verjanko, kjer ni jasno, katera varianta je vzeta za analizo. To balado primerja s škotsko, pravzaprav angleško, z naslovom Edvard, iz zbirke angleških in škotskih ljudskih balad J. F. Childa (št. tipa je 13, 1965), ki se zelo razlikuje od slovenske. Neustrezno je, da je analiza obsegala kar dve pesmi iz vsebinske skupine družinskih balad, in ne vsaj iz katere druge vsebinske skupine, ki smo jih navedli v uvodu. Ker je knjiga temeljni vir, iz katerega so črpali vsi sestavljalci_ke učbenikov in beril, bi bilo najbrž ustrezno nekatere trditve revidirati.

3 Berilo 1, Učbenik za slovenščino – književnost v 1. letniku gimnazij in štiriletnih strokovnih šol – *Umetnost besede*,¹² DVD in zgoščanka kot sestavni del učbenika, Ljubljana: Mladinska knjiga 2007.¹³

Poglavje Mitologija in ljudsko slovstvo vsebuje mitologijo, ljudsko slovstvo in slovstvo prvobitnih ljudstev, str. 50–60. Na str. 55, kjer govori o ljudskem pesništvu, je ljudsko pesništvo označeno tako, da gre za petje pesmi na zborovski način. To je napačno, saj gre za ljudsko petje, ki z zborovskim nima nobene povezave, način petja je popolnoma drugačen. Drži pa, da je ljudsko petje večglasno. Če pa avtorji_ce že omenjajo zborovsko petje, bi morali dodati, da so ob zborovskem petju ljudske pesmi prirejene. Predlagane pesmi v berilu so živalska svatbena Čuk se je oženil, ki se je uvrstila v repertoar pesmi za otroke; Jaz pa pojdem na Gorenjsko, ki je ljubezenska; Sijaj, sijaj sončece je iz repertoarja za otroke. Ta izbor kaže na pomanjkljivo védenje o ljudski pesmi, na stereotipen izbor, ki vedno znova uvršča ene in iste pesmi v izobraževalni proces. Prvič pa lahko beremo, da je ljudska pesem tesno povezana z glasbo. Berilo se nato nadaljuje v starem slogu, saj je delitev ljudskih pesmi literarno zgodovinska, le Lepa Vida je ustrezno označena kot družinska pripovedna pesem – balada. Prvič je povedano tudi, da je Prešernova Od Lepe Vide predelana ali prepesnjena ribniška različica ali dolenska Lepa Vida in je Prešernova pesem tesno povezana prav s to varianto. Nato je omenjenih 19 različic (ni znano od kod

¹² Avtorji Klemen Lah, Bernarda Rovtar, Janja Perko, Vanesa Matajč.

¹³ Zahvaljujem se profesorici slovenščine Duši Polak, ki poučuje na Šolskem centru Celje, za poslano izobraževalno gradivo o ljudski pesmi, ki ga uporablja pri svojem pouku.

je ta številka), vendar jih je v resnici le 11 (gl. *SLP V/244*). Definicijo balade so prevzeli po definiciji iz leta 1966, ki je bila sprejeta na mednarodnem združenju raziskovalcev balad v Freiburgu i. Br. (*Kommission für Volksdichtung*), a so zadnji del definicije, da se lahko konča tragično ali veselo, izpustili (glej Golež Kaučič 2018: 42). V nadaljevanju pa so avtorji ponovno uporabili že zdavnaj zanikano delitev balad na ženske in moške balade. Za primer moške balade, ki to ni, je le družinska balada, so uvrstili Rošina in Verjanka, tematizira pa Orestov motiv (gl. Golež Kaučič 2018: 235–263). Vsebinska razdelitev, ki sledi, je ustrezna, našete so skoraj vse vsebinske skupine, ne sicer v pravem vrstnem redu, manjkajo še pravljične, šaljive ter različne. Ob opisu lirskih ljudskih pesmi (ki so ljubezenske), napišejo, da je imela melodija pomembnejšo vlogo, kar glede na folkloristične raziskave ne drži; najpomembnejši parameter ljubezenskih pesmi je predvsem oblika, res pa je to krajša folklorna stvaritev. Primer, ki ga navajajo kot ljubezensko pesem, je neprimeren, saj že po samem besedilu, uporabi besedišča in formalni strukturi pesmi takoj ugotovimo, da ne gre za ljudsko pesem, temveč za umetno pesem. Način izražanja v pesmi Na nebu sije zvezdica je neljudski. Verjetno je avtor nekdo od zapisovalcev ljudskih pesmi iz 19. stoletja, ki pa je »strune napel previsoko«, še posebno zato, ker je objavljena v *Kranjski Čbelici* (1848).¹⁴ Netočna in zavajajoča pa je trditev, da ljudsko pesem oživljajo tudi narodno-zabavni ansambli, kajti tukaj gre za komercializacijo ljudske glasbe, besedila pa sploh niso ljudska, temveč avtorska. Gre za t. i. »fake folklore« ali ponarejeno folkloro (Dorson 1977: 4), ki se razglašja za izvirno. Avtorji bi lahko omenili preporodne skupine ali posameznike, ki so v dveh valovih (v 60. letih 20. stoletja in po osamosvojitvi) oživljali ljudsko pesemsko in glasbeno izročilo, npr. skupino Katalena (omenjena pri razdelku Mitologija in poimenovana po družinski baladi Kata Katalena ali Z razbojnikom omožena, *SLP V/248*) ali pa npr. Bogdano Herman. Ker je berilu priložen DVD, kjer pesmi izvajajo pevka skupina Katice in Bogdana Herman, je seveda to ustrezno, vendar moramo opozoriti, da je dijakom najprej treba omogočiti poslušanje izvirnih terenskih zvočnih posnetkov petja ljudskih pesmi, šele potem poustvarjalcev. Kot že večkrat omenjeno, so ti terenski posnetki na voljo v obliki CD-jev.

4 Učbenik *Od branja do znanja, Književnost 2, Učbenik za slovenščino v 2. letniku srednješolskega strokovnega izobraževanja* (Kenda et al. 2009).

V učbeniku je posplošeno predstavljeno ljudsko slovstvo/slovstvena folklor: uporabljen je preprost jezik in poenostavitve, vsebinska razdelitev ni sistematična, umestitev v zgodovinski čas zelo površna. Omenjeno pa je, da je bila ljudska pesem prvotno péta, kar seveda drži, a bi bilo treba izpostaviti melodijo kot bistveni del ljudske pesmi. Četudi poznamo samo zapise, vemo, da se je vedno pela. Ustrezna je ugotovitev, da imamo različice in da se pesmi med seboj razlikujejo tudi po ritmu in melodiji. Ni pa res, da jo danes pomagajo ohranjati redki pravi ljudski pevci, saj imamo vendarle kar veliko ljudskih pevcev, pa tudi poustvarjalcev, ki so se res

¹⁴ Gl. *Danica, Wikivir*.

naučili peti ljudske pesmi. Trditev, da sodobni glasbeniki (v različnih glasbenih žanrih) preoblikujejo pesem, je ustrezna, a je treba dodati, da ti večinoma spreminjajo le njeno glasbeno podobo, medtem ko so besedila le redko spremenjena. Žanrska razdelitev ljudskih pesmi in vsebinska razdelitev posameznih žanrov je, glede na folkloristično, neustrezna, saj so najprej pesmi razdeljene le na pripovedne in lirske, nato pa namesto, da bi razdelili vse pripovedne pesmi v osem različnih skupin (glej *SLP I–V*), jih razdelijo le na bajeslovne, izpustijo pa pravljичne (Riba Faronika nosi svet), junaške (pozabijo na zgodovinske – Pegam in Lambergar), družinske, kamor uvrstijo Desetnico, ki sodi med pravljичne, in Lepo Vido med družinske. Nato mednje uvrščajo še socialne (Graščakov vrtnar) ter ljubezenske, kamor pa uvrstijo *V srcu se ljubezen melje* (poznamo jo le v enem zapisu, prim. Vraz 1839), ki sodi med ljubezenske nepripovedne (ali v literarno zgodovinski klasifikaciji med lirske). Lirske nato deli na vojaške (Oblaki so rdeči), Sem Ribčan Urban (prim. Kumer 1968: 102–103), otroške (Pojte, pojte drobne ptice – pesem je za otroke in ni otroška), pivske (En hribček bom kupil), ki pa je ponarodela. Nato v razdelku Ljudsko pesništvo predstavi družinsko balado *Z zvijačo ugrabljena mlada mati* (*SLP V/244*) ali *Lepa Vida*, ni pa razvrščena kot balada. Ko pišejo o tej baladi, bi morali seveda govoriti o eni različici ali varianti, ki je bila podlaga za Prešernovo *Od Lepe Vide*. Ob robu je navedena variantnost ljudske pesmi, kot ene izmed njenih značilnosti, nato pa je razdelitev balad ponovno na ženske in moške, saj se opirajo na spoznanja Janka Kosa. Objavljen je notni zapis *Lepe Vide*, ni pa naveden vir, objava.¹⁵ Naj omenimo še objavo pesmi Franceta Prešerna *Od Lepe Vide*, kjer bi se lahko ob primerjavi z ljudsko zelo dobro videlo, kako je ljudsko *Lepo Vido* Prešeren prepsnil. Hkrati pa je ustrezna omemba monumentalne zbirke Karla Štreklja *Slovenske narodne pesmi*. Učence pa ne seznanjajo z znanstvenokritično zbirko *Slovenske ljudske pesmi I–V*, kjer je prav v peti knjigi objavljenih vseh 11 različic *Lepe Vide*, z melodijami. Tam so zbrani vsi zapisi ali transkripcije posnetkov petja z obsežnim znanstvenim komentarjem. Le ob vseh različicah si lahko dijaki_inja ustvari popolno sliko o *Lepi Vidi* in ugotovi, na katero varianto se je navezal Prešeren. Nato obravnava prej omenjeno ljubezensko pesem *V srcu se ljubezen melje*, ki ne sodi med pripovedne ljubezenske (glej *SLP IV*), saj govori le o ljubezenskem razmerju med dvema zaljubljenecema, z značilno ljudsko metaforiko. Na koncu tega razdelka je objavljena sodobna uglasbitev pesmi Marija Kogojca v notnem zapisu s podpisanim besedilom (priredba). Ker pa ob tem ne navaja izvirnika, dijaki_inje ne morejo ugotavljati, kako se ta uglasbitev razlikuje od izvirnika, še posebno zato, ker je prirejeno besedilo nespremenjeno. Izvirnik melodije ni objavljen, tako da primerjava melodij ni mogoča.

¹⁵ Glede na videno, gre verjetno za zapis iz Dolenjske, Dane, objava v knjigi Kumer 1968: 280, GNI M 27.147.

5 Priročniki: Poklicna matura – Književnost, št. 79,¹⁶ izdaja 2019.

V razdelku Ljudsko slovstvo beremo, da sega v srednji vek in da je edini »literarni dokument slovenskega naroda« do pojava pisane umetne književnosti. Da se je razvijalo vse do začetka 19. stoletja in se pojavljalo tudi v 20. stoletju, a ne samo med 2. svetovno vojno, kot je zapisano. Ni pa opredeljeno, da gre za folkloro, in ne literaturo. Prvi zapisovalci so tu navedeni šele v krogu Pisanic, in sicer Žiga Zois, Valentin Vodnik, čeprav imamo prve zapise že iz leta 1775, tj. Dizma Zakotnik. Ljudsko pesem nato razdeli na epske pesmi: balade in romance, junaške pesmi, bajeslovne pesmi; lirске pesmi: obredne pesmi, ljubezenske, pivske, vojaške, šaljive, zbadljive; pripovedne pesmi. Ob tem razvrščanju ponovno opazimo nepoznavanje vsebinske in oblikovne razvrstitve ljudskih pesmi. Značilnosti »ljudskega slovstva« so delno pravilne, delno pa zgrešene, melodije kot sestavnega dela ljudske pesmi ne omenjajo. Pegama in Lambergarja uvrščajo med epske pesmi – romance, čeprav gre za junaško balado, sledi Kosova definicija balade in romance. Nato je predstavljena ljudska pesem z naslovom Od Lepe Vide, kar je napačno, saj je to naslov Prešernove pesmi in ne ljudske balade. Opis vsebine balade ustreza folklorističnim spoznanjem o tej baladi, vendar ne upošteva vseh različic. Trditev, da smo to balado Slovenci prevzeli od sosednjih narodov, je nepreverjena. Ko opisujejo slog ljudske balade, ne upoštevajo oblikovnih značilnosti ljudske pesmi, ki so povezane z melodijo in načinom jezikovnega izražanja ljudskega pesništva, s posebnimi obrazci ali formulami in neliterarnim slogom. Omeniti bi bilo treba še posebni ritem in metrično shemo, ki sta tesno povezana z melodijo. Ker pa se ljudska balada od umetne razlikuje, bi bilo treba omeniti še njene značilnosti.

6 Interaktivni e učbeniki (<http://www.iučbeniki>)

Tudi na spletnih straneh tega interaktivnega učbenika se še vedno uporablja zgolj spoznanja literarne zgodovine in ne folkloristike. Avtorji_ ce le omenijo, da: »Glasbeno-narodopisni inštitut pri SAZU zbira ljudske pesmi«. Ta institucija ljudske pesmi zbira in raziskuje od leta 1934, danes pa se inštitut imenuje Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU. Omenja tudi znanstvenokritično zbirko *Slovenske ljudske pesmi*, a o njej se ne pove nič, prav tako tudi ne kaj dosti o Štrekljevi knjigi *Slovenske narodne pesmi*, ki ni začela izhajati šele v 20. stoletju, prva je namreč izšla že leta 1895. V razdelku, kjer naj bi učenci_ ke spoznavali ljudsko pripovedno pesem, uvrsti t. i. besedno premešanko, s pomočjo katere naj bi učenci razpoznali ljudska besedila. Med njimi je kar nekaj balad: Mlada Zora, Pegam in Lambergar, Sirota Jerica. Jih pa vsebinsko ne opredeli, ponovi se žanrska razdelitev na balade in romance, Sirota Jerica (družinska balada) in Mlada Zora (tudi družinska) sta baladi, Pegam in Lambergar in Ravbar pa romanci, čeprav sodita med balade. Ob tem uporabljajo nadžanr epika, ki po spoznanjih folkloristike ni ustrezen. Učencem in učenkam je nato zastavljeno vprašanje, ali so pripovedne pesmi žalostne ali vesele? Vprašanje ni

¹⁶ Avtorja Ana Jesenovec, Jaka Lenardič.

zastavljeno ustrezno, saj so balade lahko vesele ali žalostne, glede na razpoloženje v pesmi (a tudi najbolj tragične balade lahko vsebujejo vesel refren), končajo pa se lahko veselo ali tragično. Po vsebini ne morejo biti emotivno zaznamovane, lahko so le pravljичne, ljubezenske itd. Nato je predstavljena Lepa Vida in zatem predlog, naj Lepo Vido preberejo ali poslušajo. Tako se odpira možnost, da bodo učenci poslušali petje Lepe Vide (zvočni posnetek petja je dostopen), vendar učenci poslušajo recitacijo, ki je ritmično popolnoma porušena. Ob pesmi ni navedeno nič, niti zapisovalec, čeprav bi v *SLP V* lahko vse to našli. Poudarjen je motiv hrepenenja, čeprav to ni osrednji motiv ljudske balade. Usoda »ugrabljene« žene je v nekaterih variantah drugačna. Poudarjena pa sta elegični in tragični konec balade, ne pa tudi srečni konec, ki je značilen za gorenjske različice. V gorenjskih različicah Vida namreč postane zamorčeva žena ali pa se vrne domov. Nato sledi razlaga slogovnih sredstev balade, ponovno literarno-teoretsko. Poudariti je treba, da je uporaba Sonca in Lune mitološko konotirana in personifikacija je uporabljena zaradi lažje identifikacije. Ponovi se delitev na ženske in moške balade. Zakaj pa je v učbeniku Rošlin in Verjanko, ki je tudi družinska balada, je mogoče le zaradi zgoraj navedene delitve. Sledi predlog, naj učenci ke poslušajo zvočni posnetek recitacije, nimajo pa možnosti poslušati zvočnega posnetka petja ljudske balade, posnete na terenu. Izbira Godca pred peklom (*SLP I/48*) kot primera bajeslovne balade bi bila primernejša od Rošlina in Verjanka, saj je zelo tipična in posebna za slovenski prostor in hkrati tematizira orfejev motiv. S tem bi povečali poznavanje raznovrstnosti ljudskih balad.

E-učbenik navaja, da so ženske balade npr. Desetnica (ki je pravljična balada), Sirota Jerica (družinska), Lepa Vida (družinska), Zarika in Sončica (družinska). Nato kot moške razvršča naslednje: Trdoglav in Marjetica (bajeslovno-pravljična), Rošlin in Verjanko (družinska), Mlada Zora (družinska), Žlahtna gospa zakolje Majerici sinka (družinska; majerica bi morala biti z malo, saj to ni ime, temveč narečni izraz za oskrbnico pristave, prim. Kumer et al. 1970–1981 in Golež Kaučič et al. 1998–2007: 449–457). Nato pa navede »romance« poznega srednjega veka, kjer naj bi bili tudi starejši motivi, ki segajo še v predfevdalno dobo in v čas Saracenov, npr. Kralj Matjaž in Alenčica, Kralj Matjaž v turški ječi, Alenčica, sestra Gregčeva, Pegam in Lambergar ter Ravbar. Vse te balade sodijo med junaško-zgodovinske in niso romance.

Nekaj predlogov

Ker se zdi problematično, da o ljudski baladi/ljudski pesmi, kot izjemno bogati kulturni, literarni in folklorni dediščini generacija za generacijo izve le drobec, pa še tisti je večinoma teoretsko in empirično napačno predstavljen, navajamo nekaj dodatnih predlogov za spremembe učnih načrtov in obravnave ljudske balade ter vključitev folkloristične teoretske literature in zbirk ter CD-jev v pripravo učbenikov in beril.

- 1) V pripravo beril in učbenikov **je treba** vključiti **folkloriste**.
- 2) Slovsstvena folklor – ta sintagma **ni uporabna** za ljudsko pesem in balado, saj ne govorimo zgolj o besedni umetnosti, temveč o pesmi in baladi kot sinkretični celoti besedila in melodije (tekstura), z vpetostjo v vsakokrat drugačni kontekst.
- 3) **Definicija balade** bi se morala nujno preoblikovati in ne bi smela biti tako poenostavljena. Poudariti je treba prenašanje po ustni komunikaciji (petju), ki pa ni edina, saj poznamo tudi v preteklosti prenos pesmi prek pesmaric in danes prek drugih medijev. Definicija slovenske ljudske balade bi se lahko glasila takole: *Je zgoščena pripovedna pesem z včasih bolj poudarjeno dramatsko ali dialoško strukturo, z vsaj tremi vrstami ritmičnih struktur in raznovrstnimi melodijami z refreni ali ne, s posebnim načinom pripovedovanja (petja) in z nesrečnim ali srečnim koncem.* (Golež Kaučič 2018: 344.)
- 4) Slovenska ljudsko pesemsko izročilo **ne pozna** delitve: balada in romanca. Zato se naj ta izraz uporablja le za umetno pesemsko ustvarjanje, medtem ko se v ljudskem pesništvu tega izraza naj ne uporablja več!
- 5) Tako v učnih načrtih, učbenikih, berilih in e-učbenikih je treba takoj popraviti neustrezno delitev na moške in ženske balade. **Ni ženskih in moških balad**, so le balade, razvrščene v osem vsebinskih skupin, ki bi jih bilo tudi treba navesti, poleg treh snovnih skupin. Iz vsake vsebinske skupine balad bi morali predstaviti vsaj en primer. Ob tem bi lahko dijaki balade identificirali, nato pa še interpretirali.
- 6) Ob **oblikovni podobi balade** naj bi se učenci učili tudi specifičnih ritmičnih struktur, saj je melodija izjemno pomembna pri tem, in nikakor ne recitirati balade, če je le dostopen zvočni primer petja. Enako naj bi si ob stilnih sredstvih pomagali z znanjem iz folkloristike, saj naj ne bi uvajali literarnega vedenja o stilnih sredstvih, ki so v pesmi obrazci ali formule, ki imajo poleg oblikovnega tudi mnemotehnični pomen.
- 7) Dijaki naj bi balade najprej poslušali v obliki **petja ljudskih pevcev _pevk**, in ne zvočnih posnetkov recitatorjev _ic, za tiste pesmi, ki so v peti obliki dosegljive, recitacije pa naj bi bile rezervirane le za tiste balade/pesmi, ki so ohranjene v zapisih.

Sklep

Slovenski izobraževalni proces je zelo okrnjeno predstavil slovensko ljudsko balado, saj učni načrti, učbeniki, e-učbeniki in berila vsebujejo zgolj eno ali dve baladi pod skupno zvrstno kategorijo t. i. ljudskega slovstva. Tam pa najdemo napačne klasifikacije, okrnjene definicije in izpuščanje najpomembnejših značilnosti slovenske

ljudske balade, a vendarle nekaj vsaj napol ustreznih dejstev. Morda pa je prav sinkretičnost balade, tesna povezanost melodije in besedila, tista, ki onemogoča monodisciplinirano obravnavo, zato je velikokrat ljudska balada obravnavana kot besedilo pri slovenščini in kot melodija pri glasbeni vzgoji. Še bolj zapleteno postane, ko k tej obravnavi dodamo kontekst in nosilca. Ob tem enodimenzionalni pogled nanjo popolnoma zgreši in kompleksnost balade je po navadi zvedena zgolj na »literarno« besedilo. Pri obravnavi balade bi bila najbolj ustrezna povezanost vsaj treh strok (literarna zgodovina, folkloristika in etnomuzikologija). Najprej je treba v identifikacijskem postopku predstaviti osnovne značilnosti ljudske pesmi, pripovedi in dramatike, nato pa sledi identifikacija in interpretacija posameznih folklornih žanrov. Poudariti je treba, da je kompleksnost slovenskega baladnega izročila namreč izjemna in zato srednješolski proces potrebuje predstavitev vsaj jedrnih razsežnosti ljudske balade, ki bo dalo dijakom znanje o njej. Da jo bodo znali prepoznati, določiti njene značilnosti, jo interpretirati in jo primerjati z umetno ter jo znali izluščiti tudi iz tistih literarnih del, v katere je vstopala skozi vsa literarnozgodovinska obdobja. S tem bomo lahko dobili kompleksen pregled slovenskega baladnega izročila v najbolj specifičnih primerih kot tudi v manj znanih primerih, ki pa bi nujno morali biti vključeni v učbenike. Šele tako bomo lahko pokazali izjemno bogastvo slovenske baladne tradicije, njenega kontinuiranega ustvarjanja in poustvarjanja skozi ustni in pisni komunikacijski proces ter njenih nenehnih povezav z literaturo. Baladna dediščina je tako dragocena v kulturnem in nacionalnem smislu, da bi jo morale poznati vse generacije otrok, posebej še srednješolske, predvsem pa tisti, ki te generacije poučujejo.

Viri

American Folklore Society: <<http://www.afsnet.org/?page=FolkloreEdWebsites>>. (10. 10. 2018.)

Child, James, Frances, 1965: *The English and Scottish Popular Ballads*. Knj. I–V. New York: Dover Publications, Inc. (reprint iz let 1882–1898).

Danica, Wikivir: <<https://sl.wikisource.org/wiki/Danica>>. (20. 12. 2018.)

Elphinstone Institute: <<https://www.abdn.ac.uk/elphinstone/index.php>>. (12. 11. 2018.)

Estonian Literary Museum, Folkloristika: <<http://www.kirmus.ee/est/teenused/folkloristika-osakond/>>. (12. 11. 2018.)

Folklore in the Oral Tradition, Fairytales, Fables and Folk-legends: <<http://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/1984/4/84.04.01.x.html#h>>. (12. 11. 2018.)

Folklore studies/ Faculty of Arts/ University of Helsinki: <<https://www.helsinki.fi/en/faculty-of-arts/research/disciplines/cultures/folklore-studies>>. (12. 11. 2018.)

Golež Kaučič, Marjetka idr. (ur.), 1998–2007: *Slovenske ljudske pesmi III–V*. Ljubljana: Slovenska matica in Založba ZRC SAZU.

Gymnasium Ettenheim Deutsch Curriculum für die Klassen 7: <<https://www.gymnasium-ettenheim.de/curriculum/schulcurricula/d7.pdf>>. (12. 11. 2018.)

Interaktivni e učbeniki: <<http://www.iučeniki>>. (12. 11. 2018.)

Intervju, Svetlana Makarovič: <<https://4d.rtvsllo.si/arhiv/intervju-radio/174584729>>. (4. 1. 2019.)

Introduction to Folklore; Folklore Genres: Form, Meaning and Use: <<https://english.osu.edu/sites/english.osu.edu/.../Folklore%20Studies.pdf>>. (12.11. 2018.)

Jesenovec, Ana, in Lenardič, Jaka, 2018: *Poklicna matura – književnost* (izdaja 2019). Mengeš: Ico (Zbirka Priročniki/ Ico; št. 79).

Kenda, Jakob J. et al. (ur.), 2009: *Od branja do znanja: književnost 2*: učbenik za slovenščino v 2. letniku srednjega strokovnega izobraževanja. Ljubljana: DZS.

Kos, Janko, 2000: *Svet književnosti 1*. Maribor: Založba Obzorja.

Kumer, Zmaga (ur.), 1970–1981: *Slovenske ljudske pesmi I–II*. Ljubljana: Slovenska matica.

Lah, Klemen idr., 2007: Učbenik *Berilo 1. Umetnost besede*. Ljubljana: Mladinska knjiga, priložen DVD.

Oswald, Jani. 1994: *Pes Marica*. Celovec: Wieser.

Sammlungen/Deutsches_Volksliedarchiv: <http://www.zpkm.uni-freiburg.de/sammlungen/Deutsches_Volksliedarchiv>. (12. 11. 2018.)

Stanonik, Marija (ur.), 1988: *Glasovi*. Ljubljana: Kmečki glas.

Storytelling using folk ballads in Secondary Schools: <<https://www.tes.com/teaching-resource/storytelling-using-folk-ballads-in-secondary-schools-11222249>>. (12. 11. 2018.)

Štrekelj, Karel, 1895–1923: *Slovenske narodne pesmi*, I–IV. Ljubljana: Slovenska matica.

Taufer, Veno, 1975: *Pesmarica Rabljenih besed*. Ljubljana: DZS.

Tristo narodnih in drugih priljubljenih pesmi, 1964: Stanko Prek, Boris Merhar, Marjan Pogačnik (ur.). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Učni načrt za splošne, klasične in strokovne gimnazije. Avtorji: Mira Hedžet Krkač, Zavod RS za šolstvo; dr. Martina Križaj Ortar, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta; dr. Boža Krakar Vogel, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Marija Končina, Splošna in strokovna gimnazija Lava, Celje; Suzana Krvavica, Gimnazija Novo mesto; Mojca Poznanovič Jezeršek, Zavod RS za šolstvo; dr. Tomo Virk, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Stanislava Židan, Gimnazija Rudolfa Maistra, Kamnik; Darinka Ambrož, Gimnazija Jožeta Plečnika, Ljubljana: <http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_SLOVENCINA_gimn.pdf>. (12. 9. 2018.)

Vraz, Stanko, 1839: *Narodne pèsni ilirske*. K.P. Ilir. Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja (NPI).

Literatura

Bjelčevič, Aleksander, 1997: Zgodovina slovenskega verza – skica. *Slavistična revija* 45/1–2. 191–201.

Bowman, Paddy, in Hamer, Lynne, 2011: *Through the Schoolhouse Door: Folklore, Community, Curriculum*. Utah State University Press, Logan.

Bowman, Paddy, 2006: Standing at the Crossroads of Folklore and Education. *Journal of American Folklore* 119. 66–79.

Coe, Cati, 2000: The Education of the Folk: Peasant Schools and Folklore Scholarship. *The Journal of American Folklore* 113/447. 20–43.

- Dorson, Richard M., 1977: *American Folklore*. Chicago: University of Chicago Press.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2003: *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2018: *Slovenska ljudska balada*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Hamer, Lynne, 2000: Folklore in Schools and Multicultural Education: Toward Institutionalizing Noninstitutional Knowledge. *The Journal of American Folklore* 113/447. 44–69.
- Kleindienst, Lidija, 2004: Slovstvena folkloristika v gimnaziji. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 3/1. 31–32.
- Klobčar, Marija, 2010. Zvrstnost slovenskih ljudskih pesmi. Refleksija pesemskega razvoja ali pogledov nanj. *Traditiones* 39/2, 2010, 125–147. Doi. 10.3986/Traditio 2010, 390208.
- Kodre, Petra, 2003: Slovstvena folklorika v osnovni šoli. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 2/1. 19–20.
- Kodre, Petra, 2003: Slovstvena folkloristika v osnovni šoli. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 2/1. 19–21.
- Koritnik, Barbara, 2003: Slovstvena folkloristika v osnovnem šolstvu. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 2/1. 16–19.
- Koruza, Jože, 1991: *Slovstvene študije*. Ur. Jože Pogačnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut.
- Kumer, Zmaga, 1968: *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kumer, Zmaga, 1975: *Pesem slovenske dežele*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kumer, Zmaga, 1996. *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Kumer, Zmaga, 2003: Novi učbeniki po starem. *Jezik in slovstvo* 48/2. 79–81.
- MacDowell Marsha, in LuAnne, Kozma (ur.), 2008: *Folk Arts in Education: A Resource Handbook* II. East Lansing: Michigan State University Museum, 2008.
- Novak, Petra. 2011: *Zastopnost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji osemletne in devetletne osnovne šole* (doktorska disertacija): <<https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=109534&lang=slv>>. (3. 12. 2018.)
- Stanonik, Marija, 2009: *Zgodovina slovstvene folklore*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Taylor, Archer, 1961. Characteristics of German Folklore Studies. *The Journal of American Folklore* 74/294. 293–301.
- Vrabič, Jerneja, 2016: *Šaljivo ali humorno v ljudskem in umetnem pesništvu: folklorni in literarni pesniški žanri ter njihove značilnosti* (doktorska disertacija). Ljubljana: Podiplomska šola ZRC SAZU.
- Zupan, Bernardka, 2012: *Obravnavanje ljudskega pripovednega besedila v izobraževanju*: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1011/1/Diplomsko_delo.pdf>. (13. 12. 2018.)

MOTIV MESTA LJUBLJANA V SLOVENSKI (MLADINSKI) KNJIŽEVNOSTI – *LITERARNA LJUBLJANA*

Izhodišče članka, ki je sestavni del raziskovalnega projekta, je teza, da so v sodobnem času, posebej po vključitvi Republike Slovenije v Evropsko unijo leta 2004, nacionalni jeziki, literatura in kultura postali še pomembnejši. Literarna veda se je v 19. in 20. stoletju navezovala na (literarno) zgodovino, ob koncu 20. in začetku 21. stoletja pa je večji pomen dobila geografija. Tako ena izmed smeri predstavlja povezavo mladinske literarne vede z geografijo oz. meddisciplinarno povezovanje, ki ga Juvan imenuje prostorski obrat v literarni vedi.¹

Slovensko etnično ozemlje je večjezično in večkulturno, saj je združevalo različne kulture, kar se je v slovenski mladinski književnosti odražalo v obliki literarne kulture. Tako je tudi slovenska mladinska književnost vplivala na prostor slovenske literarne kulture, z različnimi poimenovanji po osebah in literarnih likih. Gre za vplivanje prostora na slovensko mladinsko književnost (npr. motiv Ljubljane v slovenski mladinski književnosti, planinske pripovedke o Kekcu ipd.) in obratno, vpliv izvorne slovenske mladinske književnosti na prostor (poimenovanje spomenikov in spominskih obeležij po mladinskih pisateljih in/ali junakih). Članek se osredotoča na obdobje slovenske mladinske književnosti, predvsem na mladinske klasike (F. Prešeren, F. Levstik), sodobne klasike (K. Brenk, N. Grafenauer, L. Kovačič, S. Makarovič) in sodobnike (M. Komelj, P. Svetina, A. Štefan, J. Vidmar idr.).

Ključne besede: mesto, Ljubljana, pravljice, J. W. Goethe, slikanice

Uvod

Poimenovanje »Ljubljana« je v zgodovini (od Emone, prek Leibacha oz. Laibacha, do Luwignane) po do zdaj znanih virih lahko pomenilo tudi priimek oz. poimenovanje

¹ Prostorski obrat v literarni vedi. <<https://isllv.zrc-sazu.si/sl/dogodki/prostorski-obrat-v-literarni-vedi#v>>. (Dostop 26. 5. 2019.)

po kraju bivanja. Tak je primer Martinusa de Lawbaca, prvega ljubljanskega študenta Univerze na Dunaju iz leta 1392 (Jenko 2015: 58).

Ta prispevek vključuje kratek pregled slovenske literarne zgodovine oz. prvih dokumentov o spomenikih oz. spominskih obeležjih v Ljubljani, objavljenih v obdobju 1880–1918 (npr. Vodnikov trg).²

Ivan Kolar je napisal serijo poglobljenih desetih člankov z naslovom *Literarni sprehod po Ljubljani* 1) po delu stare Ljubljane; 2) od Vodnikovega trga do Trga revolucije; 3) skozi mestni okraj znanosti; 4) v šempetersko predmestje in Vodmat; 5) na zgornje Poljane; 6) zgornje Poljane; 7) od Prešernovega spomenika do Ježice; 8) po Ljubljani; 9) mestni okraj umetnosti ter Šiška in Vižmarje; 10) od nekdanje Emone na Rožnik.) Kolar v nemščini citira Goethejeve verze:

J. W. Goethe, *Zahodno-vzhodni divan*, 1819
Za boljše razumevanje

Kdor želi razumeti pesnjenje,
mora iti v deželo pesnjenja;
kdor želi razumeti pesnika,
mora iti v deželo pesnika.
(Prevod Kasilda Bedenk, 2019, gl. Kolar 1957: 294.)

Ivan Stopar je v *Sprehodih po stari Ljubljani* iz leta 1992 omenjal slovenske avtorje (Trubar, Prešeren, Cankar ipd.). Breda Mihelič je avtorica *Vodnika po Ljubljani* (1994), v katerega je vključila slovenske avtorje (npr. A. Aškerca, I. Cankarja, S. Gregorčiča, D. Ketteja, L. Novy, J. Murna, F. Prešerna, P. Trubarja, J. V. Valvasorja, Ž. Zoisida idr.). Knjiga prav tako vključuje odlomke iz književnih besedil, npr. pri Lili Novy, edini avtorici, ki je tudi mladinska pisateljica, ter Schweigerjevi hiši (s skico) je navedena pesem *Temna vrata* (1941).

Projekt ZRC SAZU, z naslovom *Prostor slovenske literarne kulture (2011–2014)*, temelji na konceptu literarne geografije in obravnava obdobje 1780–1940 na temelju spomenikov oz. spominskih obeležij petih kategorij (osebnosti, spomeniki, gledališča, založbe in periodični tisk).

Na področju mladinske književnosti je po do zdaj najdenih virih relevantne monografije prispevala Irena Cerar, in sicer: *Pravljicne poti Slovenije* (2004), *Pravljicne poti v zgodovino* (2009) in *Kamniške pravljicne poti* (2015). Koncept družinskih izletniških *Priročnikov* obsega poučni del, v katerem so stvarni podatki o naravnih znamenitostih (npr. drevesa, izviri, jame, poti, reke, znamenitosti) ter leposlovnih del (priredbе slovenskih ljudskih pravljic, pripovedk in/ali legend) na obravnavano temo. Vsaki enoti so priloženi stvarni in pravljicni zemljevid, stvarne slike in umetniške ilustracije.

² Vodnikov trg (1880–1918), gl. <<http://www.dlib.si>>.

Kriteriji izbire

Čeprav vsi izbrani avtorji (pesniki, pisatelji, dramatik ter ilustratorji) niso del kanona, obveznih in/ali predlaganih avtorjev/besedil v UN, se kljub vsemu sklicujejo na UN in ga nadgrajujejo. Tudi Juvan meni, da je v pisnih kulturah kanon zato eno glavnih sredstev družbene kohezivnosti; je institucionalni medij za shranjevanje spominskih sledi kulture, s tem pa tudi identitetni mehanizem (Juvan 2005: 391).

V posodobljenem UN je kulturna zmožnost sestavni del učenčeve individualne nacionalne in globalne identitete, ker sooblikuje njegov vrednostni sistem, estetski in etični čut (Žbogar 2013: 22).

V skladu z najnovejšimi spoznanji mladinske literarne vede, predvsem v slikaniški knjižni obliki (v nadaljevanju *slikanice*), je za otroke, učence in dijake pomembno, da so izbrana književna besedila del *slovenike*, in sicer:

1. Avtorji (pesniki, pisatelji, dramatik), ki so z življenjem in delom povezani z Ljubljano (staro Ljubljano).
2. Besedila in ilustracije, ki se motivno-tematsko (ne)posredno povezujejo z Ljubljano, z naslovom (npr. *Stara Ljubljana*) in/ali vsebino (*Hotel Elefant*, *Mesto Rič-Rač*, *Zmaj Direndaj* idr.) ali medbesedilno (»Roza-munda grede v kloster, / čast ljubljanskih nun postane.«).
3. Svetovni avtorji in/ali besedila, ki so motivno-tematsko povezana z Ljubljano in besedilom (npr. pismi J. Grimma v NUK-u, dnevniški zapisi H. C. Andersena o obisku Ljubljane v letih 1846 in 1854, ipd.)

Kot meni M. Nikolajeva (2003: 5), je slikanica umetnostna zvrst, ki združuje dve ravni komunikacije, verbalno in vizualno, kjer prejemnik oz. otrok, učenec in/ali dijak, smisel doživlja skozi interakcijo slikovnega in besednega. To definicijo bi bilo treba nadgraditi s trditvijo, da verbalno in vizualno besedilo tvorita novo sintezo »na višji način« (Vrečko 2011: 461), kar predstavlja Heglovo splošno znano formulo o sintezi. Naloga slik je opisovati in predstavljati, medtem ko z besedami predvsem pripovedujemo. V slikanici je razmerje med obema funkcijama – verbalno in vizualno – vir možnosti za interakcijo (Nikolajeva 2003: 6). Nikolajeva (2003: 6) na temelju teorije bralčevega odziva meni, da besede in slike v slikanica spodbujajo bralce k aktiviranju znanja, izkustev in pričakovanj, zato obstaja neskončno število možnosti za interakcijo med besedilom in sliko.

Na podlagi teorije semiotičnega odziva (Nikolajeva 2003: 6) lahko rečemo, da je pomembno, če imajo bralci določeno literarno znanje (v pričujočem primeru so to literarnovedni pojmi), da lahko nadgradijo intuitivno interpretacijo (literarnovedni pojmi, npr. naslovnica, platnica [zadnja stran] ipd.).

Poleg tega Nikolajeva na temelju teorije hermenevtike trdi, da je smiselno otroke, učence in dijake seznaniti s celoto (slikanico), nato s podrobnostmi (posamezna

pesem, ilustracija, citat iz besedila, podrobnost na ilustraciji [npr. sončna ura na Stolnici]), čemur sledi obrat k splošnemu (celotni slikanici oz. ilustrirani knjigi in/ali stripu) oz. k hermenevtičnemu krogu.

V slikanici bralec osvoji celoto skozi raziskovanje verbalnih in vizualnih podobnosti. Kjerkoli začne – pri verbalnem ali vizualnem – vzbudi pričakovanja, ki posledično pripeljejo do novih izkustev in spet novih pričakovanj. Bralec potuje od verbalnega k vizualnemu in spet nazaj, pri čemer se njegovo razumevanje nenehno pogloblja. (Nikolajeva 2003: 7.)

Smiselno bi bilo komplementarno dopolnjevati različne literarnoteoretične pristope in tudi upoštevati značilnosti mladinske systemske didaktike, ki kažejo, da je poleg premice avtor – besedilo – bralec smiselno upoštevati tudi repertoar (središčni avtorji in besedila iz UN ter novi avtorji in besedila), ustanove (spominska obeležja vezana na posameznega avtorja in/ali besedilo³) in trge (Jurčičev, Krekov, Levstikov, Mestni, Novi, Stari, Vodnikov trg).

Za literarno izhodišče je uporabljen moto, ki ga je B. A. Novak kot definicijo za spomenik zapisal v *Oblikah sveta* (1991):

Spomenik je
spomin,
ki se je tako dolgo
hladil,
dokler ni okamenel.
(Novak 1991: 31.)

Predšolsko obdobje

V *Kurikulu za vrtce* (1999, v nadaljevanju *Kurikul*) in v *Priročniku h Kurikulu za vrtce* (2001, v nadaljevanju *Priročnik*) je kot ena izmed šestih dejavnosti naveden jezik, ki implicitno vključuje tudi književnost, za starostno obdobje od 1.–3. in od 3.–6. leta. V *Priročniku* je dodan seznam 64-ih književnih besedil za uresničevanje naslednjih ciljev: spoznavanje narodne in svetovne književnosti, spoznavanje temeljnih literarnih del za otroke, pri čemer so v središču *Kurikula* in *Priročnika* pravljice in slikanice.

Temeljni cilj je razumevanje jezika oz. književnosti kot temelja lastne identitete ter zavedanje o obstoju drugih jezikov in kultur. Poleg branja in/ali poslušanja literarnih besedil, je cilj literarne geografije tudi doživljanje in spoznavanje temeljnih književnih del v slikaniški knjižni obliki, kamor sodijo ilustrirane knjige, slikopisi in stripi

³ V pričujočem članku je za potrebe *Literarne Ljubljane* v tej fazi treba abstrahirati tipe javnih spominskih obeležij na odprtih prostorih (celopostavni, doprni javni kipi avtorja in/ali junaka), spominskih objektov (hiša, soba ipd.), poimenovanja ustanov (društvo, knjižnica, muzej, šola), lokacij (cesta, park, ulica, trg ipd.) in spominskih poti (Dovič 2014: 1).

(v nadaljevanju slikanice), v domišljijjskih svetovih in še posebej v doživljajskem prostoru, pri čemer je v pričujočem članku dogajalni prostor temeljnih slikanic osredotočen na Ljubljano.

Otrok preko literarne komunikacije bere, posluša in raziskuje literarne vsebine *in situ* ter doživlja vsebine preko literarne geografije oz. medpredmetnega povezovanja. Otrok sodeluje v pripravi, izvajanju in evalvaciji sprehodov po *Literarni Ljubljani*, ki so v slikanicah (ne)posredni. Razvijanje sposobnosti domišljijjskega in doživljajskega življenja v literarni svet ter podobe književne osebe in dogajalnega prostora predstavlja del jezikovne oz. književne vzgoje v vrtcu. Književna vzgoja v vrtcu je cilj in sredstvo (razvijanje in oblikovanje pojmov – prostor in čas – ter izražanje prostorskih in časovnih razmerij [v – na – pod, zgoraj – spodaj, spredaj – zadaj, med, pred, dolg – kratek, visok – nizek itd.]). Otrok razvija časovne, prostorske, vizualne predstave o pesmih/pravljičah na temo Ljubljane v kakovostnih slikanicah (verbalno in vizualno sporočilo). Otroci rišejo tudi domišljijjske (npr. pot mačka Murija) in doživljajske zemljevide (npr. od doma do vrta, od vrta do knjižnice, načrt vrta, literarni sprehod po mojem mestu itd.).

Pri tem se otroci igrajo, opazujejo ilustracije, knjige, mesto, slikanice, spomenike oz. spominska obeležja in zemljevide. Literarna geografija spodbuja:

1. Predstavljanje oz. konkretizacijo dogajalnega prostora in časa, »pravljičnega sveta« ilustracij na temelju verbalnega in vizualnega (Nikolajeva 2005).
2. Poimenovanje in prepoznavanje literarnih likov (doživljajskih in domišljijjskih).
3. Razumevanje zgodbe oz. zaporedja dogodkov (tekst v kontekstu).
4. Razumevanje teme – o čem pripoveduje literarno besedilo, sporočilo pravljice in/ali slikanice.
5. Razumevanje oblike (pesem, pravljica; slikanica) in opazovanje dogajanja (različni vidiki, drugačno videnje in vrednotenje).

Po obravnavanju slikanic na temo mesta Ljubljane (besedilo in ilustracije) otroci, učenci in dijaki razmišljajo o času in prostoru preko literarne vsebine v slikanicah in pozneje ob prehodu po *Literarni Ljubljani*, ogledih spomenikov (npr. Prešernov spomenik, Zmajski most) in spominskih obeležij (npr. relief Julije Primic). Otrokova predstava o dogajalnem prostoru bo nadgrajena s predstavo dejanskega prostora (npr. Čevljarški most, Tromostovje, Zmajski most ipd.).

Za *Literarno Ljubljano* je izbranih 10 literarnih točk, ki se avtorsko in/ali vsebinsko navezujejo na Ljubljano, vendar ne z enim ali dvema motivoma, saj naj bi bila prevladujoča značilnost medbesedilno navezovanje na Ljubljano in njene znamenitosti. Zato so bili iz *Priročnika* izbrani relevantni avtorji, katerim so bili na podlagi kriterijev dodani novi. Temeljno izhodišče je bila avtorska/besedilna medbesedilnost. Izbrani avtorji in slikanice so predstavljeni prostorsko, na podlagi

točk ogleda *Literarne Ljubljane*.⁴ Predlagani avtorji in/ali besedila so navedeni v preglednici na koncu članka.

Prvo vzgojno-izobraževalno obdobje

Temeljni cilji predmeta Slovenščina so v osnovni šoli upoštevanji po celotni vertikali, kar vključuje branje za oblikovanje osebne in narodne identitete, širjenje obzorja, spoznavanje svoje kulture in drugih kultur v mednarodnem prostoru, ter hkrati predstavljajo načela učnih vsebin in didaktike. V *Učnem načrtu. Program osnovna šola. Slovenščina*, 2018 (v nadaljevanju UN) so ravno tako predvidene meddisciplinarne povezave preko vsebin ter konkretizacija z besedili, nalogami in primeri. UN predlaga tudi literarnovedne pojme.

Obravnavanje literarnih besedil v povezavi s spoznavanjem prostorov slovenske literarne kulture pomeni doživetje, izziv in širjenje obzorij. Preko prostorov slovenske literarne kulture (npr. v Ljubljani) učenci spoznavajo svojo kulturo in druge kulture v mednarodnem prostoru. Učenci razvijajo svojo kulturno in medkulturno zmožnost ter ozaveščajo pogled na časovno in prostorsko umeščenost obravnavanih književnih besedil.

Med prvinami književnih besedil so učenci najbolj osredotočeni na književno osebo (glavno in/ali stransko), naslednje kategorije pa predstavljajo književni prostor in čas oz. doživljanje, razumevanje in ubesedovanje svoje predstave prostora in časa, ločevanje domišljjskega in doživljajskega prostora in časa, povezovanje z izkušnjami iz resničnosti in iz drugih umetniških del, npr. s področja arhitekture, glasbe, ilustracije, risank, virtualnega sveta.

Učenci ločujejo realni in fantastični domišljjski čas in prostor. V književnem in/ali umetnostnem besedilu (npr. v pesmi/pravljici in v ilustracijah) iščejo podatke o prostoru in času dogajanja, povezujejo dogajalni prostor in čas z realnim, npr. s prehodom po *Literarni Ljubljani*. Učenci lahko verbalno ali vizualno (risbe) ubesedijo svoje predstave dogajalnega prostora in časa, na temelju avtorjevega opisa, besedila, izkušenj, poznavanja strokovne literature in/ali relevantnih spletnih virov.

Učenci razvijajo zmožnost spremljanja literarnega dogajanja na več dogajalnih prostorih/časih hkrati, npr. Stara Ljubljana (Friškovec, Ljubljanski grad [stolpna ura in mestni *Piskači*], Pod Trančo, Pošta, Rotovž ipd.).

Učenci lahko na literarnem prehodu po določenem prostoru primerjajo svojo predstavo književne osebe, prostora, časa z ilustracijami oseb, prostora in časa ter s prostorom *in situ*. Primerjajo lahko tudi koncept prostora in časa v preteklosti/prihodnosti in sedanjosti, pri čemer izhajajo iz svojega znanja in izkušenj.

⁴ Avtorica članka se zahvaljuje turistični vodički Mateji Kregar Gliha za dragocene podatke.

Dogajalni prostor in čas povezujejo s temo umetnostnega besedila. Primerjajo značilnosti prostora v resničnosti (na literarnem sprehodu) in v besedilu (in ilustracijah) ter na (interaktivnih) zemljevidih. Učenci lahko oblikujejo dogajalni prostor in čas in svoje ugotovitve predstavljajo, primerjajo (z lutkovnimi igrami, npr. v Lutkovnem gledališču Ljubljana (v nadaljevanju: LGL)), ubesedujejo. Prepoznavajo dogajalni čas (nekoč – danes) in dogajalni prostor (nekoč – danes), sodelujejo v literarnem branju/igri vlog v realnem prostoru in času.

Značilnosti pouka književnosti v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju (v nadaljevanju VIO) so vsebovane v UN za slovenščino v osnovni šoli (književnost) iz leta 2008, UN iz leta 2018 pa vključuje tudi pravljice in slikanice.

Tudi predlagani literarni pojmi so povezani s predlaganimi avtorji, besedili in/ali pravljicami v slikanicah: igralec, igralka, ilustrator, ilustratorka, kitica, književna oseba, književno dogajanje, naslov, oder, (lutkovna) igra, odlomek, pesem, pravljica, pesnik, pesnica, pisatelj, pisateljica, pripoved, rima, slikanica in strip.

Drugo vzgojno-izobraževalno obdobje

Cilji književnega pouka v 2. VIO so razvijanje recepcijskih zmožnosti na podlagi elementov literarne analize (književne osebe, dogajalni prostor in čas, književno dogajanje, avtor in pripovedovalec, poznavanje zvrsti [pesem, pravljica, pripoved, ki je lahko fantastična ali realistična, dramsko besedilo]) in uporaba literarnovednih izrazov iz UN.

Tretje vzgojno-izobraževalno obdobje

Učenci razvijajo recepcijske zmožnosti z obravnavanjem književnih besedil in bistvenih prvin književnih besedil (osebe, čas in prostor, motivi, teme/sporočilo, avtor, pripovedovalec, perspektiva; vrste [poezija, proza, dramatika in medijske predelave] itd.), izražajo svoje doživljanje, razumevanje elementov literarne analize in poznavanje literarnovednih izrazov. Pomembno je, da jih učenec zna postavljati v kontekst časa in prostora (npr. Martin Krpan v kontekstu avstro-ogrske monarhije), literarne zgodovine (Odisej in Polifem, David in Goljat, Pegam in Lambergar, Kekec in Bedanec, Löl Kotlič kot Krpan iz Rezije).

Literarne stalnice – France Prešeren, *Martin Krpan* in *Povodni mož*

Vse tri stalnice so v 3. VIO, vendar jih lahko povežemo po vertikali, od vrtca do konca OŠ. France Prešeren, kot največji slovenski pesnik, ter njegovo življenje in delo, posebej v slikanicah, je stalnica v vrtcu (F. Prešeren, J. Reichman: *Povodni mož*) in osnovni šoli, v slikanicah z ilustracijami K. Volčanšek ali Andreje Perklar, z naslovom *Turjaška Rozamunda* (Kongresni trg), na reliefu Julije Primic na Wolfovi

ulici. K temu bi dodali tudi *Spomine na dr. Franceta Prešerna*, ki jih je napisala njegova hčerka Ernestina Jelovšek, v katerih med drugim opisuje tudi svojo mater, Ano Jelovšek, in srečanja na vrtu Julije Primic.

Martin Krpan z Vrha je tipično besedilo, ki je večnaslovniško odprto (angl. *crossover*) in je na področju književnosti za odrasle v procesu literarne recepcije postalo kanonsko mladinsko branje in zato tudi predmet preučevanja mladinske literarne vede. Besedilo je v slikaniški knjižni obliki, z ilustracijami Hinka Smrekarja, prvič izšlo leta 1917, v ponatisu leta 1954 z ilustracijami Toneta Kralja, drugič pa je bilo ponatisnjeno z ilustracijami Suzane Bricelj leta 1999 itd.

Povodni mož je pomembno povezan s staro Ljubljano, od J. V. Valvasorja, prek F. Prešerna, do A. Rozmana (Urška), kot tudi z ilustracijami (M. Gaspari, A. Gošnik Godec, J. Reichman, Z. Čoh idr.). Naslednja stopnja je postavljanje pravljичnega lika oz. povodnega moža v mednarodni kontekst, npr. morskih in/ali vodnih bitij, kot sta *Mala morska deklica* (H. C. Andersen) in *Povodni mož* (O. Preussel), povezovanje s slovenskim (rusalka, povodkinja, sirena, vodna deklica, gestrin, jezernik, povodnjak, vodovnik idr.) in mednarodnim ljudskim izročilom, npr. *Lorelai* (H. Heine), nimfe (vodne/gozdne vile, B. A. Novak), rusalka (A. S. Puškin), sirene (Odisej) idr. (Kropej 2008: 323, 326).

Splošni in operativni cilji in vsebine v osnovnošolskem obdobju so naslednji: učenci imajo možnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja dogajalnega prostora in časa, tako da opišejo predstavo kraja dogajanja, kraj in čas dogajanja povežejo s temo/vsebino besedila, upoštevajo tudi širši kontekst (medpredmetne povezave), predstavijo značilnosti dogajalnega prostora v obravnavanem besedilu, s (po)ustvarjalnim pisanjem ustvarijo nov dogajalni prostor in čas (pomagajo si tudi z narečno/s časovno zaznamovanimi jezikovnimi prvinami) ter tako dokažejo zmožnost doživljanja in razumevanja dogajalnega prostora in časa.

Literarna Ljubljana je strukturirana na temelju oglednih točk, predvsem v stari Ljubljani, pri čemer je optimalno število točk 10–12. Osredotočene so na avtorje in/ali besedila, ki so večinoma vsebovana v učnih načrtih. Sprehod po *Literarni Ljubljani* bo potekal krožno, od Prešernovega, Mestnega, Starega, Levstikovega, Jurčičevega trga, z vmesnimi ogledi od Tromostovja do Čevljarskega mostu, prek vmesnega Ribjega mostu in/ali kasnejšega ogleda Zmajskega mostu. V preglednici je le nekaj literarnih točk in povezav do zgolj nekaterih avtorjev/besedil, ki se jih lahko smiselno dopolnjuje. Navajanje besedil (pesmi, pravljic in/ali slikanic) presega namembnost članka, a bo to predmet nadaljnjih samostojnih objav. Točk je v seznamu več, vendar bodo združene v osrednjih dvanajst točk, številne pa se nahajajo na poti od ene do druge točke, npr. Levstikov trg je del večje ogledne točke Stari trg (21), tudi Stari trg 11a (Lily Novy) je del vmesne točke ogleda Mestni trg (1) in Stari trg (21). Nekatero točko ogleda se prekrivajo, npr. Levstikov trg (Martin Krpan) ter Krekov trg in LGL (ura Martin Krpan) ipd. Omeniti je treba tudi ulico Martina Krpana, ki je ena izmed redkih cest/ulic v Ljubljani, poimenovanih po literarnem liku, iz leta 1938, nahaja pa se v Šiški.

Izhodišča za nadaljnje raziskave

V pričujočem članku je le nakazana povezava sprehodov po *Literarni Ljubljani* in mednarodnega konteksta, preko povezovanja slovenike (*J. Grimm [dve izvorni pismi v NUK-u, 1858]; obisk H. C. Andersena v Ljubljani, v letih 1846 in 1854*) ipd. V mladinski književnosti so znani primeri, da so nekatere otroške in/ali mladinske knjige vsebovale bodisi realni ali imaginarni zemljevid. Znan je primer A. A. Milne: *Medvedek Pu* (1926) in *Hiše na Pujevem vogalu*, ki je imela na notranjih platnicah zemljevid poti. V mladinski književnosti je zelo znan primer imaginarnega zemljevida v delu J. R. R. Tolkiena, *Gospodar prstanov* (1948). Tudi v slovenski književnosti, v slikanici L. Prap, *Tisoč in ena pravljica* (2005), se nahaja imaginarni zemljevid, pri čemer se avtorica medbesedilno navezuje na slikanico Raymonda Queneaua, *Zgodba po vaši izbiri*, ki je zgrajena kot imaginarni zemljevid, ki ga mladi bralci lahko berejo naprej in nazaj, hkrati pa lahko poustvarjajo svoj imaginarni in/ali realni zemljevid.

Mapiranje – literarni zemljevidi

Bettina Kummerling Meibauer v monografiji *Maps and Mapping in children's literature* (2017) pravi, da so otroci splošno navdušeni ob pogledu na mape oz. zemljevide, to tudi potrdi z znanstveno ugotovitvijo, da mapiranje (izdelovanje kart oz. zemljevidov) razvija kognitivne sposobnosti. Mapiranje definira kot sposobnost ustvarjati mentalne slike prostorov, ne glede na to ali so realni ali fantastični (Kummerling Meibauer 2017: 2). V sodobnem času oz. v času prostorskega preobrata, je (kognitivni) koncept mapiranja miselne orientacije na prostor. Pravi, da mapiranje (risanje doživljajskih ali domišljjskih zemljevidov ali poti) zahteva razvijanje prostorskih odnosov (Kummerling Meibauer 2017: 3). Meni, da je mapiranje tudi narativizacija ali ubeseditiv prostora (spacialnosti). V literarnih besedilih mapiranje (risanje zemljevidov) lahko deluje kot geografsko nadomestilo za čustveno, mentalno, moralno in fizično transformacijo domišljjskega literarnega lika, postavljenega v realen prostor, z njegovimi čustvi, mislimi in obnašanjem (Kummerling Meibauer 2017: 3). Otroci oz. učenci lahko rišejo domišljjske ali imaginarne zemljevide ob delih in likih: *Drežček in trije Marsovčki, Kosovirja, Kozlovska sodba v Višnji gori, Indija Koromandija, Maček Muri, Majnice, Martin Krpan, Pegam in Lambergar, Povodni mož, Romeo in Julija*,⁵ *Zverinice iz Rezije* ipd.

Avtorja A. Manguel in G. Guadalupi sta v letih 1980, 1987, 1999 izdala *The Dictionary of Imaginary Places*, v katerem sta zbrala enote številnih domišljjskih dežel, mest, otokov in drugih imaginarnih prostorov (npr. *Fairyland, Narnija, Neverland, Oz, Schlarafeland, Utopija, Wonderland* idr.), v slovenski mladinski književnosti poznamo npr. *Butale, Cicibanijo, Kosovirijo, Indijo Koromandijo, Mesto Rič-Rač, Otok Niga, Pedenjcarstvo, Pekarno Mišmaš, Šamponijo, Tisočera mesta* ipd.

⁵ Pavček, Tone, in Bricelj, Suzi, 2011: *Romeo in Julija: medvedja ljubzenska zgodba*. Dob pri Domžalah: Miš, 2011.

S študenti Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, ki so izvajali diseminacijo v vrtcih in osnovnih šolah, smo naredili nekaj primerov. Prvi primer je bil namenjen otrokom v predšolskem obdobju (druga skupina od 3.–6. leta). Otroci so na temelju branja in/ali poslušanja slikanice E. Peroci, z ilustracijami A. Gošnik Godec (1957), risali pot Muce Copatarice od Male vasi in majhnih hiš do gozda in bele hišice z rdečo streho, z okni polnimi rok in z napisom »Muca Copatarica« na vratih. Učenci v 1. VIO so na temelju slikanice *Maček Muri* mapirali Mačje mesto, mačjo gostilno, nogometni stadion, mačjo šolo ipd. V 2. VIO so mapirali *Staro Ljubljano* N. Grafenauerja, z ilustracijami K. Volčanšek (1983). Tretji primer je mapiranje v 3. VIO – pot Martina Krpana (Vrh pri sv. Trojici, Trst, Dunaj ipd.).

S študenti Pedagoške fakultete, tudi z Erasmusovimi študenti, smo mapirali⁶ najbolj znane svetovne pravljice v angleščini, na temelju že omenjenega indeksa ATU.⁷ To je vključevalo naslednje pravljice: ATU 327 *Janko in Metka* (angl. *Hansel and Gretel*), ATU 333 *Rdeča kapica* (angl. *Little Red Riding Hood*), ATU 410 *Trnuljčica* (angl. *Sleeping Beauty*), ATU 440 *Žabji kralj* (angl. *The Frog King*), ATU 510 A, B, C *Pepelka* (angl. *Cinderella*), ATU 709 *Sneguljčica* (angl. *Snow White*), ATU 1620 *Cesarjeva nova oblačila* (angl. *The Emperor's New Clothes*). S študenti smo mapirali prostor slovenske literarne kulture v zbirki pesmi N. Grafenauerja *Stara Ljubljana* z ilustracijami K. Volčanšek (1984), ki obsega dvanajst pesmi, ter na temelju opisov in bakrorezov Ljubljane, ki jih je naredil J. V. Valvasor v *Slavi Vojvodine Kranjske* (1789) in so vključeni v ilustrirano knjigo *Stara Ljubljana*.

Študenti so izbrali mapiranje pesmi *Lepa Vida* Roka Trkaja iz zbirke I. Saksida, R. Trkaj: *Kla kla klasika* (2017). V tiskani in elektronski obliki so prejeli besedilo Trkajeve posodobljene različice Lepe Vide, poleg tega so si ogledali video in z eno barvo mapirali prostor slovenske literarne kulture v programu Google Maps My Maps, z drugo barvo pa so mapirali prostor slovenske literarne kulture v videoposnetku. Poleg mapiranja so študenti velikokrat poslušali in gledali video, večkrat brali besedilo Trkajeve priredbe, preverjali prostore, citirane v videoposnetku, ter poimenovanja. Ker je videoposnetek dolg 3 minute in 42 sekund,⁸ so prostore slovenske literarne kulture večkrat poslušali, prebirali, preverjali in mapirali. Pri tem je bilo treba preverjati Register nepremične in nesnovne kulturne dediščine⁹ in pravilno poimenovati nekatere dejavnosti, npr. Bistra (Tehnični muzej), Kurenti,¹⁰ Martin Krpan, Tartinijev trg, Tromostovje ipd.

⁶ Vnašali so točke za sprehod po desetih točkah Literarne Ljubljane v Google Maps My Maps. Mapiranje je definirano v skladu z definicijo v www.fran.si v smislu izdelovanja topografske karte oz. literarnega zemljevida.

⁷ ATU je mednarodna oznaka oz. akronim na temelju priimkov treh folkloristov: Anttija Aarneja, Stitha Thompsona, Hans-Jörga Utherja, ki so objavili mednarodno klasificiran indeks pravljinih tipov (Uther 2004, ponatis 2011).

⁸ <<https://www.youtube.com/watch?v=othlrmw8hQg>>. (Dostop 26. 8. 2018.)

⁹ <http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nesnovne_kulturne_de-discine/seznam/>. (Dostop 26. 8. 2018.)

¹⁰ <http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nesnovne_kulturne_de-discine/seznam/>. (Dostop 26. 8. 2018.)

Sklepne ugotovitve

V članku so izbrani in nadgrajeni avtorji in besedila ter cilji iz *Kurikula* (1999) in *Priročnika* (2001) ter *UN za slovenščino* (2018). Zato so predlagani avtorji/besedila/slikanice, ki se motivno-tematsko povezujejo z Ljubljano in vzgojno-izobraževalnim sistemom, pri čemer je poudarek na spoznavanju predvsem slovenskih pravljic oz. slikanic.

V 1. VIO je poudarek na spoznavanju pravljic in slikanic ter poznavanju slovenskih klasikov (F. Prešeren, F. Levstik), sodobnih klasikov (K. Kovič, S. Makarovič) in sodobnikov (M. Komelj, P. Svetina, A. Štefan), kakovostnih slikanic, slovenskih ljudskih pesmi in pravljic ter pravljic J. in W. Grimma.

V 2. VIO je poudarek na ločevanju med ljudskimi in avtorskimi pravljicami, vendar predvsem na slovenski sodobni klasiki (M. Dekleva, P. Kovač, B. A. Novak, J. Snoj, L. Suhodolčan, B. Š. Žmavc, D. Zajc) in manj na sodobnikih (D. Muck) ter svetovnih (H. C. Andersen) in sodobnih klasikih (A. Lindgren, R. Dahl).

V 3. VIO književni pouk zajema prehod od mladinske do nemladinske književnosti in temelji na literarnozgodovinskih obdobjih (pismenstvo, protestantizem, razsvetljenstvo, romantika, realizem, moderna [nova romantika], književnost po drugi svetovni vojni in sodobna književnost).

Učenci spoznavajo klasike (P. Trubar; A. T. Linhart, V. Vodnik, F. Prešeren, F. Levstik, J. Kersnik, I. Tavčar, J. Jurčič, A. Aškerc), sodobne klasike (P. Voranc, J. Menart, N. Grafenauer, T. Pavček, S. Vegri, S. Pregl, T. Partljič) in sodobnike (F. Lainšek, D. Muck, A. Rozman Roza, J. Vidmar). Povezovanje s svetovnimi klasiki je implicitno, npr. antični miti, Homer, W. Shakespeare, O. Wilde idr.

Na temelju *Prostorskega obrata* tudi v mladinski literarni vedi, lahko sklenemo, da povezovanje temelji na meddisciplinarnih metodah posodobitve tradicionalne mladinske književnosti (Kobe 1987: 8), sistemske didaktike književnosti (Krakar Vogel 2013: 8) (nadgradnja teorij bralčevega odziva, semiotike in hermenevtike po M. Nikolajevi) in osrednjih avtorjev in besedil v UN, ki jih učitelji avtonomno nadgrajujejo.

Članek je del raziskovalnega projekta,¹¹ ki povezuje tradicionalno mladinsko književnost s sodobnimi trendi. V članku so predstavljeni osrednji avtorji in besedila slovenske mladinske književnosti, ki so sovplivali na literarni prostor v Ljubljani,

¹¹ *Slovenska in evropska literarna dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca do srednje šole*. V5-1702 (b) – iz evidence ARRS, 1. 4. 2018–31. 03. 2020, vodja Žbogar, Alenka. <http://www.sicris.si/public/jqm/rsr.aspx?lang=slv&opdescr=search&opt=2&-subopt=303&code1=rsr&code2=auto&psize=1&hits=1&page=1&count=&id=11402&slng=&search_term=19319&order_by=>>. (Dostop 26. 8. 2018.)

obenem pa članek predstavlja prostor mladinske književnosti, ki je vzpostavil nacionalizirano in estetsko področje (slikanica).

V članku je poleg tega prikazano, da so literarnovedni pojmi (prostor, kraj, čas ...) tudi geografski, na temelju vpogleda v literarno zgodovino pa je razvidno, da je mladinska književnost (avtorji in liki) vplivala na prostor (npr. *Kekčeva ulica*, *Lambergarjeva ulica*, *Martina Krpana ulica*, *Pegamova ulica*, *Rezijanska ulica* idr.) ter da je prostor ravno tako vplival na mladinsko književnost (npr. *pravljice* ipd.). Tretja ugotovitev je, da imajo otroci, učenci in dijaki poleg omemb verbalnega in vizualnega prostora v slikanicah možnost ogleda prostorov mladinske literarne kulture *in vivo* in tudi možnost poustvarjanja oz. risanja map in mapiranja pri pouku književnosti, od realnih (npr. *Moja pot v vrtec / šolo*, *Moje mesto*; *Šolska ekskurzija / izlet / pohod / kulturni dan*, *Zemljevid knjižnice / galerije / muzeja / šole / botaničnega / živalskega vrta*; *Zemljevid Ljubljanskega gradu / Rožnika / Tivolija* ipd., *Cankarjeva/Emonska/Plečnikova/Prešernova/Svetlanina Ljubljana*; *Zemljevid vesolja* ipd.) do imaginarnih zemljevidov (npr. *Drejček in trije Marsovčki*, *Kosovirija*, *Kozlovska sodba v Višnji gori*, *Indija Koromandija*, *Majnice*, *Martin Krpan*, *Pegam in Lambergar*, *Povodni mož*, *Romeo in Julija* ipd.).

Projekt *Literarna Ljubljana* je možno in zaželeno povezovati z IT tehnologijo, z uporabljanjem map in z verbalnim in vizualnim ustvarjanjem map z IT tehnologijo na višji ravni kot monolitne enote. Odličen primer je projekt NUK-a oz. dlib.si, imenovan Cankarjevo vesolje.¹²

Nadaljnja nadgradnja projekta je postavitve slovenskih pravljicnih motivov v kontekst evropskih, npr. Čevljarški most: *Muca Copatarica* (E. Peroci) in *Obuti maček* (C. Perrault, il. Z. Čoh), *Pepelka* (J. in W. Grimm, il. A. Sottler) idr. Motiv obutve lahko povezujemo z motivom obleke, npr. Šivilja in škarjice (D. Kette, il. J. Reichman), *Krojaček Hlaček* (L. Suhodolčan, il. M. Stupica), *Cesarjeva nova oblačila* (M. Jesih), z mednarodnim kontekstom, npr. *Pogumni krojaček* (J. in W. Grimm), *Cesarjeva nova oblačila* (H. C. Andersen), *Mladi kraljevič* (O. Wilde) ipd.

V slikanicah, v verbalnem in vizualnem gradivu, se literatura zrcali kot »pomnilnik kulture« (Juvan 2006: 196–197), v pričujočem članku kot pomnilnik ljubljanske kulture, vpete v mednarodni kontekst. Slikanice so odličen medij in repozitorij kulturnega spomina, preko literarnih besedil (proza, poezija, dramatika), v katerih je veliko elementov medbesedilnosti, npr. motivno-tematske aluzije. Tudi same slikanice¹³ oz. literarna besedila s svojo materialnostjo predstavljajo kulturno dediščino.

¹² <<http://cankar.dlib.si/>>. (Dostop 26. 8. 2018.)

¹³ NUK digitalizira literarno-kulturno dediščino oz. slikanice. Glej Blažič, Milena Mileva, Krivec Dragan, Judita, Bricelj, Suzana, Kamnik, Andrej, Nabernik, Marija, Semion, Tanja, Babnik Romaniuk, Jernej, 2017: *Sreča je v knjigah, sreča je v slikanicah*.

Spletni viri

Cankarjevo vesolje: <<http://cankar.dlib.si/>>. (Dostop 18. 8. 2018.)

Kurenti: <http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nesnovne_kulturne_dediscine/seznam/>. (Dostop 26. 8. 2018.)

Projekt Slovenska in evropska literarna dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca do šole (V5-1702 (B) – iz evidence ARRS, 1. 4. 2018–31. 3. 2020, vodja Žbogar, Alenka). <http://www.sicris.si/public/jqm/rsr.aspx?lang=slv&opdescr=search&opt=2&subopt=03&code1=rsr&code2=auto&psize=1&hits=1&page=1&count=&id=11402&slnq=&searchterm=19319&order_by=>>. (Dostop 26. 8. 2018.)

Register nesnovne kulturne dediščine: <http://www.mk.gov.si/si/storitve/razvidi_evidence_in_registri/register_nesnovne_kulturne_dediscine/seznam/>. (Dostop 26. 8. 2018.)

Trkaj, Rok: *Lepa Vida*. <<https://www.youtube.com/watch?v=othlrnw8hQg>>. (Dostop 26. 8. 2018.)

Vodnikov trg (1880–1918): <<http://www.dlib.si/>>. (Dostop 20. 8. 2018.)

Literatura

Babič, Saša, 2015: *Beseda ni konj: estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev*, (Ethnologica – sertationes, 6). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Bahovec Dolar, Eva et. al., 1999: *Kurikul za vrtce: predšolska vzgoja v vrtcih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo.

Bedenk, Kasilda (avtor, prevajalec), Blažič, Milena, 2018: *Pravljice bratov Grimm: od prvotne rokopisne zbirke iz leta 1810 do recepcije na Slovenskem*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Blažič, Milena, 2003: Motiv mesta v slovenski mladinski književnosti = The city as a motif in Slovene youth literature. *Urbani izziv* 14/2. 29–34, 97–100.

Blažič, Milena, 2005: Spremnja beseda. *Andersen, Hans Christian. Pravljice: druga knjiga*, (Zbirka Veliki pravljničarji). Ljubljana: Mladinska knjiga. 231–237.

Blažič, Milena, 2006: Podoba realnih in fantastičnih mest ter prebivalcev v slovenski mladinski književnosti. Novak Popov, Irena (ur.): *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj, 42. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 26. 6.–14. 7. 2006, Ljubljana. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 80–89.

Blažič, Milena, 2009: Motiv Ljubljane v (slovenski) književnosti. Jakše, B., Jeršič, S.: *Smeri – nebo nad Ljubljano = The sky above Ljubljana: razstava fotografij*, 23. 6.–19. 7. 2009, Cankarjev dom, Ljubljana. Ljubljana: Cankarjev dom, kulturni in kongresni center.

Blažič, Milena, 2010: Motivi Plečnikove Ljubljane v mladinskih besedilih Kristine Brenkove. Novak-Popov, Irena (ur.): *Vloge središča: konvergenca regij in kultur* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije). Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 167–179.

Blažič, Milena, 2018: Sreča je v knjigah: slovenska slikanica in literarnozgodovinske prelomnice = Happiness is in the books: The Slovenian picture book and the turning points in literary history. *Likovne besede: revija za likovno umetnost* 110. 90–95.

Blažič, Milena, Žbogar, Alenka, 2018: Pravljice in ljudsko literarno izročilo od vrtca do konca osnovne šole. Žele, A., Šekli, M. (ur.): *Slovenistika in slavistika v zamejstvu – Videm* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije). Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 221–231.

- Damjanovič, Nika, Marinčič, Ema, Županek, Bernarda, 2012: *Emona: otroški vodnik po rimski Ljubljani: 6–11 let (90–120 min.)*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej.
- Dović, Marijan, 2012: Mreža spomenikov slovenske literarne kulture kot semiotično prilaščanje (nacionalnega) prostora = The network of memorials of Slovene literary culture as semiotic appropriation of (national) space. Perenič, U. (ur.). *Slavistična revija* 60/3 (*Prostor v literaturi in literatura v prostoru*). 339–350, 351–363.
- Dović, Marijan, 2013: Vodnik, Prešeren in začetki postavljanja spominskih obeležij slovenske literarne kulture. *Primerjalna književnost* 36/2. 185–203.
- Dović, Marijan, 2016: Prostor spomina: spomska obeležja slovenske literarne kulture. Juvan, M. et al. (ur.): *Prostori slovenske književnosti* (Studia litteraria). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 181–205, 350–351.
- Jenko, Elizabeta M., Blažič, Milena, 2015: *Didaktika slovenščine v mednarodnem prostoru: obravnava slikanic*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Juvan, Marko, 2005: Kulturni spomin in literatura. *Slavistična revija* 53/ 3. 379–400.
- Juvan, Marko, 2006: Kulturni spomin in literarni žanri: primer slovenskega soneta. *Slavica litteraria*. [195]–205.
- Juvan, Marko, Dović, Marijan, Habjan, Jernej, 2013: Prostorski obrat v literarni vedi (predgovor). *Primerjalna književnost* 36/2. 1–4.
- Kobe, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kolar, Ivan, 1957: Literarni sprehod po Ljubljani. *Jezik in slovstvo* 2/8. 294–362.
- Krakar Vogel, Boža, Blažič, Milena, 2012: *Sistemska didaktika književnosti v teoriji in praksi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Krofič, Robi et. al., 2001: *Otrok v vrtcu: priročnik h Kurikulu za vrtece*. Maribor: Obzorja. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo.
- Kropej Telban, Monika, 2008: *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*. Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva.
- Kummerling Meibauer, Bettina, Goga, Nina, 2017: *Maps and Mapping in Children's Literature*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Manguel, Alberto, Guadalupi, Gianni, 1980: *The dictionary of imaginary places*. New York: Macmillan Publishing Co.
- Mihelič, Breda, 1994: *Vodnik po Ljubljani*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Nikolajeva, Maria, Gostinčar Cerar, Marjeta, 2003: Verbalno in vizualno. *Otrok in knjiga*, 30/58. 5–26.
- Novak, Boris A., 1991: *Oblike sveta: pesmarica pesniških oblik*. Ljubljana: Mladika.
- Poznanovič, Mojca et. al., 2018: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina* <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina.pdf> (Dostop 20. 8. 2018.)
- Rozman R., Andrej, Preininger, Kristina idr., 2018: *Pesmi iz galerije*. Ljubljana, Narodna galerija.
- Stopar, Ivan, 1992: *Sprehodi po stari Ljubljani: kulturnozgodovinski vodnik*. Ljubljana: Marketing 013ZTP. Ljubljana: Delo.
- Svetina, Peter, 2013: Med imenom in brezimnostjo. *Otrok in knjiga* 40/87. 17–26.
- Uther, Hans-Jörg, 2011: *The Types of International Folktales, a Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki: Tiedeakatemia/Academia Scientiarum Fennica.

Vrečko, Janez, 2011: *Srečko Kosovel. Monografije k Zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Žbogar, Alenka, 2013: *Iz didaktike slovenščine* (Zbirka Slavistična knjižnica, 18). Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

Seznam literarnih besedil z motivom mesta Ljubljana: *Literarna Ljubljana*

<i>Literarna Ljubljana</i> (abecedno)	PV	VIO ¹	VIO ²	VIO
1. Breg	– Kovič, K. ³ – <i>Mit o Argonavtih</i> – Štefan, A. ⁴	– Kovič, K. ⁵ – Štefan, A. ⁶ – <i>Mit o Argonavtih</i> ⁷	– Valvasor, J. V. – Zajc, D. ⁸ – Zois, Ž. ⁹	– Šalamun, T. ¹⁰ – Gregorčič, S. ¹¹ – Zois, Ž.
2. Čevljarska ¹² ulica	– Brenk, K. ¹³ – Peroci, E. ^{14, 15} – Štefan, A. ¹⁶	– Peroci, E. ¹⁷ – Kette, D. ¹⁸ – Štefan, A. ¹⁹	– Rozman Roza, A. ²⁰ – Suhodolčan, L. ²¹ – Svetina, P. ²²	– Prešeren, F. ²³ – Jesih, M. ²⁴ – Rezijanska pravljica ²⁵
<p>¹ Jacob Grimm si je dopisoval s Slovenci, dve originalni pismi J. Grimma – Henriku Etbinu Costa, sta v NUK-u, Zbirka rokopisov, redkih in starih tiskov. V: Bedenk, Kasilda. <i>Pravljice bratov Grimm – od prvotne rokopisne zbirke iz leta 1810 do recepcije na Slovenskem</i>. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2018.</p> <p>² H. C. Andersen je bil dvakrat v Ljubljani. Prespal je v hotelu Stadt Wien, kasneje imenovanem hotel Malič, kjer danes stoji veleblagovnica Nama. V: <i>Andersenove pravljice 2</i>, 2005.</p> <p>³ <i>Zlata ladja</i>.</p> <p>⁴ <i>Bobek in barčica</i>.</p> <p>⁵ <i>Zlata ladja</i>.</p> <p>⁶ <i>Bobek in barčica</i>.</p> <p>⁷ Petiška, Eduard: <i>Stare grške bajke</i>. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015.</p> <p>⁸ <i>Argonavti</i>.</p> <p>⁹ <i>Zoisova palača</i>.</p> <p>¹⁰ Pesem Breg v zbirki Ambra.</p> <p>¹¹ <i>Na bregu</i>.</p> <p>¹² Učencem lahko zastavljamo tudi uganke, npr. <i>Čez dan klepeta, čez noč zija</i>. (Babič 2013: 85).</p> <p>¹³ <i>Srajca srečnega človeka</i>.</p> <p>¹⁴ <i>Muca Copatarica</i>.</p> <p>¹⁵ Peroci, E., Gošnik Godec, A.: <i>Muca Copatarica</i>.</p> <p>¹⁶ <i>Čevlji raztrgani, čevlji zašiti</i>.</p> <p>¹⁷ <i>Muca Copatarica</i>.</p> <p>¹⁸ <i>Švilja in škarjice</i> (ilustracije J. Reichman 1966 in 1976).</p> <p>¹⁹ <i>Čevlji raztrgani, čevlji zašiti</i>.</p> <p>²⁰ <i>Pika Nogavička</i>.</p> <p>²¹ <i>Krojaček Hlaček</i>.</p> <p>²² <i>Klobuk gospoda Konstantina</i>.</p> <p>²³ <i>Apel in čevljar</i>, Jernej Kopitar.</p> <p>²⁴ <i>Cesarjeva nova oblačila</i>.</p> <p>²⁵ <i>Lenčica Turkinčica</i>.</p>				
3. Jurčičev trg	– Kovič, K. ²⁶ – Štefan, A. ²⁷ – Štefan, A. ²⁸	– Kovič, K. ²⁹ – Štefan, A. ³⁰ – Štefan, A. ³¹	– Jurčič, J. ³² – Kovič, K. ³³ – Strniša, G.	– Jurčič, J. ³⁴ – Kovič, K. – Zois, Ž.

4. Kongresni trg	– Albreht, V. – Brenk, K. ³⁵ – Emona, SF, ³⁶ UL	– Brenk, K. – Cankar, I. – Milčinski, F. ³⁷	– Brenk, K. – Cankar, I. ³⁸ – Prešeren, F. ³⁹	– Brenk, K. – Cankar, I. ⁴⁰ – Linhart, A. T.
5. Krekov trg	– LGL, <i>Martin Krpan</i> ⁴¹ – Makarovič, S. – Milčinski, F. ⁴²	– LGL, <i>Martin Krpan</i> ⁴³ – Makarovič, S. ⁴⁴	– LGL, <i>Martin Krpan</i> ⁴⁵ – Grafenauer, N. – Makarovič, S.	– LGL, <i>Martin Krpan</i> ⁴⁶ – Makarovič, S. – Valvasor, J. V.
6. Levstikov trg	– Grafenauer, N. ⁴⁷ – Levstik, F. ⁴⁸ – Makarovič, S. ⁴⁹	– Grafenauer, N. ⁵⁰ – Levstik, F. ⁵¹ – Makarovič, S. ⁵²	– Levstik, F. ⁵³ – Novak, B. A. ⁵⁴ – Rezijanska pravljica ⁵⁵	– Levstik, F. ⁵⁶ – <i>Pegam in Lambergar</i> – Cankar, I. ⁵⁷

²⁶ *Zlata ladja.*

²⁷ *Bobek in barčica.*

²⁸ *Sadje z naše ladje.*

²⁹ *Zlata ladja.*

³⁰ *Bobek in barčica.*

³¹ *Sadje z naše ladje.*

³² *Kozlovska sodba v Višnji gori.*

³³ *Zlata ladja.*

³⁴ *Kozlovska sodba v Višnji gori.*

³⁵ Golobje in sidro, D. Stepančič: *Sidro.*

³⁶ SF je kratica za Slovensko filharmonijo, UL je kratica za Univerzo v Ljubljani.

³⁷ *Butalci.*

³⁸ Kongresni trg 5, Cankarjevo vesolje (<<https://uni-lj.maps.arcgis.com/apps/Shortlist/index.html?appid=7a432a06b7144ae896bede68c1279ec3>>.).

³⁹ *Turjaška Rozamunda.*

⁴⁰ Cankarjevo vesolje oz. Cankarjeve ljubezni (<<https://uni-lj.maps.arcgis.com/apps/Shortlist/index.html?appid=7a432a06b7144ae896bede68c1279ec3>>.).

⁴¹ Levstik, F., Kralj, Tone, 1954: *Martin Krpan z Vrha.*

⁴² *Zvezdica Zaspanka.*

⁴³ Levstik, F., Kralj, Tone, 1954: *Martin Krpan z Vrha.*

⁴⁴ LGL, uspešnica *Sapramiška* (<<http://www.lgl.si/>>.).

⁴⁵ Levstik, F., Smrekar, Hinko, 1917: *Martin Krpan z Vrha.*

⁴⁶ Milko Matičetov, 1963: *Lol Kotlič – Krpan iz Rezije.* <[http://www.dlib.si/results/?euapi=1&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&query=%27rele%253dSodobnost 2b\(1963\)%27](http://www.dlib.si/results/?euapi=1&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&query=%27rele%253dSodobnost%202b(1963)%27)>.
Letnik 11, številka 3.

⁴⁷ *Pedenjped* in Levstik, F.: *Pedečlovek in Laketbrada.*

⁴⁸ *Najdihojca.*

⁴⁹ *Veveriček posebne sorte.*

⁵⁰ *Pedenjped* in Levstik, F.: *Pedečlovek in Laketbrada.*

⁵¹ *Kdo je napravil Vidku srajčico.*

⁵² *Veveriček posebne sorte.*

⁵³ *Otročje igre v pesencah.*

⁵⁴ *Kdo je napravil Vidku srajčico.*

⁵⁵ *Lol Kotlič.*

⁵⁶ *Martin Krpan.*

7. Ljubljana ^{58, 59}	– <i>Mit o Argonavtih</i> – <i>Povodni mož</i> ⁶⁰ – Robbov vodnjak treh kranjskih rek	– <i>Mit o Argonavtih</i> – <i>Povodni mož</i> ⁶¹ – Robbov vodnjak treh kranjskih rek	– <i>Mit o Argonavtih</i> – <i>Povodni mož</i> ⁶² – Robbov vodnjak treh kranjskih rek	– Prešeren, F. ^{63, 64} – Strniša, G. ⁶⁵ – Vodnik, V. ⁶⁶
8. <i>Ljubljanski grad</i> ⁶⁷	– <i>Moj dežnik je lahko balon</i> ⁶⁸ – <i>Povodni mož</i> ⁶⁹ – <i>Romeo in Julija</i> ⁷⁰	– <i>Moj dežnik je lahko balon</i> ⁷¹ – <i>Kam pa kam, kosovirja?</i> ⁷² – <i>Kozlovska sodba v Višnji gori</i> ⁷³	– <i>Drejček in trije Maršovčki</i> ⁷⁴ – <i>Kosovirja na leteči žlici</i> ⁷⁵ – <i>Povodni mož</i> ⁷⁶	– <i>Majnice</i> ⁷⁷ – <i>Pegam in Lambergar</i> ⁷⁸ – <i>Martin Krpan</i> ⁷⁹
9. Medarska ulica	– Panjske končnice – Möderndorfer, V. ⁸⁰	– Panjske končnice – Kosovel, S. ⁸¹	– Panjske končnice – Makarovič, S. ⁸²	– Panjske končnice ⁸³ – Rozman Roza, A. ⁸⁴

⁵⁷ *Kostanj posebne sorte.*

⁵⁸ Silvo Torkar, 2014: *O imenu Ljubljana.*

⁵⁹ O. Župančič: *Uganka (Narobe svet/v kristal ujet; zrcaljenje v vodi).*

⁶⁰ Valvasor, J. V., Prešeren, F., Rozman Roza, A.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ *Povodni mož.*

⁶⁴ Saksida, I., Trkaj, R.: *Kla kla klasika (Lepa Vida).* Video posnetek Lepe Vide. <<https://www.youtube.com/watch?v=othlrnw8hQg>>.

⁶⁵ *Beseda Ljubljana, Na ljubljanskem gradu, Na vrhu nebotičnika, Prelepa si, lepa Ljubljana, Šuštarški most.*

⁶⁶ »Prej bo Ljubljana tekla nazaj proti Vrhniki, kakor Avstrijci prišli spet v Ljubljano.«

⁶⁷ Imaginarni zemljevid je domišljjski ali izmišljen zemljevid (v nadaljevanju: imaginarni zemljevid).

⁶⁸ Imaginarni zemljevid

⁶⁹ Imaginarni zemljevid

⁷⁰ Imaginarni zemljevid

⁷¹ Imaginarni zemljevid

⁷² Imaginarni zemljevid

⁷³ Imaginarni zemljevid

⁷⁴ Imaginarni zemljevid

⁷⁵ Imaginarni zemljevid

⁷⁶ Imaginarni zemljevid

⁷⁷ Imaginarni zemljevid

⁷⁸ Imaginarni zemljevid

⁷⁹ Imaginarni zemljevid

⁸⁰ *Mojca Pokrajculja.*

⁸¹ *Medvedki sladkosnedki.*

⁸² *Medena pravljica, Katalanca s studenca, Živali pokopljejo lovca.*

⁸³ <<https://www.etno-muzej.si/sl/panjske-koncnice>>.

⁸⁴ *Lovska.*

10. Mestni trg ⁸⁵	– Grafenauer, N. ⁸⁶ – NG ^{87, 88} – Novak, B. A.	– Grafenauer, N. ⁸⁹ – Grimm, J. in W. – NG ⁹⁰	– Grafenauer, N. ⁹¹ – Makarovič, S. – Kobilica, ⁹² I., ⁹³ NG ⁹⁴	– Aškerc, A. – Tavčar, I. – Novak, B. A. ⁹⁵ – Komelj, M. – NG ⁹⁶
11. Novi trg	– Ljubljana ⁹⁷ – Hribar, I. – NUK, SAZU, ZRC	– NUK, SAZU, ZRC SAZU – Plečnik, J. – Argonavti v Emoni ⁹⁸	– NUK, SAZU, ZRC SAZU – Plečnik, J. ⁹⁹ – Vidmar, J.	– Čop, M. – NUK, ¹⁰⁰ SAZU, ZRC SAZU – Kveder, Z. in Turnograjska ¹⁰¹
12. Prešernov trg	– Milčinski, F. – Prešeren, F. – Primic, Julija ¹⁰²	– Prešeren, F. – Primic, Julija – Plečnik, J. ¹⁰³	– Dekleva, M. – Prešeren, F.	– Prešeren, F. ¹⁰⁴ – Jelovšek, E. ¹⁰⁵ – Zajec, Ivan ¹⁰⁶
13. Ribji trg ¹⁰⁷	– Kovič, K. ¹⁰⁸ – Ljudska pravljica ¹⁰⁹ – Godec Schmidt, J. ¹¹⁰	– Brenk, K. ¹¹¹ – Župančič, O. – Godec Schmidt, J. ¹¹²	– Trubar, P. ¹¹³ – Schmidt, M. ¹¹⁴ – Godec Schmidt, J. ¹¹⁵	– Trubar, P. ¹¹⁶ – Rozman Roza, A. ¹¹⁷ – Ahačič, K.

⁸⁵ Grafenauer, N., Volčanšek, K., Stara Ljubljana.

⁸⁶ Stara Ljubljana.

⁸⁷ NG je kratica za Narodno galerijo.

⁸⁸ Gal v Galeriji, Strahec v galeriji, Pesmi iz galerije (<<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/pesmi-iz-galerije?id=4550>>.).

⁸⁹ Stara Ljubljana.

⁹⁰ Gal v Galeriji, Strahec v galeriji, Pesmi iz galerije (<<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/pesmi-iz-galerije?id=4550>>.).

⁹¹ Stara Ljubljana.

⁹² Slovenija se klanja Ljubljani (slika v Mestni hiši).

⁹³ <<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/ivana-kobilca-1861-1926?id=4477>>.

⁹⁴ Gal v Galeriji, Strahec v galeriji, Pesmi iz galerije (<<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/pesmi-iz-galerije?id=4550>>.).

⁹⁵ Narcis in Eho (Narcisov vodnjak v Mestni hiši).

⁹⁶ NG je kratica za Narodno galerijo.

⁹⁷ Šašel Kos, Marjeta, 2015: *Izginjajoči nagrobniki in druge zgodbe iz Emone*.

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ *Makalonca*, NUK.

¹⁰⁰ Nacionalna in univerzitetna knjižnica, Zbirka rokopisov, redkih in starih tiskov (<<https://www.nuk.uni-lj.si/nuk/organizacija/zbirka-rokopisov>>.).

¹⁰¹ Portreta Z. Kveder in J. Turnograjske v Zbiri rokopisov, redkih in starih tiskov (<<https://www.nuk.uni-lj.si/nuk/organizacija/zbirka-rokopisov>>.).

¹⁰² *Primičeva Julija z bratom Janezom* (<<https://www.ng-slo.si/si/stalna-zbirka/1820-1870/primiceva-julija-z-bratom-janezom-matevz-langus?workId=1681>>.).

¹⁰³ *Tromostovje*.

¹⁰⁴ *Krst pri Savici, Sonetni venec ...*

¹⁰⁵ *Spomini na dr. F. Prešerna*.

¹⁰⁶ *Pesnik in Muza*, relief *Slovo* (motiv iz *Krsta pri Savici*) in *Ribič* (Prešernova pesem).

¹⁰⁷ *Pesmi iz galerije*.

¹⁰⁸ Kovič, K., Reichman, J.: *Maček Muri*.

¹⁰⁹ *O zlati ribici*.

¹¹⁰ *Škrat Zguba in kameleon, Škrat Zguba po Sloveniji*.

¹¹¹ *Babica pripoveduje*.

¹¹² *Škrat Zguba in kameleon, Škrat Zguba po Sloveniji*.

¹¹³ *Abecedarium; Katekizem in Abecednik* (1550).

¹¹⁴ *Slovenske pravljice (in ena nemška) v stripu* [izbral, priredil in narisal] Matjaž Schmidt.

¹¹⁵ *Škrat Zguba in kameleon, Škrat Zguba po Sloveniji*.

¹¹⁶ Leta 1562 je v hiši Posch/Bosch stanoval Primož Trubar.

¹¹⁷ *Od človeške ribice*.

14. Stari trg 11a, 21 ¹¹⁸ itd.	– Novy, Lili – Prešeren, F. – Levstik, F.	– Kovačič, L. ¹¹⁹ – Novy, L. – Prešeren, F.	– Kovačič, L. ¹²⁰ – Novy, L. – Prešeren, F. – Grafenauer, N.	– Kovačič, L. ¹²¹ – Novy, L. – Prešeren, F. – Rozman Roza, A. ¹²² – Valvasor, J. V.
15. Šuštarški most	– Grafenauer, N. – Kovič, K. – Peroci, E.	– Grafenauer, N. – Kovič, K. – Peroci, E.	– Grafenauer, N. – Kovič, K. – Peroci, E.	– Grafenauer, N. – Kovič, K. – Makarovič, S.
16. Tromostovje	– Stritar, J. ¹²³ – Plečnik, J. – Peroci, E.	– Peroci, E. – Plečnik, J. – Stritar, J.	– Ljubljanski grad – Plečnik, J. – Stritar, J.	– Dekleva, M. ¹²⁴ – Stritar, J. – Trubar, P. ¹²⁵
17. Trubarjeva cesta	– Ljudska pravljica ¹²⁶ – Peroci, E. ¹²⁷ – Brenk, K. ¹²⁸	– Pavček, T. – Peroci, E. – Trubar, P.	– Pavček, Tone T. – Peroci, E. – Trubar, P.	– Pavček, Tone T. – Trubar, P. ¹²⁹
18. Turjaška ulica	– NUK – Plečnik, J. – Čop, M.	– Peklar, A. ¹³⁰ – Levstik, F. ¹³¹ – Kosovel, S. ¹³²	– Čop, M. – Gregorčič, S. – SAZU, ZRC SAZU	– Čop, M. – Gregorčič, S. – SAZU, ZRC SAZU
19. Vodnikov trg	– Štefan, A. – Vodnik, V. – Župančič, O. ¹³³	– Brest, V. ¹³⁴ – Svetina, P. ¹³⁵ – Rozman Roza, A.	– Rozman Roza, A. – Vodnik, V. – Zajc, D.	– Jurca, B. – Turnograjska, J. – Vodnik, V.
20. Wolfova 5	– Primic, Julija – Zvezda ¹³⁶ – Jelovšek, E. ¹³⁷	– Primic, Julija – Jelovšek, E. – Prešeren, F.	– Primic, Julija – Jelovšek, E. – Prešeren, F. – Rozman Roza, A.	– Rozman Roza, A. ¹³⁸ – Jelovšek, E. ¹³⁹ – Rozman Roza, A. ¹⁴⁰ – NG

¹¹⁸ Valvasor, J. V., V

¹¹⁹ *Zgodbe iz mesta Rič Rač.*

¹²⁰ *Možiček med dimniki.*

¹²¹ Isto.

¹²² *Urška, Vodna romanca.*

¹²³ Lešniki (npr. *Cvilimožek, Žabja svatba ...*).

¹²⁴ *Naprej v preteklost.*

¹²⁵ THL je kratica za Trubarjevo hišo literature.

¹²⁶ *Ajdovo zrno.*

¹²⁷ *Moj dežnik je lahko balon, Dežnikarica.*

¹²⁸ *Babica pripoveduje.*

¹²⁹ *Katekizem, 1550; Abecednik, 1550.*

¹³⁰ Peklar, Andreja, 2005: *Fant z rdečo kapico.*

¹³¹ Rokopis Martina Krpana in slikanice Martina Krpana.

¹³² Literarni arhiv Sreča Kosovela, relief ob Križankah.

¹³³ Uganke, npr. »Deklica redeča/pod zemljo se skrila/zunaj šopek pustila.« (redkvica).

¹³⁴ *Prodajamo za gumbe.*

¹³⁵ *Čudežni prstan.*

¹³⁶ *Zvezdica Zaspanka.*

¹³⁷ *Spomini na dr. F. Prešerna.*

¹³⁸ *Primicova Julija s kokoško in z bratom Janezom* (<<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/pesmi-iz-galerije?id=4162>>).

¹³⁹ *Spomini na dr. F. Prešerna.*

¹⁴⁰ *Luiza Pesjakova* (<<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/pesmi-iz-galerije?id=4162>>).

21. Zmajski most	– Kovič, K. ¹⁴¹	– Kovič, K.	– Levstik, F.	– Narodna
	– Prap, L.	– Prap, Lila	(Krekov trg)	galerija
	– Ljudska legenda	– Strniša, G.	– Ljudska legenda	– Valvasor, J. V.
			– Antični miti	– Rozman Roza, A. ¹⁴²

¹⁴¹ *Zmaj Direndaj.*

¹⁴² *Sveti Jurij v boju z zmajem* (<<https://www.ng-slo.si/si/razstave-in-projekti/razstava/pesmi-iz-galerije?id=4162>>.).

PRIPOVEDNA POT PO LJUBLJANI. SLOVSTVENO IZROČILO KOT DEL OGLEDA MESTA¹

V članku je na osnovi raziskave pripovedništva, ki se navezuje na izbrane lokacije v centru Ljubljane, predstavljena »pripovedna pot« po Ljubljani, v katero so vključene zgodbe o znamenitostih Ljubljane. Pripovedno izročilo je del identitete lokalnih družbenih skupin, saj vsebuje mnogo informacij o življenjskih razmerah, mišljenju in čutenju ljudi v času, ko je nastajalo in se prenašalo dalje. Predstavitve pripovedne dediščine prek ustne performance imajo velik potencial v kulturni, turistični in izobraževalni ponudbi, saj pomagajo obiskovalcem oz. občinstvu, da si lažje predstavljajo preteklo življenje in dogodke v določenem času in okolju; na ta način posredovano izročilo se tudi bolj vtisne v spomin. Predstavljena »pravljjična pot po Ljubljani« je osmišljena predvsem kot dopolnilo pri šolskem pouku in turističnem vodstvu za publiko vseh starosti. Preko nje so udeleženci seznanjeni tako z lokalnim izročilom kot tudi z ljudskim pripovedništvom v smislu prenašanja sorodnih motivov v širšem evropskem prostoru.

Ključne besede: pripovedništvo, slovstvena folklor, lokalne pripovedi, Ljubljana, izobraževanje, turistične poti

V zadnjih desetletjih je, tako v svetu kot pri nas, vzniknilo veliko zanimanje za vlogo pripovedništva pri oblikovanju kulturne krajine predvsem z vidika antropologije/etnologije, folkloristike, literarnih ved, geografije, naravoslovja in turističnih študij. Naravoslovnim in kulturnim poučnim potem so se pridružile številne »pravljjične«, »pripovedne« ali »mitološke« poti in parki v različnih krajih ali regijah. Predstavila bom eno od možnosti za vodenje po »pripovednih poteh« Ljubljane. Pri tem sem izbrala dvanajst točk, okoli katerih se je spleta zgodovina Ljubljane, hkrati z njo

¹ Članek je nastal v okviru projekta CRP *Slovenska in evropska literarna dediščina. Pravlјice v slovenskem vzgojnoizobraževalnem sistemu od vrta do srednje šole* (2018–2019).

pa tudi pripovedi in izročila, ki včasih izvirajo iz zgodovinskih virov, a so postali ustna zgodovina in se širijo po istih zakonitostih kot slovstvena folklor, ki najde pogosto navdih v literaturi, enako kot tudi literatura v izročilu.

Pripovedi vezane na določene lokacije v prostoru nam povedo več o tem, kako ljudje konstruirajo svoje zaznavanje prostora in kulturne identitete, kot pa o dejanski zgodovini določenih krajev. Kljub temu, da ne ohranjajo točnih zgodovinskih podatkov, je pripovedno izročilo vir, s katerim je mogoče ozavestiti in ohranjati kulturno identiteto različnih družbenih skupin v svojem okolju. Kot je poudarila že Elizabeth Bird, je prednost lokalnih pripovedi v tem, da pomagajo ohraniti spomin na kraj (*site of memory*) in bolj nazorno pritegnejo pozornost ljudi, zato si obiskovalci sporočilo z lahkoto zapomnijo, istočasno pa zgodbe tudi pripomorejo k temu, da posameznik bolje doživi izročilo in prostor (Bird 2002: 519).

Prav zaradi tega so začele že koncem 20., še bolj pa v 21. stoletju, nastajati številne pravljične poti, parki in »deželee«. Kvaliteta teh produktov zelo niha in tudi njihov koncept je lahko zelo različen, kljub temu pa po večini pripomorejo k ohranitvi lokalne nesnovne dediščine (več o tem Ivančič Kutin, Kroje Telban 2018).

Tudi Ljubljana je, tako kot druga večja in pomembna mesta, zelo bogata po svojem izročilu, kulturi in zgodovini. Turistični delavci v Ljubljani že vodijo po številnih literarnih poteh,² medtem ko poti, ki bi vodile po Ljubljani predvsem z vidika njene slovstvenofolklorne dediščine, doslej še nismo imeli. Zato je namen tega prispevka predstaviti Ljubljano otrokom, mladostnikom pa tudi odraslim prek lokalnih pripovedi oz. pripovednega izročila in zgodovinskih virov.

Po daljši raziskavi, v okviru katere sem pregledala številne zgodovinske in slovstvene vire in tudi raziskala to, kar se še pripoveduje, sem izbrala dvanajst lokacij, ki se zdijo najbolj povedne. Vsaki enoti sem dodala zgodovinski oris tamkajšnjih kulturnih znamenitosti in pripovedno enoto, ki se navezuje nanje. Pri tem so pripovedi, čeprav se marsikatera med njimi skrajšana še vedno pripoveduje, vzete iz pisnih virov, saj je pripoved tako bolj dokumentirana. Ker za nekatere kulturne spomenike včasih ne dobimo lokalne folklorne pripovedi, sem v nekaterih primerih morala poseči po zgodovinskih virih in tudi po literarno predelanih izročilih (v primeru Krsta pri Savici in Makalonce). Vendar pa, ker je za izročilo značilno, da prehaja iz literature v ustno izročilo in obratno, so skorajda vse izbrane pripovedi danes tudi del pripovedne kulture, le odlomek, ki se nanaša na Rimski zid ne (je pa morda nekoč bil). Izbrane pripovedi so različnih žanrov, tako se lahko pri pouku otroci seznanijo tudi z različnimi vrstmi pripovednega izročila, med drugim z zgodovinsko, etiološko in bajeslovno povedko, s pravljico, šaljivo zgodbo, antičnim mitom in zgodovinskim pričevanjem, z epsko pesnitvijo, spominsko pripovedjo,

² Literarne poti po Ljubljani je pripravila in po njih vodi turistična vodička Mateja Kregar Gliha, ki se ji zahvaljujem za pomoč pri nastajanju tega prispevka. Prav tako se za strokovno pomoč zahvaljujem redni profesorici dr. Mileni Milevi Blažić.

in otroško igro. Na ta način lahko otroci spoznavajo poleg različne motivike tudi različne zvrsti oz. žanre slovstvene folklore.

Zgodbe, povezane s posameznimi lokacijami, in njihov kulturnozgodovinski okvir

1 Križanke, Francoski trg

Cerkveni viteški redovi so se na slovenskem ozemlju pojavili v 12. in 13. stoletju. Najpomembnejši so bili predstavniki tevtonskega viteškega reda, ki so pri nas imenovani križniki. Datum ustanovitve križniške redovne hiše oz. komende v Ljubljani ni povsem zanesljiv. Valvazor piše, da so leta 1200 iz Ljubljane izgnali templarje, Ulrik III. Koroški, ki je takrat upravljal tudi Kranjsko, pa je verjetno leta 1228 namesto njih v Ljubljano poklical križnike. Red se je v Ljubljani nastanil najpozneje leta 1237, kar dokazuje listina cesarja Friderika II., s katero je v svoje varstvo vzel njihove redovne hiše na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Sedež križnikov je bil v ljubljanskih Križankah, kjer je v rimskih časih stal Neptunov tempelj. Od stavbne dediščine križniškega samostana se je ohranila redovna hiša, v kateri je bila tudi šola in cerkev (Štampar, Ogulin 2010; prim.: Vidmar 2018).

Ker pa se trg danes imenuje Napoleonov trg v spomin na Napoleonove pohode, ko je bila tudi Ljubljana nekaj časa del Ilirskih provinc, si pritegnimo v spomin eno od zgodb o Francozih, ki je ostala kot spomin na tiste čase. Francoski vojakom, ki so padli na naših tleh, je posvečen spomenik na sredi trga. O tem, kako so bili francoski vojaki nastanjeni v okolici Ljubljane in kako so se nazadnje umaknili iz naših krajev, pa pripoveduje sledeča povedka:

Francози in vedro srebrnih kovancev (zgodovinska povedka)

Pri sosedovih se je reklo »Pri Baharju«. Danes tega kmeta v Dravljah več ni, je izumrl. Tam je bilo večje dvorišče in globok vodnjak. Ko so pred več kot sto leti čistili vodnjak, so delavci našli na dnu vodnjaka vedro srebrnih kovancev iz tistih časov, ko so Napoleonovi vojaki živeli po kmetijah v Dravljah. Francoska vojska je bila poražena leta 1814, in ko so se umikali proti Franciji, se je verjetno kakšen oficir spomnil spraviti kup kovancev v ta vodnjak, da bi ob prvi priliki po končani vojni prišel ponj. Kmet Bahar si je s tem denarjem celo pomagal kupiti nekaj zemlje, ker so bili nekateri kmetje pijanci, pa so prodali zemljo. Tako mi je oče pripovedoval, da je takrat ta kmet tudi nekaj njiv kupil s francoskim denarjem. (Stanonik, 2001, str. 339, št. 435.)

2 Emonska cesta, Krakovo, rimski zid

Krakovska kapelica na Emonski cesti se nahaja ob vzhodnem delu rimskega zidu, nasproti vhoda v Krakovsko ulico. V njej je eden najstarejših krščanskih kipov v Ljubljani – reliefna podoba Matere Božje z otrokom. V ikonografskem oziru je še romanski, po obdelavi in slogu pa je že čisto gotski. Je izdelek srednjeevropskega

umetnika iz druge polovice 13. stoletja. Verjetno je služil prvotno za nadvratni timpanon bivše Križevniške cerkve (Vrhovnik 1933: 303–308).

Krakovo je imelo sloves mestnega vrta že v stari Ljubljani. Slavospev krakovskim vrtovom in njihovim obdelovalkam je objavil Janez Bleiweis v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*:

Vrtovi naših Krakovčanov so, kar se tiče mnogovrstne zelenjave, morebiti najboljše obdelani na celem svetu. Kaj more pridno in umno obdelovanje, se vidi tukaj očitno. Kar se le mora iz zemlje pridobiti, se tukaj iz nje pridobi, in ljubljansko mesto in še druge kraje oskrbujejo pridne Krakovčanke z zelenjavo skozi vse leto. (Po: Stanonik 2001: str. 112–113, št. 115.)

Ohranjen pa je tudi rimski zid.

Rimski zid je obdajal antično Emono, ki je bila zgrajena proti koncu Avgustove vladavine (27. pr. Kr. – 14. po Kr.). Obzidje je bilo pravokotno, imelo je 26 stolpov, s treh strani pa ga je ščitil tudi dvojni jarek, po katerem je tekla voda, ki se je stekala v Ljubljano. Poleg štirih glavnih vhodov je bilo vsaj še deset stranskih. Stranski vhodi so bili zazidani v pozni antiki, ko je obzidje služilo predvsem za obrambo pred sovražnimi napadi različnih plemen (Stopar 1993: 14). Emona je zaradi vse pogostejših vdorov barbarskih skupin proti koncu 5. stoletja skoraj propadla. Rimsko obzidje se je ohranilo v ruševinah. Južno stranico obzidja je na začetku 20. stoletja izkopal in restavriral kustos Deželnega muzeja Walter Schmid. V 20-ih letih je mestni svet v Ljubljani hotel obzidje porušiti, a so ga, predvsem na pobudo tedanjega spomeniškega konservatorja Franceta Steleta, ohranili. Načrt za obnovo je naredil vodilni slovenski arhitekt Jože Plečnik, ki je izdelal tudi urbanistični načrt za ta del mesta.

Grški zgodovinar Herodijan poroča o uničujočih napadih na Emono v 3. stoletju po Kr., v *Zgodovini po Marku Avreliju*, kjer opisuje pohod cesarja Maksimina Tračana leta 238 z donavske fronte v Italijo.

Poročilo o opustošeni Emoni (antično zgodovinarstvo)

Vojska cesarja Maksimina Tračana se je leta 238 ustavila pri prvem italiskem mestu, ki ga domači imenujejo Ema. Ta leži na vrhu ravnine na vznožju Alp. Tu so se prednje straže in izvidniki vojske srečali z Maksiminom in mu sporočili, da je mesto brez ljudi in da so vsi prebivalci zbežali, potem ko so zažgali vrata svetišča in hiš. Vse, kar je bilo v mestu in na podeželju, so deloma odnesli, deloma zažgali, da ni ostalo hrane niti za vprežno živino niti za ljudi ... Ko so torej prenočili v mestu, nekateri v popolnoma praznih hišah brez vrat, nekateri na ravnini, so hkrati s sončnim vzhodom odrinili proti Alpam. (Herodijan: Zgodovina po Marku Avreliju, po Šašel Kos 2015: 8–9.)

3 Ljubljanica

Argonavti

Ljubljančani so bili ponosni na povezavo Ljubljane z antično Emono in z mitom o Jazonu in Argonavtih, ki so veljali za ustanovitelje tega mesta. Jazon kot legendarni ustanovitelj Emone je prvič omenjen pri grškem pesniku iz 3. stoletja po Kr. Pejzandru iz Larande (danes Karaman v osrednji Anatoliji). Grški zgodovinar Zosim (cca 460–520) je zapisal, da je kralj Zahodnih Gotov, Alarik, postavil svoj tabor v Emoni, ki so jo ustanovili argonavti, da bi zaznamovali kraj, od koder so bili prisiljeni ladjo Argo na posebnih napravah prepeljati do morja. (Šašel Kos 2015: 66–67).

Argonavti so dobili ime po čudežni ladji Argo, ki jo je zgradil Argos, eden od udeležencev Jazonove znamenite odprave na Kolhido. Da bi se znebil svojega nečaka Jazona, ki je bil zakonit dedič prestola, ga je namreč Pelias, kralj Jolka (Iolcos) v Tesaliji, poslal v Kolhido ob Črnem morju, da bi mu od tam prinesel zlato runo – kožo zlatega ovna, ki jo je varoval zmaj. Jazon je ob pomoči čarovnice Medeje zmaja ubil in se nato vračal skupaj z njo in svojo posadko po Donavi do Grčije (več o tem: Šašel Kos 2006).

Argonavti ustanovijo Ljubljano (antični mit)

Jazon in njegovi možje argonavti so kralju Ajetu v Kolhidi na obali Črnega morja ukradli zlato runo in z njim bežali nazaj proti Egejskemu morju. Toda pomotoma so zapluli v ustje reke Donave. Za ubežnike, ki so imeli zasledovalce za petami, ni bilo poti nazaj, zato so nadaljevali pot proti toku Donave, nato Save in končno zaveslali tudi po reki, ki jo danes imenujemo Ljubljanica. Ob tej reki so argonavti na kraju, kjer danes stoji Ljubljana, ustanovili mesto, ki so ga poimenovali Emona. V bližini Barja je Jazon premagal močvirsko pošast – zmaja, ki je do danes ostal v ljubljanskem grbu. Ko so Jazon in Argonavti nadaljevali pot in prišli do izvira reke Ljubljanice, se je naenkrat dvignil strašen vihar, ki je grozil, da bo ladjo treščil ob skale v Velikem Močilniku. Tedaj je Jazon, ki je bil junak nad junaki in je imel tudi veliko trdo pest, udaril po veliki navpični steni, da se je vdala. S svojo junaško pestjo je kot z mogočnim sidrom zasidral ladjo. Sled Jazonove pesti je dobro vidna v skali nad izvirov Ljubljanice. Tu so si Argonavti ladjo Argo naložili na svoja krepka ramena in se novim dogodivščinam naproti podali peš. Ko so tako natovorjeni prispeli do Mirne, so ladjo spet spustili v vodo, se vkricali na krov in odpluli v Jadransko morje, nazaj proti grškemu kraljestvu Jolk, kjer naj bi Jazon vladal. (Valvasor 1689, XI, str. 705; Cerar Drašler 2004, str. 46; Kropelj, Dapit 2014, str. 71–72, št. 42.)

4 Čevljarski most, Stari trg

Čevljarski most je pomembno stičišče treh trgov. Povezuje namreč Mestni, Stari in Novi trg. Sprva je bil lesen, ko pa je pogorel, sredi 19. stoletja, so leseni most nadomestili z litoželeznim, leta 1931 pa so zgradili novi Plečnikov most, ki stoji še danes.

Znameniti polihistor Janez Vajkard Valvasor je v svoji *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) zapisal tudi pripoved o dekletu Urški Šafarjevi, ki jo je s plesišča na Starem trgu odnesel povodni mož v človeški podobi. To izročilo je navdihnilo pesnika Franceta Prešerna, da je napisal balado *Povodni mož* (1830).

Povodni mož (bajeslovna povedka)

V Ljubljani je bival v reki Ljubljanici duh, ki so ga imenovali Povodni mož. Večkrat se je pokazal ponoči ribičem in čolnarjem, podnevi tudi drugim ljudem, tako da je vsakdo vedel pripovedovati, kako je prikorakal iz vode v človeški podobi. Leta 1547, prvo nedeljo velikega rožnika (junija), se je zbrala na Starem trgu vsa sosesčina v veseli družbi. V senci košate lipe je uživalo staro in mlado. Zvoki glasbe so vabili k plesu; mladina je zasukala pete. Čez nekaj časa se pokaže v veseli družbi mladenič krasne postave, lepo oblečen, kakor da bi se hotel tudi on pridružiti rajajočemu kolu. Vljudno je pozdravil vse skupaj in prijazno prožil vsakemu navzočemu roko, ki pa je bila čisto mehka in mrzla ko led; marsikoga je na tihem stresla groza, ko se je dotaknil te roke. Nato je prosil eno izmed meščank za ples; bila je to Urška Šefarca, zala deklina, samo da glas o njej zaradi lahkomiselnosti in drznega vedenja ni bil najboljši. Tuji mladenič je lepo vodil ples, ona pa se je izkazala za enako spretno plesalko. Dobro se je tudi odrezala na njegove šaljive domisljice. Plesala sta nekaj časa lepo spodobno, nato pa vedno bolj divje, v velikih lokih sta se vrtela tudi izven plesišča; od lipe sta drvela do Stiškega dvorca, mimo dvorca pa k Ljubljanici. Tukaj skoči tujec s plesalko Urško v vodo in izgine. To so videli mnogi čolnarji, ki so postavali tam po bregu, Urške pa nikoli več. – Lipa je stala do leta 1638; takrat so jo morali zaradi starosti posekati. (Valvasor II, XV, Kap. 19; povzel: Grimm, Deutsche Sagen, št. 51. Prim.: Kelemina 1930, str. 222, št. 156/II.)

5 Mestna hiša – Rotovž

Ljubljana, ki je nastala v začetku srednjega veka na ruševinah rimske Emone, je bila sestavljena iz »treh mest«: Stari trg, Novi trg in Mesto, vsako obdano s svojim obzidjem, pa vendar vsa tri združena s skupno mestno upravo v eno samo celoto. Obzidja so utrjevali in dopolnjevali še vse tja do konca 16. stoletja, dokler niso popolnoma oklenila vseh treh delov mesta, tako da je Ljubljana v resnici dajala popotnikom vtis, da gre za tri mesta pod grajsko krono. In če mestno obzidje svoje prve velike preizkušnje leta 1270, ko je Ljubljano zavzel češki kralj Otokar II. Přemysl, ni prestalo, je pozneje vedno obranilo mesto pred sovražniki. Ni ga zavzel niti vojskovodja celjskih grofov Jan Vitovec, ki ga je oblegal leta 1442, niti Turki, ki so v 15. in 16. stoletju skoraj vsako leto privihrali tod mimo. In tako je bilo vse do konca 18. stoletja, ko so podrli mestno obzidje in utrdbe. (Grafenauer 1992: 5–6.)

V prvih pisnih virih iz let 1112 do 1125 in 1144 Ljubljana še ni imela mestne oblasti, verjetno pa je imela sodnika. V obdobju srednjeveške Ljubljane je deloval tudi »komun« – skupina moških poglavarjev z meščanskimi pravicami, ki so odločali o mestnih zadevah. Komun je štel 12 članov in je med drugim poskrbel tudi za mestno hišo. Leta 1504 pa je Ljubljana dobila pravico voliti župana.³

³ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Mestna_hi%C5%A1a,_Ljubljana>.

Mestno hišo so sezidali leta 1484, poslikal jo je slikar Anton Gericij. Pročelje mestne hiše sta krasila dva kipa, upodobitvi Adama in Eve, ki sta danes na ogled v ljubljanskem Mestnem muzeju.

Red in mir v Ljubljani (zgodovinopisje)

Mestna oblast in sodnik v Mestni hiši so določali tudi kazni za različne prekrške. Pred Rotovžem je stala sramotilna (norčijska) kletka, lesena oslica in sramotilna klop. Kazen so pogosto izvrševali ob tržnih dneh, da je bil obsojenec tarča še večjega števila dovtipov in šal.

O potapljanju pekov pa poroča tudi Janez Vajkard Valvasor. Ljubljanski mestni svetniki so sklenili, da bo vsak teden eden od njih obiskal vse peke in dal pretehtati kruh. Tistega, ki je pekel prelahek kruh, je doletela kazen. In sicer je moral plačati prvič tri, drugič šest, tretjič pa devet cekinov. Kogar so zalotili še četrtič, je bil kaznovan s potapljanjem v košari ali kletki – namakali so ga v Ljubljani. Če pa se je prekršil še petič, so mu vzeli obrtno pravico. (Po: Mal 1957: 32–33 in po pripovedovanju informatorjev).

6 Robbov vodnjak

Vodnjak je izdelal italijanski kipar Francesco Robba leta 1751, krasijo ga personifikacije treh kranjskih rek: Save, Krke in Ljubljanice. Sava je naša pomembna alpska reka in ima dva izvira – izvir Save Dolinke v Zelencih pri Kranjski Gori in izvir Save Bohinjke v Bohinju.

Reke so v preteklosti ljudje častili kot bogove – reko Savo je posebljal bog Savus, Dravo Dravus, zato so jih tudi upodabljali v posebljeni obliki. Ljubljana se je v rimskih časih imenovala Nauportus po rimskem emporiumu Nauportu (danes Vrhnika).

V zgodbi, ki jo je zapisal Anton von Maily, nastopa od upodobljenih rek le Sava, kljub temu se na vodnjak nanaša zaradi posebljanja rek, ki je bilo značilno tudi za ljudsko izročilo.

Drava, Sava in Soča (etiološka povedka)

Drava, Sava in Soča so bile sestre; nekega dne so se dogovorile, da bodo za stavo tekmovali, katera izmed njih bo najhitreje pritekla do morja. Zvečer sta Sava in Soča zaspali; Drava pa je začela zvito in tiho teči naprej. Ko se je zgodaj zjutraj prebudila Sava, je opazila, da se njena sestra že valovi proti vzhodu. Jezna je zbrala svoje moči, da bi jo zaustavila. Hrup, ki sta ga obe sestri povzročali, je končno prebudil njuno sestro Sočo. Z vso silo se je zagnala v drugo smer, si prek skalovja utrla strugo in prva prispela do morja. (Mailly 1922, št. 31, str. 26.)

7 Vodnikov hram, Lutkovno gledališče

Vodnikov hram je restavracija z dolgoletno tradicijo, ki sega v 19. stoletje. Ime je lokal dobil po pomembnem slovenskem pesniku Valentinu Vodniku, katerega kip stoji na drugi strani ceste. V Vodnikovem hramu je ohranjen delček ljubljanskega obzidja, ki je obdajal Mestni trg. Malo naprej, na Krekovem trgu pa je Lutkovno gledališče Ljubljana.

Ročne lutke so se pojavile konec 16. stoletja v Italiji, kjer je igral z njimi neki Burattino, po katerem so ohranile tudi svoje italijansko ime. Iz Italije so prišle ročne lutke v Francijo, v Nemčiji poročajo o njih sredi 17. stoletja, prvotnega Hansa Wursta je zamenjal še danes znani Kasperl. Čehi so prevzeli lutke v 18. stoletju in še vedno slovijo kot najiminentnejši lutkarji.

Oče prvih slovenskih visečih lutk je bil akademski slikar Milan Klemenčič, ki jih je zasnoval leta 1910. Pozneje je osnoval v Ljubljani marionetno gledališče (1920–1924), svojega burkeža je krstil Gašperček. Niko Kuret je leta 1934 ustanovil gledališče z ročnimi lutkami v Kranju. Ko je odšel iz Kranja, je leta 1940 ustanovil takšno gledališče v Ljubljani. (Kuret 1942: 14–21).

Pavliha je bil med Slovenci poznan iz glumaških bukvic 16. in 17. stoletja. Ena med njimi je namreč imela naslov »Pavliha«. O Pavlihi so krožile med ljudmi razne zgodbe (več o tem: Kropelj Telban 2015: 7), splošno poznan pa je postal po Levstikovem dunajskem humorističnem listu *Pavliha*, ustanovljenem leta 1870. V njem je Fran Levstik objavil tudi šaljivo pesem *Pavlihov pozdrav* (Kuret 1942: 10).

Niko Kuret je na radiju Slovenija režiral radijske igrice, v katerih je imel glavno vlogo junak Gašperček, a ga je v radijski oddaji 7. oktobra 1939 v obveznem uvodnem prizoru pred igro *Ukradeni cekini* zamenjal s Pavlihom. »Pavlihova družčina« – igralci, ki jih je vodil Niko Kuret, je od januarja na radiu Slovenija redno mesečno nastopala kot »Pavlihov oder« (Kuret 1942: 14–21). Lutkovni burkež Pavliha se torej ni rodil na ulici ali trgu kot večina ljudskih lutkovnih junakov, niti v gledališču, tudi se ni rodil kot lutka. Pavliha se je rodil v studiu ljubljanskega radia kot junak radijske igre (Sitar 2008: 96–98).

Pavluša (šaljiva pravljica)

V sedmih deželah ni bilo takega buteljna kakor je Pavše, sin neke gorjanke je bil. Sleherni se mu je posmehoval ako ga je le enkrat govoriti slišal, toliko je neumnih besedi imel. /.../ Nekoč mu mati naroči, naj gre v bližnji trg prodat maslo. /.../ Na pragu je še vprašal, komu naj maslo vendar proda? – »Kdor se bo bolj moško držal, tistemu ga pa daj,« mu mati odvrne. Ko do prvega znamenja pride, vidi v zidu leseno podobo svetnika. Dolgo časa ga sprašuje, če bi kupil maslo – a nič mu noče svetnik odgovoriti. »Presneto, ta se moško drži,« sam pri sebi pravi, »Pavše, le daj mu maslo.« In res mu maslo k nogam dene. Ko domu pride, ga mati sprašuje. Kako in kam je maslo prodal. »Saj ste ga že videli, tistemu, ki je v zidu stal, sem ga prodal. Mati vi ne veste, kako se je moško držal.« Mati: »Kje imaš pa kaj denarjev?« »Saj jih nima nič, zdi se mi, da še

žepa ni imel,« odvrne. »Le urno po denar ali pa maslo nazaj,« se zdaj mati nad njim jezi. Moral je od doma, čeprav se je silno branil. Ko do znamenja pride, hoče od svetnika maslo ali denar. Ker pa svetnik le molči, ga Pavše po glavi vžge, da se je vsa zdrobila. »Hudirja! Ali boš dal denarje sem!« Komaj to izusti, se sami rumenjaki iz svetnikove glave pred njega vsujejo. »Da bi te plental, prej jih nisi hotel dati, zdaj si jih pa rad dal, ko sem ti bučo zdrobil.« Denar pobere in gre domov. Vesela mati mu brž še surovega masla da, da ga je zopet na trg nesel, ker je prejšnjega tako dobro prodal. (Valjavec 1850, ATU 1643.)

8 Ljubljanski grad

Kdaj točno je bil ljubljanski grad postavljen, ne vemo, je pa prvič pisno omenjen v čas med letoma 1112 in 1125, ko je Rudolf iz Tarcenta podaril oglejskemu kapitlju manjšo posest pri Ljubljanskem gradu. Leta 1144 je grad omenjen kot sedež koroških vojvod Spanheimov – Ulrik Ljubljanski iz te rodbine je v teh listinah večkrat omenjen. Njegova posest je segala tako daleč, kolikor je segal pogled z gradu. V gradičih po okoliških hribih so živeli njegovi vitezi, pod grajskim hribom pa so nastale majhne naselbine čolnarjev, ribičev, obrtnikov, poljedelcev in oboroženih grajskih hlapcev.

Svojo prvotno obliko je grad zamenjal v 15. stoletju, ko je bil povečan in je bilo postavljeno sklenjeno obzidje z ogegnimi stolpi in dvema vhodnima stolpoma ter grajska kapela. V 16. in 17. stoletju so postopno nastali ostali objekti, ki mejijo na grajsko dvorišče. Pozneje pa je zaradi upada upravnega pomena in ker na njem niso bivali vladarji, počasi začel propadati. Mestna občina Ljubljana je leta 1905 odkupila grad.⁴

Plavec se reši iz grajske ječe (zgodovinska povedka)

Grajske ječe so zaradi strašne globine zbujale nemajhno grozo. Nekoč so bile namenjene predvsem ujetim Turkom, a morali so jih z vrvjo spuščati vanje kakor v globok vodnjak. Valvasor poroča, da so pred leti nekega Plavca vrgli noter, ker je zagrešil velike pretepe in spopade. V ječi pa je sklenil zavezo s satanom in ta ga je po božjem dopuščanju ne le v ječi oprostil vseh verig in voz, temveč mu je tudi vse duri odprl ter ga pri belem dnevu spravil mimo vseh straž iz gradu. V prostosti pa se je odkrižal hudiča, se z vso vnemo spokoril k Bogu, začel bogaboječe življenje in ga šele pred nekaj leti spokorno končal v Ljubljani. Spominjajo se ga še mnogi, ki so ga poznali kot ljubljanskega krčmarja. V njegovi ječi se še dandanašnji vidi, kaj je hudič z njim nameraval, zakaj Plavec je vse lastnoročno načrtal, narisal in naslikal. (Inkret 1994: 11.)

9 Mestna tržnica

Kjer je danes Plečnikova tržnica, je pred mnogimi leti stal samostan s širnimi vrtovi.

⁴ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubljanski_grad>.

Pozneje so postavili tu Licej, kjer je Matija Čop varoval knjige. Licej je bil porušen ob potresu leta 1895 in odtlej so tu stojnice (Stopar 1993: 93–96).

Trnovska solata (spominska pripoved)

Nekoč sem kot poba prodajal trnovsko solato na ljubljanski tržnici. /.../ Cizo z zelenjavo iz domačega vrta v Trnovem sem potiskal po Bregu (mimo Blaznikove tiskarne) in za Ljubljanico k Vodniku. Stara mama je lepo napravljena s črnim klotastim predpasnikom hodila nekaj korakov za menoj. V soboto je bila vselej velika kupčija. Prejšnji dan v petek proti večeru so bile okoli domače šterne (vodnjaka) razporejene košare z blagom. Spomladi je bilo največ berivke. To so bili čisti, sveži, svetlozeleni, sočni, hrustljavi lističi, na oko poželjivi, da bi jih človek jedel brez olja, kisa in soli. Šopki peteršilja in rdeče redkvice so bili »za kušnit«. Korenček, grmički pehtrana, vse to je stara mama zmeraj povezala z volnenimi nitkami. Največ pozornosti pa so bile deležne ajserce. Preden sem košare naložil na cizo, sem moral ajserco dobro »poškropiti«. »Na vsako košaro škropilnico vode!« je ukazala stara mama. Od solate se je voda cedila, za menoj se je vlekla vodna sled še ves čas, ko sem cizo potiskal po Krakovskem nasipu. Trnovčanke so bile ponosne na svojo trdoglavo, čisto, lepo ajserco. /.../

Ko sem trnovsko solato prodajal na ljubljanskem trgu, sem bil star štirinajst let. Bil sem spreten prodajalec, najmlajši, veliko sem prodal, s staro materjo sva se navadno že okoli desete vračala s praznimi košarami na cizi domov. Neko soboto, ko sem stal za stojnico in ponujal solato, »kakršne nikjer na svetu ni«, sem od daleč zagledal dekle z dolgimi svetlimi lasmi. Večkrat sva se videla na našem koncu; bila je iz bogate hiše na Mirju, govorili so, da je prišla iz Poljske. Obstal sem kot vkopan. Postalo mi je vroče, zalil me je sram, za nobeno ceno me dekle ne sme videti, da prodajam solato. Obrnil sem hrbet in ker je bila stojnica tudi za menoj, sem se znašel pred stojnico in videti je bilo, kot da kupujem solato. Iz prodajalca za stojnico sem se spremenil v kupca pred stojnico. Ne vem, ali je dekle pogruntalo mojo zadrego, resnica je, da po tistem nisem bil nikoli več pomočnik stare mame na živilskem trgu. (Stanonik 2001, str. 120–121, št. 122.)

10 Prešernov spomenik, Tromostovje

Prvotno je povezoval oba bregova Ljubljanice na tem mestu Špitalski most, ko pa je postal premajhen, so povečavo zaupali arhitektu Jožetu Plečniku. Ta je zasnoval tri mostove in od tod mostu tudi ime – Tromostovje.

Prešernov spomenik je izdelal akademski kipar Ivan Zajec, podstavek pa je nastal po zamisli arhitekta Maksa Fabianija, ki je izbral tudi lokacijo zanj. Spomenik je bil slovesno odkrit 10. septembra 1905, kip je sprva naletel na velik odpor in kritike med likovnimi poznavalci in v cerkvenih krogih, ker je nad pesnikovo glavo razgaljena muza. Ljubljanski nadškof Anton Jeglič je spisal protestno pismo tedanjemu županu Ivanu Hribarju in zahteval, da se kip umakne izpred cerkve. Temu se je posmehnil ljubljanski političnosatirični dnevnik *Osa* (11. 11. 1905) s pesmijo neznanega avtorja *Muza in škof – ljubljanska balada*. Na reliefu spomenika sta upodobljena prizora iz Prešernove pesmi *Ribič* in Prešernove epske pesnitve *Krst pri Savici*, ki jo je pesnik spesnil leta 1835. Epska pesnitev je nastala na osnovi izročil.

Krst pri Savici (epska pesnitev)

V času pokristjanjevanja Karantancev v 8. stoletju hoče Valjhun – krščanski koroški vojvoda podjarmiti Ajdovski Gradec pri Bohinjski Bistrici. Vodja poganov Črtomir se bori za prostost svojega ljudstva. Ta premaga Črtomirovo vojsko, preživi le Črtomir, ki ga je misel na Bogomilo, katero je spoznal, ko sta z očetom Staroslavom skrbela za tempelj boginje Žive na Blejskem otoku, ohranila pri življenju. Sprašuje se, kako je Bogomila preživela vojno vihro in iz razmišljanja ga predrami ribič, ki ga odpelje na skrivno mesto pri slapu Savica. Naslednje jutro pripelje k njemu Bogomilo in krščanskega duhovnika. Bogomila mu razkrije, kako zelo jo je bilo strah, ko je trepetala za njegovo življenje in kako jo je v tem stanju duhovnik seznanil s krščansko vero. Novemu Bogu je obljubila zvestobo v tem življenju. Črtomir ugodi njeni želji in se da krstiti pri slapu Savica. Potem odide v Oglej, kjer se da podučiti o novi veri, da jo bo kot duhovnik oznanjal Slovincem. (Povzetek).

Prešeren je ta ep napisal na osnovi srednjeveškega in baročnega zgodovinopisja, pa tudi po pripovedovanju Bohinjcev, da je vas Bitnje v bližini Ajdovskega Gradca dobila ime po bitki, ki se je tam odvijala, saj so domačini tod našli veliko srednjeveškega orožja in oklepov. Literatura in izročilo se torej prepletata tudi v tem Prešernovem epu.

11 Makalonca – legendarno zbirališče na Hribarjevem nabrežju

Lokal Makalonca je načrtoval veliki slovenski arhitekt Jože Plečnik in je danes kot del Plečnikove dediščine razglašen za kulturni spomenik državnega pomena. Ime ni naključno, kajti Plečnik je oblikoval tudi knjigo *Makalonca*, ki jo je napisal Fran Saleški Finžgar in je izšla leta 1944. Pravljice, ki jih je Finžgar v mladosti slišal pripovedovati, je v tej knjižici priredil in jim dal literarno podobo.

Makalonca (pravljica)

Kralj je imel pet sinov in vsem je določil, kaj bodo postali v svojem življenju, glede na to s čim so se radi ukvarjali in kar jim je šlo dobro od rok. Le za zadnjega, najmlajšega sina ni vedel, saj je bil pripraven v vsem. Zato se je sin čez nekaj let sam odločil, da pojde v svet. Mati mu je dala prstan, da bi ga spominjal na dom, in tako je odšel. Prišel je v drugo kraljestvo in se zaposlil pri kovaču. Petrus, tako je bilo kraljevemu sinu ime, je bil zelo spreten in priden delavec. Kovač mu je naložil najtežja opravila in ga zvito zadrževal pri sebi.

Končno pa je napočil čas, da ga je Petrus zapustil in odšel naprej s trebuhom za kruhom. Prišel je do tesarja Volbenka in ga povprašal za delo. Ostal je pri njem in zopet opravljal najtežja dela. Ker je bil tako dober delavec, so ljudje sami prosili zanj. Tesar se je počutil manjvrednega in je hotel Petrusa speljati na led s tem, da je podžagal desko na novi brvi, ki sta jo napravila. Tako bi obtožil njega za napako, a ga je krčmarica ujela pri zli nameri in povedala ljudem resnico.

Petrus je zapustil tesarja in se pridružil cesarskim vojščakom. Na dvor so ravno v tistem času prišli trije vitezi, ki jim nihče ni bil kos. Z najboljšim, vitezom od zvezd, se

je pomeril Petrus in ga premagal. Cesar je bil tako vesel, da je Petrusu osebno čestital, prav tako pa tudi cesarjeva hčer Makalonca, ki pa ji je Petrus močno ugajal.

Z Makalonco sta se videvala in kmalu zatem tudi pobegnila čez mejo v drugo kraljestvo. Ko sta počivala na travniku, pa je priletel orel in Petrusu odnesel materin prstan. Ker je Petrusu prstan veliko pomenil, se je pognal za orlom na skalni otok. V orlovem gnezdu ni našel prstana, temveč v ribi, ki jo je ujel, da bi se okrepčal. Tedaj se je spomnil Makalonce, ki jo je pustil samo. Na otoku je preživel devet dni, dokler ga niso rešili.

Makalonca pa je nesrečna odšla po kraljestvu, ker se Petrus ni vrnil, domov pa si ni upala. Prišla je do nekega gradu in povprašala za delo. Sama kraljica ji je ponudila delo spletične in tako je ostala tam.

Petrusa pa so ujeli neki vojaki in ga zaprli v ječo. Izpustili so ga šele, ko je premagal sosednjo vojsko, ki jih je napadla. Kralj, ki ni imel potomcev, je kraljestvo zapustil Petrusu, ker mu je rešil zemljo. Vendar pa je Petrus želel pred prevzemom krone videti očeta in mater ter se je odpravil domov.

Ko je prišel na domači grad, ga nihče ni prepoznal, šele ko je dvignil kupico z vinom, je mati spoznala, da je to njen sin, ker je videla prstan, ki mu ga je podarila, na njegovi roki. Takrat pa je vstopila tudi Makalonca, da bi postregla kraljici. Petrusa je takoj prepoznala in ves teden so se veselili na poroki. Potem pa so Petrus, Makalonca in kraljica mati odšli tja, kamor je bilo Petrusu obljubljeno vladanje. (Skrajšano po: Finžgar 1944, str. 12–32.)

12 Zvezda – Kongresni trg

Emonec

V vsakem rimskem mestu so nekatere družine igrale pomembnejšo vlogo kot druge, ena najbogatejših družin v Emoni so bili Cezerniji (Caesernii), ki so se v novoustanovljeno mesto priselili iz Akvileje. Prvi znani član družine je bil Tit Cezernij Diful (T. Caesernius Diphilus), ki se je v Emoni naselil kmalu po ilirski vojni (35–33 pr. Kr.), ko je emonska regija prišla trdno pod oblast rimske države. Bil je osvobojenec nekega Tita Cezernija Asupe (T. Caesernius Assupa). V Emoni je želel ostati, saj si je dal naročiti nagrobni spomenik še za življenje. Cezerniji so bili bogati trgovci, ki so se ukvarjali deloma tudi z metalurgijo in različnimi drugimi obrtni, opravljali so tudi vlogo svečnikov, ki so v mestu skrbeli za cesarski kult. (Šašel Kos 2015: 57–58).

Kapucinski trg se je preimenoval v Kongresni trg, ko je potekal v Ljubljani kongres Svete Alianse – to je politične in vojaške zveze, ki so jo 26. septembra leta 1815 podpisali vladarji Rusije, Avstrije in Prusije z namenom obdržati državno ureditev določeno na dunajskem kongresu in preprečiti širjenje francoske revolucije. V ta namen so zasuli jarek in trg razširili na obstoječi Kapucinski trg. Poleg so uredili park Zvezda (Stopar 1993: 139–143). Kapucini (bratje Kapucini) so veja bratov Frančiška Asiškega. Kapucinski samostan pa je bil v Ljubljani postavljen leta 1606.

Še v minulem stoletju so se otroci radi igrali otroško igrico »En kopcinar kapco zgubu«.

En kopcinar kapco zgubu (otroška igra)

Pri tej igri si otroci izberejo tri predmete (npr. oreh, storž, kamenček) in jih dajo v žep. Nato določijo drug drugemu šaljiva imena (npr. *ta kislja, ta pegast, ta tečen*). Igro začne gospod kopcinar z izštevanko:

*En kopcinar kapco zgubu,
Kdor jo najde, naj jo da nazaj! – ta tečen!*

Tisti, pri katerem se je ustavil, odgovori:

A, jaz? – Ti ja! – Jaz pa že ne – Kdo pa drug? – Ta pegast.

Pogovor teče vedno hitreje, komur se zaplete jezik, mora kopcinarju dati en predmet. Ko kopcinar zbere vse predmete, skrrije enega v pest in vpraša, kakšno kazen naj naloži tistemu, katerega predmet drži v pesti. Igralci si izmišljujejo čim bolj zanimive in šaljive kazni.⁵

Zraven Kongresnega trga in parka Zvezda je kavarna Zvezda, kjer lahko vodič otrokom ob koncu vodene poti razdeli pecivo v obliki zvezde.

Sklepne misli

Raziskovalci ugotavljajo, da ima predstavitev pripovedne dediščine prek ustne performance v povezavi z določeno lokacijo velik pomen za turistična vodstva ter kulturne in izobraževalne aktivnosti (Chittenden 2011, Golež Kaučič 2018).

Koliko bo vodena pot, ki vključuje pripovedi povezane s prostori in lokacijami, pripomogla k ohranjanju lokalnega izročila, je najbolj odvisno predvsem od strokovne podlage, na osnovi katere je bila zasnovana in od načina prezentacije, torej v premišljenem izboru gradiva, vsebini in podajanju. Cilj je obiskovalcu ponuditi doživetje, da si kraj in zgodbo čim bolj vtisne v spomin, zaradi tega se je v začetku 21. stoletja začela ponudba tovrstnih produktov močno povečevati.

Vodniki po poteh slovenskih literatov v Ljubljani so že izšli, npr.: *Ljubljana z nostalgijo* (Kladnik 2009), *Literarne poti Ljubljane* (Pregelj, Troha 2010) in *Literarni atlas Ljubljane* (Dolgan 2014). Tudi turistični vodiči vodijo po literarnih poteh Ljubljane in ob tem razlagajo anekdote, povezane z življenjem in delom slovenskih literatov, saj je oživljanje tradicije in ohranjanje dediščine pogosto gibalno lokalnega turizma in kulture.

⁵ Prim. Andreja Hafner, *Otroške igre iz Škofje Loke in okolice. Loški razgledi* 61/2014; <<https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/zaloznistvo/folklornik/>>.

Predstavljena »pripovedna pot« po Ljubljani je zasnovana predvsem kot didaktično dopolnilo pri šolskem pouku slovenskega jezika in literature, prav tako pa je uporabna tudi za turistična vodstva, torej za publiko vseh starosti. Vendar pa so pripovedi, ki jih ob tovrstnih turah lahko predstavimo, vselej iztrgane iz prvotnega konteksta in včasih tudi ne izvirajo iz točno tiste lokacije o kateri pripovedujejo oz. se nanjo le vsebinsko navezujejo. Ker je pripovedi, ki govorijo o in se istočasno tudi navezujejo na določen kulturni spomenik, zelo malo oz. jih večkrat ni, si moramo pri iskanju ustreznih zgodb pomagati tudi z zgodovinskimi viri, ki so prešli v pripoved oz. lokalno izročilo; včasih pa tudi z izročilom, ki se vsebinsko veže na izbrani predmet.

Ob osmišljanju »pripovedne poti« Ljubljane se zastavlja vprašanje, kdo naj po njej vodi? Glede na to, da se ob tem pripovedujejo najrazličnejša izročila in tudi pravljice, bi bilo morda najbolje, da bi vodili poklicni pravljničarji oz. nekdo, ki se ukvarja s pripovedovanjem pravljic. Bolj realno pa je, da bodo to delo prevzeli turistični vodiči in učitelji. Ti lahko pot tudi poljubno krajšajo in izberejo le nekaj od navedenih lokacij.

Nedvomno je, da tovrstne predstavitve pripovedi ob kulturnih znamenitostih nekega mesta pripomorejo k poznavanju kulturne identitete v določenem okolju, hkrati pa na nazoren način približajo mlademu poslušalcu slovensko pripovedno izročilo in kulturno dediščino, saj se motivika prenaša tako na diahroni kot sinhroni ravni. Tovrstna predstavitev nesnovne dediščine in pripovedne kulture Ljubljane lahko mladim s precejšnjo mero dinamike približa našo preteklost (in sedanjost); enako nazorno pa tudi vsem drugim obiskovalcem, ki jim bo Ljubljana predstavljena skozi perspektivo pripovedne kulture.

Viri

Cerar Drašler, Irena, 2004: *Pravljične poti Slovenije. Družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.

Finžgar, Fran Saleški, 1944: *Makalonca*. Ljubljana: Nova založba.

Grafenauer, Niko, 1992: *Stara Ljubljana*. Kulturnozgodovinska besedila: Janez Lombergar in Breda Kovič. Ljubljana.

Inkret, Andrej, 1994: *Ljubljanska knjiga: zgodbe in pričevanja*. Ljubljana: Slovenska matica.

Kelemina, Jakob, 1930: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje: Založila družba sv. Mohorja.

Kroječ, Monika, in Dapit, Roberto, 2014: *Stoji, stoji tam beli grad. Slovenske ljudske pripovedi o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih*. (Zakladnica slovenskih pripovedi) Kranj: Didakta.

Kroječ Telban, Monika, 2015: *Smeh je pol zdravja. Navihane in šaljive slovenske ljudske pripovedi*. (Zakladnica slovenskih pripovedi) Radovljica: Didakta.

Mailly, Anton von, 1922: *Sagen aus Friaul und den Julischen Alpen*. Leipzig: Dietrich'sche Verlagsbuchhandlung.

Stanonik, Marija, 2001: *Bela Ljubljana: Zgodbe iz slovenske prestolnice* (zbirka Glasovi 23) Ljubljana: Založba Kmečki glas.

Šašel Kos, Marjeta, 2015: *Izginjajoči nagrobnik in druge zgodbe iz Emone*. Ljubljana: Založba ZRC.

Valjavec, Janez, 1850: Pavše. *Ljubljanski časnik* 1/76 (20. 12. 1850), str. 304. V oddelku »Lepoznanski list«.

Valvasor, Johann Weichard, 1689: *Die Ehre des Herzogthums Krain* 1–4. Laibach-Nürnberg.

Vidmar, Luka (ur.) 2018: Križanke. Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo.

Spletni viri

Ljubljana. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Mestna_hi%C5%A1a,_Ljubljana>. (25. 4. 2019.)

Ljubljanski grad. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubljanski_grad>. (25. 4. 2019.)

Folklorik. <<https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/zaloznistvo/folklorik/>>. (25. 4. 2019.)

Literatura

Bird, S. Elizabeth, 2002: It Makes Sense to Us: Cultural Identity in Local Legends of Place. *Journal of Contemporary Ethnography* 31/5: 519–547.

Chittenden, Tara. 2011. Opening the Door to Old Town Key West: Physical Thresholds in the Storied Narrative of the Conch Train Tour. *Storytelling, Self, Society: An Interdisciplinary Journal of Storytelling Studies* 7/3: 169–187.

Dolgan, Marjan, 2014: *Literarni atlas Ljubljane*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Golež Kaučič, Marjetka, 2018: *Slovenska ljudska balada*. (Folkloristični zapiski 2). Ljubljana: Založba ZRC.

Andreja Hafner, 2014: Otroške igre iz Škofje Loke in okolice. *Loški razgledi* 61/2014. <<https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/zaloznistvo/folklorik/>> (24. 4. 2019.)

Ivančič Kutin, Barbara, in Kropelj Telban, Monika, 2018: Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine z lokalnimi pripovedmi v prostoru. *Traditiones* 47/3, 103–105.

Kladnik, Darinka, 2009: *Ljubljana z nostalgijo: 77 zgodb o slavnih ljudeh, pomembnih dogodkih, skrivnostih, posebnostih mest*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kuret, Miklavž 1942: *Pavliha*. Knjiga o ročnih lutkah. Ljubljana: Mladinska založba.

Mal, Josip, 1957: *Stara Ljubljana in njeni ljudje*. *Kulturnozgodovinski oris*. Ljubljana: Mestni muzej v Ljubljani.

Pregelj, Sebastijan, in Gašper Troha, 2010, *Literarne poti Ljubljane*. Ljubljana: Študentska založba.

Sitar, Jelena, 2008: Rojstvo Pavlihe. *Čar izročila. Zapuščina Nika Kureta (1906–1995)*. 95–108.

Stopar, Ivan, 1993: *Sprehod po stari Ljubljani*. Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije.

Šašel Kos, Marjeta, 2006. A Few Remarks Concerning the *archeologia* of Nauportus and Emona: The Argonauts. In: Kokole, Metoda, Barbara Murovec, Marjeta Šašel Kos, Michael Talbot (ur.). *Mediterranean Myths from Classical Antiquity to the Eighteen Century*. Ljubljana: Založba ZRC, 13–20.

Štampar, Janko, in Ogulin, Jožefa 2010: *Križniki v Sloveniji*. Ljubljana: Agencija Baribal, [izdajatelj] Križniški red.

Vrhovnik, Ivan. 1933. *Trnovska župnija v Ljubljani*. Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Vidmar, Luka (ur.) 2018: *Križanke*. Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo.

TEMATSKE POTI IN DRUGI IZKUSTVENI DIDAKTIČNI PRISTOPI PRI OBRAVNAVI FOLKLORNIH BESEDIL V OSNOVNI ŠOLI

V prispevku so najprej predstavljeni sodobni načini vključevanja folklornega besednega izročila v kulturo in turizem. Ta ponudba pogosto temelji na konceptu, da obiskovalci spoznavajo folklorne pripovedi in drugo lokalno/nacionalno izročilo »na licu mesta« (*in situ*). Zaradi izkustvenega učinka so ti pristopi učinkoviti tudi kot didaktična metoda pri obravnavi folklornih besedil v šoli. To je potrdila anketna raziskava o poznavanju lokalnega pripovednega izročila, ki je bila izvedena leta 2013, nato pa še leta 2018 med bovškimi osnovnošolci.

Ključne besede: folklorne pripovedi, ustno slovstvo, Bovško, pouk književnosti, didaktične metode

Uvod

Slovstvena folklorja je besedna umetnost, posredovana s komunikacijo v živo, največkrat v narečju (Stanonik, 2001: 118–122). Z zapisom na papir izgubi številne elemente, ki so namenjene očem in ušesom sprejemalca. Pripovedovalec namreč pripovedi ne pripoveduje le z besedami, pač pa tudi z glasom, telesom, kretnjami, izrazom na obrazu ipd. (Ivančič Kutin 2011:13). Zaradi spremenjenega načina življenja ima pripovedovanje v zasebnem prostoru manj priložnosti kot nekoč, v velikem porastu pa so – morda prav zato – javni pripovedovalski dogodki za otroke in za odrasle,¹ ki obiskovalcem ponujajo živo govorjeno besedo (Ivančič Kutin

¹ Npr. na Slovenskem pripovedovalski festival *Pravljice danes* v Ljubljani z že več kot 20-letno tradicijo, Križnikov pravljичni festival v Motniku, pripovedovalski dogodki v Vodnikovi domačiji, v Hotelu Union, v klubu Gromka na Metelkovi, kjer so zgodbe pripovedovali člani pripovedovalske ekipe Radia Študent Za dva groša fantazije (pripovedi so izdali tudi na več zgoščenkah) ipd. (gl. Frlič 2016: 91).

2010: 203, 208). Zanimanju za pripovedovanje in zgodbe pa ne sledi le kulturna in turistična ponudba, pač pa je zgodba postala del sodobnega tržnega pristopa nasploh (Ivančič Kutin in Kropelj Telban 2018). Obujanje starejših tradicij (različne dediščine in folklore) je lahko uspešen prodajni prijem, saj je dihotomičen vzorec nekoč/danes, osnova konceptu »strukturne nostalgije«, ki v kombinaciji intimnega in kolektivnega spodbuja hrepenenje po nedefiniranem, a načeloma dobrem preteklem obdobju (Herzfeld 1997: 109–138). Proizvajalci produktov in ponudniki storitev se zavedajo tržnega potenciala, ki ga prinaša nostalgija po starih časih, saj pri kupcih zbujajo prijetna čustva (zaupanje, ugodje ...). Prodajne artikle in storitve zato zavijajo v zgodbe in podobe, s katerimi implicirajo naklonjenost tradiciji (Ličen 2018: 48, 49). Pripovedno izročilo v službi komercialne rabe pa je pogosto le v navideznem stiku s tradicijo, saj proizvajalci oz. ponudniki iz njega jemljejo le zelene konotacije in like (Ivančič Kutin, 2017: 50).

Pravljični parki, pravljичne dežele,² pravljичne poti so turistični (včasih tudi didaktični) produkti, ki se pogosto opirajo na lokalno, nacionalno ali globalno pripovedno tradicijo. V Evropi in ZDA so začeli nastajati že sredi 20. stoletja, koncepti te ponudbe so zelo različni.³ Njihov skupni imenovalac je omogočiti doživetje, s čimer si obiskovalci kraj in zgodbo ali lokalno posebnost oz. zanimivost še bolj vtisnejo v spomin ter hkrati pridobijo posebno osebno izkušnjo. Seveda si vsak ponudnik želi, da bi zadovoljstvo obiskovalcev odmevalo s poročanjem in priporočanjem drugim in s tem pripomoglo k večjemu obisku.

Način posredovanja zgodb v tovrstni ponudbi največkrat poteka v obliki vodene ture, pri kateri zgodbe v živo pripoveduje vodič – pripovedovalec. Predstavitev pripovedne dediščine s performativno (pripovedovanjem v živo) ima velik potencial v kulturnih in izobraževalnih aktivnostih (Chittenden 2011; Golež Kaučič 2018: 269). Spet drug koncept predvideva, da se obiskovalci lotijo raziskovanja samostojno, s pomočjo tiskovin, vodičev, informacijskih tabel, spletnih portalov ipd. Pri samostojnem raziskovanju preko usmerjevalnih pripomočkov morajo obiskovalci vložiti veliko več lastnega truda: lastna orientacija v prostoru, branje zgodb, predvajanje avdio ali video pripovednega gradiva na nosilcih, umeščeni v prostor, ali s pomočjo svojih pametnih telefonov, na katere naložijo vsebine (npr. s QR kodo). Turisti si danes lahko tudi povsem sami poiščejo zgodbe o krajih, ki jih obišejo (to npr. ponuja portal Digital Tourism Think Tank SV 9).

Ogledovanje krajevnih posebnosti, povezanih z zgodbo, obiskovalcem omogoča boljše spoznavanje in razumevanje lokalne identitete skozi njihovo lastno doživetje izkušnjo (Chittenden 2011: 183). Zgodba ima namreč veliko ontološko in pedagoško

² Pridevnik *pravljичen* se v tem kontekstu ne nanaša na pravljice kot žanr, ki ga beseda pravljica opredeljuje v folkloristični in literarnoteoretski strokovni terminologiji, saj ti produkti načeloma vključujejo tudi povedke, spominske in druge pripovedi, ne le pravljic (če jih sploh). Zato je pri projektih, v katerih sodelujejo strokovnjaki, večja pozornost namenjena tudi ustrežnejšemu poimenovanju (npr. pot po pripovednem izročilu ipd.).

³ Gl. npr. ponudbo Škotskega pripovedovalskega centra (SV 7), družinskega tematskega parka v Estoniji (SV 8), ekskurzija z vlakcem po mestu Key West na Floridi (SV 9) ...

vrednost (Kroflič 2017: 15–17); zato je srečanje z zgodbo *in situ* lahko uporaben didaktični pristop za doseganje učnih ciljev. Kakovost teh produktov – ali koliko ima ta produkt stika s tradicijo in pripomore k ohranjanju lokalne ali nacionalne dediščine in identitete – pa je odvisna predvsem od strokovne podlage, na kateri ta produkt nastaja, torej v premišljenem izboru teme, gradiva in drugih vsebin ter nenazadnje prezentacije. Temelj za pripravo dobrega koncepta so raziskave, ki obsegajo pregled od (naj)starejših virov dalje. Iz dovolj natančnega historičnega pregleda je mogoče evidentirati vsebine, prepoznati spremembe pripovedne kulture skozi čas z vidika motivike, žanrov in nosilcev pripovedovanja ter vloge, ki jo je imelo oz. jo ima pripovedovanje v okviru določene družbene skupine (Ivančič Kutin in Kropelj Telban 2018: 104). Tega se vse bolj zavedajo tudi v turizmu, zato v projekte, ki naj bi spodbujali prenašanje in negovanje lokalnega izročila v izvirnem okolju, vabijo k sodelovanju strokovnjake. Ta trend je v zadnjem času vse bolj prisoten tudi na Slovenskem.

Koncept tematske poti *Po sledeh pripovednega izročila Bovca*

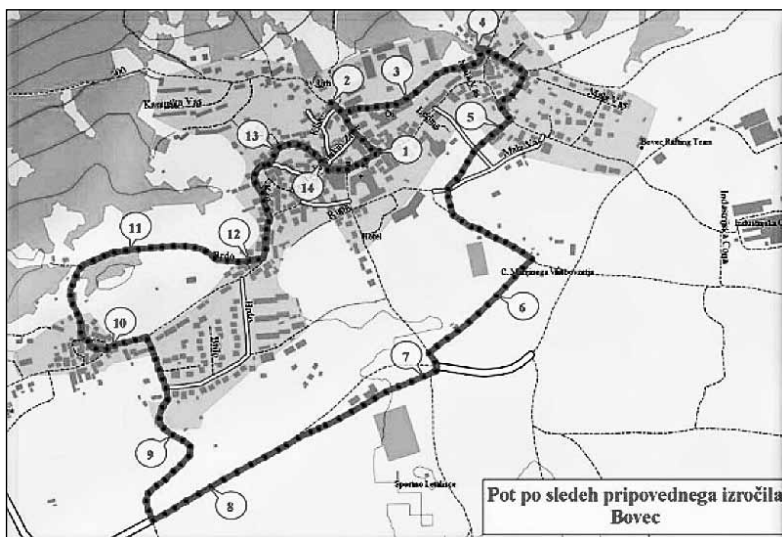
Kot raziskovalko pripovednega izročila in avtorico *Slovarja bovškega govora* me je leta 2011 Lokalna turistična organizacija (LTO) Bovec povabila k premisleku in pripravi predlogov, kako bi v turistično ponudbo lahko bolj vključili lokalno jezikovno dediščino. V načrtu so namreč imeli sodelovanje pri projektu *Podeželski elektronski vodič* (SV 2); projekt je predvideval vzpostavitev krožnih pohodnih poti, ki bi posameznikom in manjšim skupinam omogočal samostojno spoznavati podeželje v občinah Severne Primorske (Bovec, Kobarid, Tolmin, Kanal ob Soči) brez dragih tiskanih vodnikov, le s pomočjo GPS naprave. Tehnika je omogočala predvajanje zvoka, zato je bila izvedljiva zamisel, da bi pot vključevala zvočne posnetke lokalnih pripovedi v bovškem narečnem govoru, uporabnik bi zato lahko poslušal zgodbe in zven lokalnega narečja hkrati.

Tako je začela nastajati tematska pot *Po sledeh pripovednega izročila Bovca*. Iz praktičnih razlogov je bila postavljena na obstoječo traso *Etnološke poti*, ki je že bila opremljena z informativnimi tablami, zanjo pa je bil že izdelan prospekt z zemljevidom. Na približno 4-kilometrsko pot, ki vodi po manj znanih ulicah Bovca, deloma tudi izven naselja, je bilo na določene točke umeščenih 14 pripovedi. Gradivo je bilo skrbno izbrano iz različnih virov, to je iz objav, rokopisov, tematskih šolskih glasil in terenskih zapisov (zvočnih in grafičnih), in sicer tako, da se pripovedi vsebinsko prilegajo lokacijam na trasi in vključujejo različne žanre: od spominskih pripovedi, ki so jih povedali starejši domačini, do razlagalnih, zgodovinskih in šaljivih povedk, pa tudi tri pravljice.⁴ Končni izbor gradiva oz. zgodb je bil opravljen z mislijo na domačine, predvsem osnovnošolce ter za morebitne obiskovalce iz drugih slovenskih šol, ne pa toliko za turistične obiskovalce. V raziskavi, ki je bila sočasno

⁴ Pravljice seveda nimajo določljivega kraja dogajanja, zato so bile glede na opis prizorišča v zgodbi postavljena na mesta, ki omogočajo domišljjsko predstavo: na mesto, kjer je stal nekoč grad (*Grof brez skrbi*, enota 3), ob leskovo grmičevje (*Pulca in petelinček*, enota 9) in v gozd (Živalska vojna, enota 11).

izvedena med bovškimi učenci, se je namreč pokazalo, da je poznavanje lokalnih folklorih pripovedi precej skromno. Celo nekoč najbolj znane in razširjene⁵ razlagalne povedke, ki se navezujejo atraktivne naravne znamenitosti (npr. Prestreljeniško okno) in ki so dostopne in objavljene na različnih mestih (knjige, turistični prospekti, panoji), so dosegle relativno slab rezultat,⁶ da o drugih, manj dostopnih zgodbah niti ne govorimo. Pri umeščanju na traso so imele prednost prav te, skoraj že pozabljene zgodbe, za katere bi bilo škoda, da bi jih mlajše generacije zamudile, npr. nekatere pravljice, pripovedi o velikem požaru, o obrteh, o obisku cesarice Marije Terezije ipd. (Ivančič Kutin 2013a: 44).

Izbrane zgodbe so v bovškem narečnem govoru interpretirali (pripovedovali, ne brali!) domačini, vsi člani bovške dramske skupine »Bc«, kar smo posneli z avdiotehniko. Zvočni posnetki zgodb ter vezno besedilo,⁷ ki obiskovalce usmerja do naslednje točke oz. do cilja, so bili naloženi na GPS napravo (ali na pametni telefon), kar omogoča navigacijo in predvajanje v naravi.

Slika 1: Trasa tematske poti Po sledih pripovednega izročila Bovec.

Seznam zgodb s kratkim opisom vsebine ter lokacija poslušanja (LP).⁸

1. **Cerkev svete Trojice:** zgodovinska in razlagalna povedka, kako poštni razbojnik pod vešali izpove svoje grehe in tudi kje je skrit naropan denar; njegova zadnja želja je, naj s tem denarjem sezidajo cerkev na bovškem trgu. LP: glavni bovški trg, kjer je na mestu današnje gostilne Letni vrt nekoč stala cerkev svete Trojice.

⁵ Podrobnejše o korelaciji med razširjenostjo in variantnostjo gl. Stanonik (2001: 164–169).

⁶ O raziskavi gl. v naslednjem razdelku.

⁷ Vezno besedilo je prebral profesionalni radijski govorec Miha Žorž.

⁸ Seznam virov naslednjih zgodb gl. v Ivančič Kutin 2013a: 46, 47.

2. ***O polnoči na britof***: strašljiva povedka o pogumnežu, ki gre za stavo o polnoči na pokopališče; žebelj, ki ga v dokaz zabije v krsto pri mrliški vežici, ujame njegov suknjič. Ker ne more oditi, misli, da ga mrtvi grabijo, in od groze umre. LP: v bližini bovškega pokopališča pri cerkvi sv. Urha.
3. ***Grof brez skrbi***: pravljica o grofu, ki mora rešiti tri uganke: kaj je najlepše, kaj najmočnejše in koliko je zvezd na nebu. Uganke namesto njega reši prebrisani hlapec. LP: na Žarščah, kjer je nekoč stal grad, pozneje vojašnica.
4. ***Prodarja***: socialna, šaljiva povedka o dveh revnih bratih, ki sta, da bi dobila zastonj pijačo, po vsej vasi vpila: »Gori, gori!«. Ko so že vsi ljudje na nogah, povesta, da gori v gostilničarjevi peči. LP: na Rejdi, ki se kot lokacija pojavi v zgodbi.
5. ***Otroke so strašili***: kompilacija bajčnih povedk o različnih prikaznih in strahovih, s katerimi so na bovškem strašili otroke. LP: pri bovškem vrtcu.
6. ***Grob francoskih vojakov***: zgodovinska povedka o prehodu Napoleonovih vojakov čez sotesko Kluže. Avstrijci umaknejo dvižni most, Francozi pa s konji vred popadajo v globino. Sledi okrutno maščevanje nad civilisti. LP: ob cerkvi Device Marije na Polju, ob kateri naj bi bili pokopani francoski vojaki.
7. ***Repa***: legendna povedka o Devici Mariji, ki revni in radodarni kmetici priskrbi dobro letino repe, kmetici, ki seje repo le zase in za svojega moža, pa zrasteta samo dva plodova. LP: na bovškem polju.
8. ***Kmetijski nasvet***: šaljiva povedka o lenem kmetu, ki se pritožuje nad nerodovitnostjo svoje njive. Župnik mu pomaga z blagoslovom njive rekoč: »Kamenje ven, gnoj notri!« LP. Na bovškem polju.
9. ***Pulca⁹ in petelinček***: verižna pravljica, pri kateri protagonisti prelagajo krivdo za nesrečo drug na drugega in se pripravajo, kdo je kriv, da je petelinček zadel kokoško z lešnikom v oko, da se je poškodovalo. LP: na bovškem polju, v bližini potoka, kjer je veliko leskovih grmov.
10. ***Trije šoštari***: socialna, šaljiva povedka o treh navihanih čevljarjih, ki so se znali pošaliti s svojimi strankami. LP: v starem predelu Bovca, v Dvoru, kjer so bili nekoč številni bovški obrtniki.
11. ***Živalska vojna***: živalska pravljica o tem, kako vojno med velikimi in močnimi živalmi (divji prašič, medved, volk) dobijo šibkejši, a bolj prebrisani (lisica, maček in petelin). LP: v gozdičku, med Dvorom in Jezercami.
12. ***Marija Terezija v Bovcu***: zgodovinska povedka o drsanju cesarice na Jezercih, kamor naj bi vsako leto prihajala z drugim mladim moškim, ki pa jih je menda takoj po tem umorila; za ženske, ki so imele več moških, se je reklo, da imajo »bela jetra«. LP: na ravnici Jezerca.

⁹ Narečno kokoška.

13. **Požar v Bovcu:** zgodovinska povedka o strahotnem požaru v Bovcu leta 1903, ki so ga zanetili otroci, stari med 2 in 5 let, ko so v senu na podstrežju neke hiše skrivaj cvrli jajca. LP: ob Kaštenkovi hiši, v kateri se je začel požar.
14. **Rušenk:** šaljiva spominska pripoved o nadvse klepetavem možu, ki mu gostje v gostilni pri Pircu postavijo težek izziv: če zmore biti 5 minut tiho, dobi za nagrado brezplačno pijačo. Tik pred iztekom časa pa ga z zvijačo pripravijo, da spregovori. LP: pred nekdanjo gostilno Pirc na glavni bovški ulici.

Poznavanje lokalnega pripovednega izročila med učenci OŠ Bovec

A) Lokalna pripovedna folklor za širšo javnost na Bovškem

Pripovedna folklor Bovškega je bila dokaj sistematično zbrana in objavljena že v dveh knjigah v 90. letih 20. stoletja (gl. Dolenc 1992; Komac 1997), v zadnjem desetletju pa jo je mogoče spoznavati tudi v drugih oblikah: leta 2010 so bile nekatere pripovedi na avdio in videoposnetkih postavljene v stalno zbirko bovškega muzeja Stergulčeva hiša; leta 2013 je bila pripravljena zgoraj opisana tematska pot *Po sledih pripovednega izročila Bovca* s spremljajočim zvočnim vodnikom (Ivančič Kutin 2013b); istega leta (2013) je v sodelovanju z Društvom slovenskih likovnih umetnikov v Bovcu gostovala razstava ilustracij izbranih pripovedi, hkrati s tem pa je izšla še ilustrirana knjižica *Pirta, farca, fidinja* z izbranimi bovškimi pripovedmi v narečnem zapisu ter v poknjženi priredbi (Ivančič Kutin 2013a). Pripovedovanje bovških pripovedi v narečju je bilo večkrat vključeno v dramske predstave in pripovedovalske nastope posameznikov.¹⁰ Bovškemu narečnemu govoru, pripovednemu izročilu in drugi lokalni dediščini se v svojih projektnih nalogah in nastopih posveča bovški *Turistični podmladek* (gl. SV 9).¹¹

V navedenih aktivnostih so v manjših skupinah ali posamično sodelovali domačini, tako otroci kot tudi odrasli, in sicer kot (so)ustvarjalci ali publika. Zato je bilo pričakovati, da se je pripovedna folklor v zadnjih letih (ponovno) nekoliko bolj ozavestila, kar smo poskušali preveriti z anketnim vprašalnikom med bovškimi učenci (gl. nadaljevanje).

¹⁰ Npr. predstava *Hodl de bodl* v izvedbi gledališke skupina Bc (2009–2012); skeč o krivopetah v izvedbi bratov Petra in Mitja Cuder ob razstavi ilustracij o krivopetah (Sekcija slikarjev amaterjev Bovec, *Kdo se boji krivopet?*, 2013); Iztok Kenda je na pripovedovalskem večeru v Tolminu (2013) in na pripovedovalskem festivalu Pravljičice danes v Cankarjevem domu v Ljubljani (2016) pripovedoval bovške folklorne pripovedi v narečju ipd.

¹¹ Pod mentorstvom Nataše Bartol učenci drugim redno sodelujejo na natečaju *Turizmu pomaga lastna glava* v organizaciji Turistična zveza Slovenije, kjer so že večkrat dosegli odlične rezultate, nazadnje leta 2017, ko so z nalogo »*Usaka buška hiša ma sojo štorjo*« prejeli kar dve zlati priznanji.

B) Anketna raziskava 2013

V času priprave tematske poti (leta 2013) je bila na OŠ Bovec opravljena anketna raziskava o stanju poznavanja lokalnega izročila. Učenci od 6. do 9. razreda so s samoocenjevanjem označili stopnjo aktivnosti poznavanja oz. nepoznavanja lokalnega izročila. Vprašalnik je vključeval devet nekdanjih dokaj znanih lokalnih povedk in eno pravljico. Od tega so štiri enote tudi na tematski poti (o cerkvi sv. Trojice, o francoskih vojakih, o pulci in petelinčku in o velikem požaru v Bovcu leta 1903).

Na anketo je odgovarjalo 74 učencev predmetne stopnje,¹² vendar niso vsi odgovorili na vsa vprašanja. Analiza je pokazala zaskrbljujoče velik delež učencev (30 %), ki nekaterih celo nekdanjih zelo razširjenih in znanih zgodb o kraju sploh še niso slišali. Taka je na primer povedka o nastanku Prestreljeniškega okna, velike naravne luknje skozi skalnati vrh na pogorju Kanina, ki je vidna tudi iz nekaterih delov Bovca in okolice. Na to naravno danost se navezujejo različne variante razlagalnih povedk, ki so zapisane v različnih zbirkah pripovednega izročila Zgornjega Posočja (npr. Dolenc 1992: 170, 171; Komac 1997: 53, 54; Ivančič Kutin 2013a: 28, 29 idr.). Ena izmed variant te zgodbe je natisnjena tudi na panoju pri vstopni postaji smučišča Kanin¹³ in v reklamno-turističnih publikacijah. Kljub temu je pripoved o *Prestreljeniškem oknu* poznala (zelo dobro ali solidno) manj kot polovica anketiranih učencev. Na obstoječe stanje so med drugim lahko močno vplivale spremenjene socialne navade ljudi s prihodom radia in televizije v preteklosti, v zadnjih dveh desetletjih pa še interneta, mobilnih telefonov, socialnih omrežij itd.; ustni (ne)prenos izročila s pripovedovanjem v zasebnem okolju ima danes gotovo manj priložnosti kot v preteklosti. Pomembne so lahko tudi spremenjene demografske razmere Bovškem: družine, ki so se v preteklih desetletjih priselile (npr. delo v turizmu), v novem okolju niso imele toliko stika z lokalno tradicijo, prenos s starejše na mlajšo generacijo znotraj teh družin ni bil mogoč.

Najboljši rezultat je dosegla pripoved o *Rabeljskem jezeru*. Ta pripoved je vključena v berilo in je del šolskega programa v 5. razredu (gl. Kocijan in Šimenc 1991: 14). To nakazuje pomembno vlogo šole pri poznavanju slovstvene folklorne: bovški učenci so si zgodbo morda bolj zapomnili tudi zato, ker je umeščena v prostor, ki ga poznajo in ga dojemajo kot nekakšen podaljšek območja Bovškega. Glede na rezultat ankete je mogoče sklepati, da bi k učinkovitosti obravnave in dolgoročnejšemu (za) pomnjenju pripomoglo, če bi učni program pri obravnavanju slovstvene folklorne omogočal učiteljem, da bi lahko bolj avtonomno posegali po besedilih iz lokalnega okolja in ob pomoči interaktivnih pristopov, kot je to poskusno vpeljala OŠ Bovec v šolskem letu 2016/2017.

¹² Posamični anketiranci niso odgovorili na vsa vprašanja.

¹³ Pri preverjanju na terenu februarja 2019 se je izkazalo, da so pano s spodnje postaje kableske žičnice preselili na zgornjo postajo, torej na smučišče.

C) Kulturni dan o (lokalnem) pripovednem izročilu

Oktober leta 2016 smo s pomočjo učiteljic slovenščine, Slavice Della Bianca in Marjane Bon, za 7. razred pripravili kulturni dan z naslovom *Stare pripovedi, pesmice, igrice* in podnaslovom *Slovstvena folklor na Bovškem*. V prvem, teoretičnem, delu so učenci spoznali splošne značilnosti slovstvene folklore, nato smo se posvetili lokalnemu pripovednemu izročilu, pri čemer so s svojim védenjem sodelovali tudi učenci. Pregledali smo nekatere knjige, v katerih so objavljene pripovedi z Bovškega, mdr. *Zlati Bogatin* (Dolenc 1992), *Na Klužah tice strašijo* (Komac 1997), *Pirta, farca, fidinja* (Ivančič Kutin 2013a) in druge manj dostopne publikacije.¹⁴ Nato so aktivnosti potekale zunaj, in sicer v dveh skupinah: prva skupina je na igrišču praktično preizkušala otroške igre iz otroštva babic in dedkov (te so učenci zbirali že od začetka šolskega leta, gradivo so predstavili na plakatih in jih razstavili v avli šole). Druga skupina se je medtem podala na tematsko pot *Po sledeh pripovednega izročila Bovca*, kjer so na sprehodu po Bovcu na določenih mestih poslušali posnetke pripovedi v narečju.¹⁵ Nato sta se skupini zamenjali. V zaključnem delu so učenci ilustrirali zgodbo, ki jih je najbolj pritegnila, pri čemer so utemeljili svoj izbor in izrazili tudi druge vtise o kulturnem dnevu. Njihovi odzivi so bili zelo pozitivni.

Navzoči učiteljici sta pozneje povedali, da so se presenetljivo aktivno vključili tudi učenci, ki sicer niso med najbolj dejavnimi. Učenci sami pa so dejali, da jim je bil dan zanimiv in da so se veliko novega naučili (Della Bianca 2017: 68). Kulturni dan je, vsaj kratkoročno torej, povečal védenje in zavedanje o kulturni vrednosti domačega besednega izročila.

Č) Anketna raziskava 2018

S primerjalno analizo rezultatov ankete pred in po uvedbi te šolske aktivnosti smo poskušali ugotoviti, ali bi sistematično delo z vsako prihodnjo generacijo prispevalo k izboljšanju poznavanja lokalnega pripovednega izročila. Zato je bila enaka anketa kot leta 2013 izvedena še leta 2018 (generacija vključenih učencev se je medtem zamenjala). Pri tej anketi je sodelovalo 68 učencev od 6. do 9. razreda.

Posebna pozornost je bila namenjena odgovorom učencev, ki so v jeseni leta 2016 v okviru kulturnega dne spoznali tri enote zgodb, ki so vključene na tematsko pot (o cerkvi sv. Trojice, o požaru v Bovcu, in o grobu francoskih vojakov). Zanimalo me je, ali njihovo povprečje poznavanja odstopa od povprečja vseh učencev skupaj.

¹⁴ Bovški učitelji so se že v preteklosti zavedali pomembnosti in posebnosti lokalne jezikovne dediščine in so s pomočjo učencev pripravili nekaj odličnih tematskih šolskih glasil, včasih pa gradivo poslali tudi na razpise, ki jih je v osemdesetih letih 20. stoletja objavljala Inštitut za slovensko narodopisje v različnih revijah in časopisih (npr. *Pionir*, *Nedeljski dnevnik* ipd.). Pozneje je zanimanje za slovstveno folkloro v šoli zamrlo, šele v zadnjem času se to ponovno obuja (zbiranje otroških iger v letu 2016/17, gl. v nadaljevanju).

¹⁵ Zaradi premalo časa smo morali pot skrajšati, tako so učenci slišali le polovico pripovedi, ki so vključene v tematsko pot.

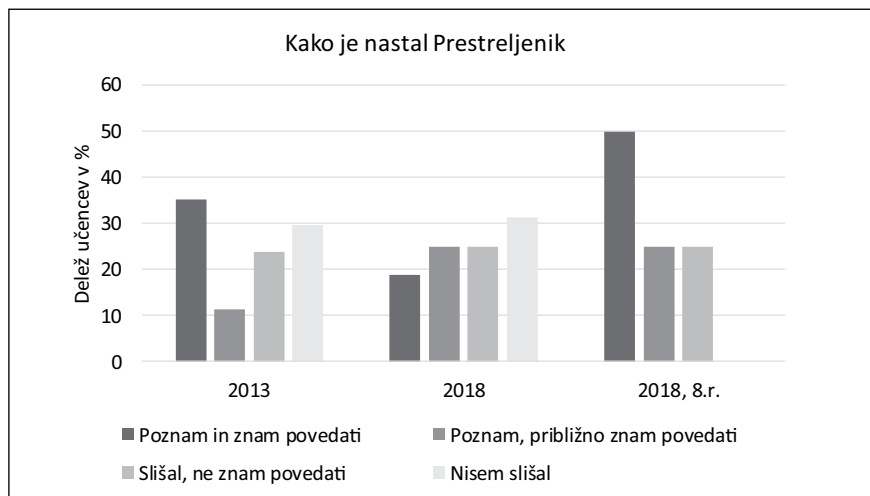
Anketa je bila namerno opravljena po določenem časovnem odmiku, to je čez eno leto in pol, junija 2018, saj sem želela ugotoviti, koliko so učenci resnično »odnesli« s kulturnega dne. V opazovani skupini (8. razred) je anketo izpolnilo 12 učencev.

Učenci so ob vsakem naslovu izbrali odgovor, v katerem so ocenili stopnjo poznavanja posamezne enote: 1. Poznam in znam povedati; 2. Poznam, približno vem, kako gre; 3. Slišal sem, pa ne bi znal povedati; 4. Te zgodbe še nisem slišal. Prvi dve kategoriji torej opredeljujeta funkcionalno znanje, tretja kategorija govori o pasivnem poznavanju, četrta pa kaže na popolno nepoznavanje.

D) Primerjava rezultatov anket 2013 in 2018 ter opazovane skupine (2018, 8. razred)

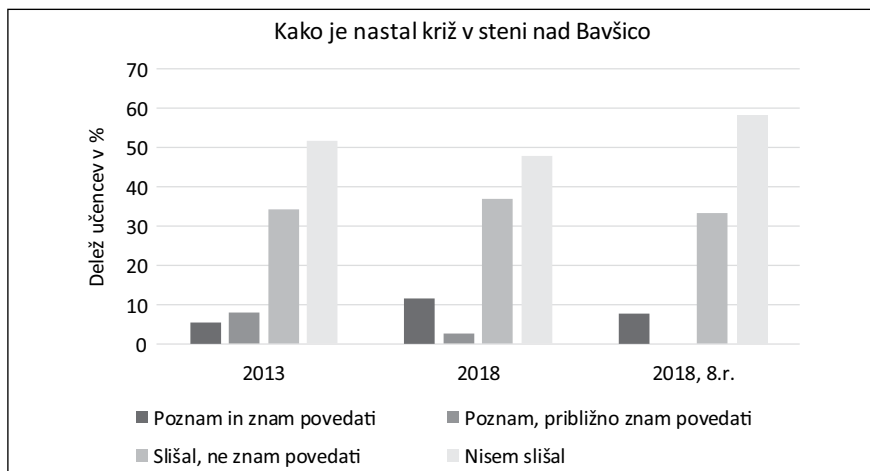
V nadaljevanju je podana primerjava anketnih rezultatov o poznavanju izbranih šestih pripovedi, ki so vključene na traso tematske poti *Po sledih pripovednega izročila Bovca*.

V primerjavi z letom 2013 se je v letu 2018 povečal delež učencev, ki aktivneje poznajo razlagalno povedko o nastanku **Prestreljenika**. Med učenci 8. razreda (leto 2017/18) ni nikogar, ki te zgodbe ni še nikoli slišal

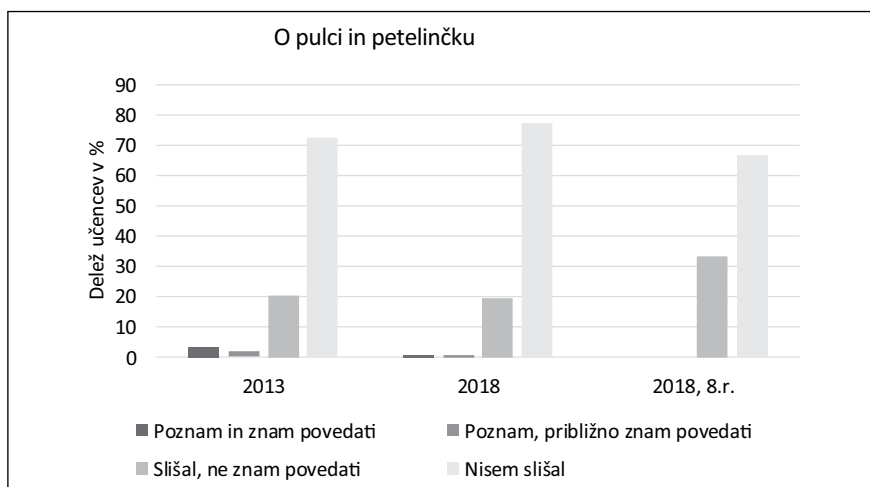
Graf 1: Kako je nastal Prestreljenik.

Tudi razlagalna povedka o nastanku oblike **križa nad dolino Bavšice** je bila nekoč zaradi vidnosti te naravne posebnosti zelo znana in večkrat zapisana. Toda danes jo otroci precej slabo poznajo, čeprav se je v letu 2018 nekoliko povečal delež tistih, ki zgodbo aktivneje poznajo (s 6 % na 12 % oz. na 8 % v opazovani skupini 8. razreda). V primerjavi z letom 2013 se je 2018 za malenkost znižal delež tistih učencev, ki za zgodbo še niso nikoli slišali; a ne tudi v opazovani skupini 8. razreda, kjer se je ta delež celo povečal; zgodba ni uvrščena na tematsko pot in učenci niso bili posebej seznanjeni z njo.

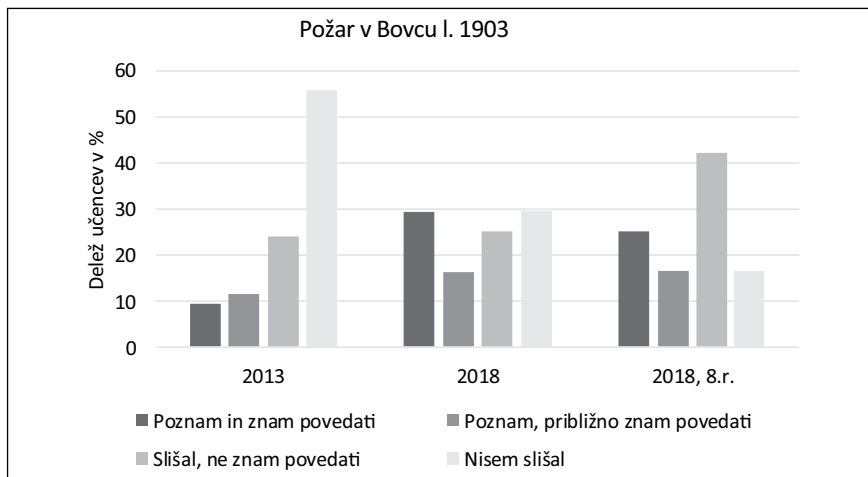
Graf 2: Kako je nastal križ v steni nad Bavšico.

Pravljica **o pulci in petelinčku** je imela najslabši rezultat od vseh zgodb. Že tako velik delež učencev, ki te pravljice še nikoli niso slišali, se je še povečal (s 73 % leta 2013 na 77 % leta 2018), opazovana skupina je imela nekoliko boljši rezultat, saj te pravljice ni poznalo »le« 67 % učencev, a po drugi strani zgodbe nihče ne zna povedati, toda zanjo so že slišali (33 %). Pravljica je vključena v knjigo *Pirta, farca, fidinja*, ki so jo učenci listali in spoznali na kulturnem dnevu, zvočnega posnetka pa niso slišali, saj smo tisti del poti zaradi pomanjkanja časa izpustili.

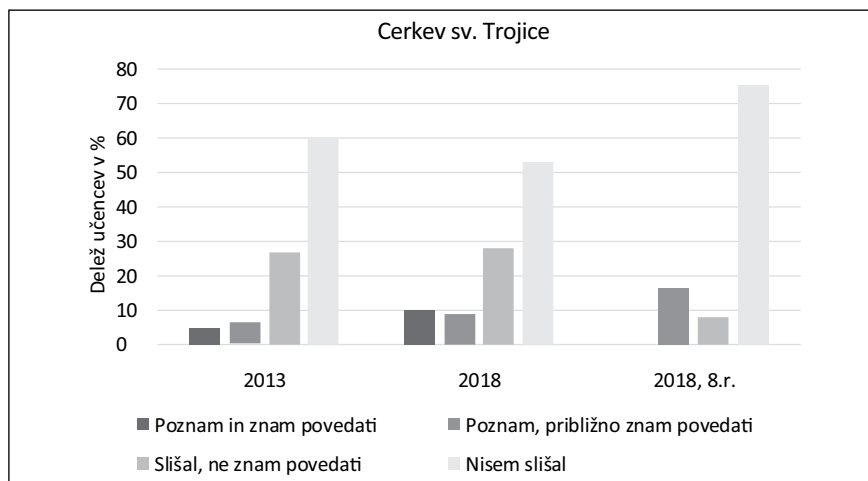
Graf 3: O pulci in petelinčku.

Zgodovinska povedka **o požaru v Bovcu leta 1903** je lepo pridobila na poznavanju v prvi in drugi kategoriji, močno se je zmanjšal delež tistih, ki zanjo še niso slišali (55 % leta 2013, 29 % leta 2018 in 17 % v opazovani skupini 8. razredov). Učenci iz opazovane skupine so pripoved poslušali na pripovedni poti.

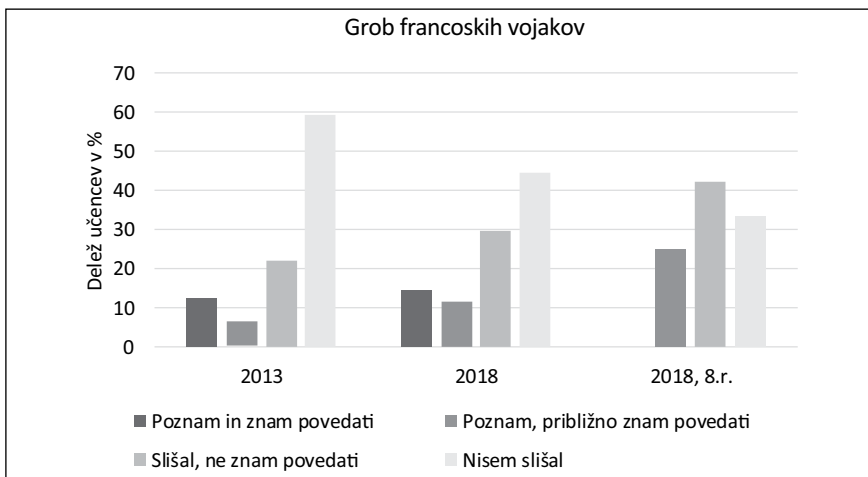
Graf 4: Požar v Bovcu leta 1903.

Vtis, da se pri opazovani skupini 8. razreda povečuje poznavanje, nekoliko pokvari rezultat o poznavanju pripovedi o nastanku **cerkve sv. Trojice**. Kljub temu, da so pripoved slišali na tematski poti, nekateri so jo celo ilustrirali, je tri četrt (75 %) takih, ki trdijo, da te pripovedi še nikoli niso slišali. Morebiti gre pri tej zgodbi za napačno asociacijo oz. da naslova, ki je bil naveden v vprašalniku, niso povezali z vsebino te zgodbe. Se pa je skupni delež učencev, ki te zgodbe ne poznajo, zmanjšal za nekaj odstotkov (s 60 % na 53 %), kar lahko prepoznamo kot pozitiven rezultat.

Graf 5: Cerkev sv. Trojice.

Prav tako se je delež nepoznavalcev zmanjšal pri zgodbi o **francoskih vojakih**, ki so pokopani pri cerkvi Device Marije (z 59 % na 44 %, v opazovani skupini celo na 33 %), povečal pa se je delež tistih, ki jo aktivno ali vsaj pasivno poznajo.

Graf 6: Grob francoskih vojakov.

Rezultate lahko povzamemo z ugotovitvijo, da se je v letih med prvo anketo 2013 in drugo 2018 zmanjšalo število tistih, ki za posamezno zgodbo sploh še niso slišali. Toda po drugi strani se ni bistveno povečal (večinoma se je celo zmanjšal) delež tistih, ki najbolj aktivno poznajo posamezno zgodbo (jo znajo suvereno povedati); pri tem seveda ne smemo pozabiti, da gre pri samoocenitvi zmožnosti boljšega ali slabšega pripovedovanja oz. obnove zgodbe za subjektivno oceno. Splošne ugotovitve odraža tudi opazovana skupina 8. razreda, ki pa ima načeloma boljše rezultate glede na povprečje vseh anketirancev v letu 2013 in 2018. Rezultati primerjalne analize torej podpirajo domnevo, ki se je nakazovala že pri prvem preverjanju, ko je najboljši rezultat dosegla zgodba v berilu in ki so jo učenci obravnavali v šoli: prav šola ima najmočnejši vpliv na to, koliko učenci poznajo (lokalno) pripovedno izročilo!

Sklep

Na Bovškem so se v zadnjem desetletju okrepila prizadevanja za večjo prepoznavnost lokalnega folklornega izročila, kar so prvi začeli spodbujati v turizmu in kulturi, posledično so se s tem posredno ali neposredno srečali tudi osnovnošolci (tematske poti, postavitve v muzeju, dramske uprizoritve, projektne naloge ...). Aktivnosti, ki so jih s tem v zvezi učenci deležni v okviru pouka (npr. kulturni dan), pozitivno vplivajo na poznavanje pripovedne folklorne, kar je dokazala tudi primerjalna anketa med učenci OŠ Bovec v letih 2013 in 2018.

Pri obravnavanju slovstvene folklorne zgoj po učnem programu pri pouku slovenščine lahko lokalne pripovedi povsem izpadejo, če učitelji sami po sebi niso tej temi posebej naklonjeni. Nekateri strokovnjaki opozarjajo na nezadostnost napotkov za obravnavo folklornih besedil kot tudi na skromno zastopanje teh besedil v učnem načrtu; še posebej (pre)malo je pravih vsebin, posledica je pomanjkanje znanja pri učencih v zadnji triadi, meni Petra Novak (2013). Da je teh besedil v

slovenskem vzgojno-izobraževalnem procesu premalo, se strinjata tudi M. M. Blažič in A. Žbogar in opozarjata na pomanjkanje zavedanja o pomenu in vlogi teh besedil za medkulturni, intra- in interkulturni dialog, krepitev kulturne zavesti in kulturnega kapitala, temelja individualne, nacionalne in globalne identitete. S tem v zvezi že teče projekt z naslovom *Slovenska in evropska kulturna literarna dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca so srednje šole*, ki si prizadeva slovensko slovstveno izročilo reflektirati teoretično in didaktično v mednarodnem kontekstu ter podati relevantna znanstvena in pedagoško-didaktična izhodišča za korekcijo obstoječega stanja (Blažič in Žbogar 2018: 229). Možnosti izbire ustreznih pripovednih besedil so vsekakor velike: npr. tematsko zasnovana zbirka *Zakladnica Slovenskih pripovedk* in po geografskemu kriteriju (in tudi jezikovnem, saj so zapisi pogosto v narečju) zasnovana monumentalna zbirka slovenskih folklornih pripovedi *Glasovi*, v kateri je doslej izšlo že 51 knjig, v katerih je preko 20.000 folklornih besedil. Seveda pa je vedno na voljo možnost lastnega zbiranja na terenu v okviru raziskovalnih in projektnih nalog.

Viri

Dolenc, Janez, 1992: *Zlati Bogatin* (Zbirka Glasovi, 4. knjiga). Ljubljana: Kmečki glas.

Kocijan, Gregor, in Šimec, Stanko (ur.), 1991: *Pozdravljeno, zeleno drevo: berilo za 5. razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Komac, Vlasta, 1997: *Na Klužah tice strašijo*. Nova Gorica: Branko.

Spletni viri (SV)

SV 1, Stergulčeva hiša, Tolminski muzej: <<http://www.tol-muzej.si/?id=122&lang=si>>. (23. 4. 2019.)

SV 2, Podeželski elektronski vodič: <<http://www.prc.si/publikacije/eknjiznica/podezelski-elektronski-vodic>> (24. 4. 2019.)

SV 3, Bajke Pohorja in Istre, Projekt Živa coprnija/Živa štrigarija: <<http://ric-sb.si/ziva-coprnija>>. (24. 4. 2019.)

SV 4, ZborZbirk, Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom: <<http://zborzbirk.zrc-sazu.si/>>. (24. 4. 2019.)

SV 5, Mitsko-folklorni park Rodik: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=572167699598303&id=168042176677526>. (24. 4. 2019.)

SV 6, Edinburški festival: <<https://www.scottishstorytellingcentre.com/>>. (24. 4. 2019.)

SV 7, Tematski park v Estoniji: <<https://www.visitestonia.com/en/lottemaa-theme-park-the-largest-family-theme-park-in-estonia>>. (24. 4. 2019.)

SV 8, Tematska tura v ZDA: <<https://www.viator.com/tours/Key-West/Conch-Tour-Train/d661->>. (24. 4. 2019.)

SV 9, Turistično društvo Bovec: <<http://www.td-bovec.si/core.php?pageid=00128>>. (24. 4. 2019.)

Literatura

- Blažič, Milena Mileva, in Žbogar, Alenka, 2018: Pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca do srednje šole. *Slovenistika in slavistika v zamejstvu – Videm* (konferenčni zbornik). Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 221–221.
- Chittenden, Tara, 2011: Opening the Door to Old Town Key West: Physical Thresholds in the Storied Narrative of the Conch Train Tour. *Storytelling, Self, Society: An Interdisciplinary Journal of Storytelling Studies* 7/3. 169–187.
- Della Bianca, Slavica, 2017: Kulturni dan: Pripovedno izročilo na Bovškem. *Slovstvena folkloristika* 14–15/1–2. 68.
- Frlič, Špela, 2016: *Sodobno pripovedovanje folklornih pripovedi v slovenskem prostoru*. Magistrsko delo. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2018: *Slovenska ljudska balada* (Folkloristični zapiski 2). Ljubljana: Založba ZRC.
- Herzfeld, Michael, 1997: *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State*. New York and London: Routledge.
- Ivančič Kutin, Barbara (ur.), 2013a: *Pirta, farca, fđinja: upodobitve folklornih pripovedi z Bovškega*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Ivančič Kutin, Barbara (ur.), 2013b: *Zvočni vodnik po tematski poti* (Zvočni posnetek CD 32 min). Ljubljana: Avdiovizualni laboratorij Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2010: Folklorna pripoved v urbanem okolju, v javnem prostoru. Pripovedovalski dogodki v slovenski prestolnici. Irena Novak Popov (ur.), *Vloge središča: Konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Slovenski slavistični kongres. 200–209.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2011: *Živa pripoved v zapisu*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2016: Sprehod po Bovcu z zgodbami lokalnega pripovednega izročila v narečju. Škofič, Jožica (ur.), Weiss, Peter (ur.), Zuljan Kumar, Danila (ur.): *Povzetki, 3. Slovenski dialektološki posvet* (SDP 3), 11.–12. 2. 2016, Ljubljana. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko. 12.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2017: Transformacije (slovstvene) folklore v sodobni kulturi. Krivopete v Zgornjem Posočju in Benečiji. *Traditiones* 46/1–2. 37–54.
- Ivančič Kutin, Barbara, in Kropelj Telban, Monika, 2018: Ohranjanje nesovne kulturne dediščine z lokalnimi pripovedmi v prostoru. *Traditiones* 47/3. 103–115.
- Krofič, Robi, 2017: Pedagoški pomen zgodbe in narativne vrednosti. *Sodobna pedagogika. Journal of Contemporary Educational Studies* 68/1: 10–32. <<http://www2.arnes.si/~rkrofi1/Teksti/PEDAGOSKI%20POMEN%20ZGODBE%20IN%20NARATIVNE%20VEDNOSTI%20-%20SLO.pdf>> (24. 4. 2019.)
- Ličen, Daša, 2018: Reinventing Habsburg cuisine in twenty-first century Trieste. *Folklore. Electronic Journal of Folklore* 71. 37–54. <<https://www.folklore.ee/folklore/vol71/>>. (24. 4. 2019.)
- Novak, Petra, 2013: Slovenske ljudske pravljice na višji stopnji slovenske osnovne šole. *Studia Mythologica Slavica* 16. 263–274.
- Stanonik, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: ZRC SAZU. Ljubljana.

OCENE IN POROČILA

Barbara Ivančič Kutin: *Krivopete. Divje žene z nazaj zasukanimi stopali v slovenskem folklornem izročilu*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2018, 174 str.

Znanstvena monografija Barbare Ivančič Kutin o krivopetah je edinstvena, saj zapolnjuje belo liso v poznavanju izjemnega fenomena v slovenskem folklornem gradivu in odpira novo polje raziskovanj; tematika folklornega lika krivopete namreč doslej še ni bila obravnavana celostno, izjema so le nekatere krajše in pomanjkljive omembe v leksikonih. Knjiga ima zato pomemben doprinos za nacionalno strokovno sfero, pa tudi širše, saj so bitja z deformacijo stopal znana izključno v severozahodni Sloveniji in predstavljajo *unikum* v Evropi. Podobna bajčna bitja poznajo posamična izročila zunaj Evrope, recimo v Južni Ameriki, v goratih predelih Azije in zahodne Afrike itd. Krivopete s to monografijo (in predhodnim znanstvenim člankom v reviji *Folklore*, tj. ena najprestižnejših svetovnih znanstvenih revij na področju folkloristike) dopolnjujejo globalni zemljevid ženskih bajčnih likov z nazaj zasukanimi stopali, ki jih poznajo nekatera ljudstva po svetu.

Folklorno gradivo o krivopetah je v knjigi obravnavano z različnih zornih kotov, interdisciplinarno. Zato je knjiga uporabna ne le za folkloriste in etnologe Slovenije, Evrope in izven Evrope, temveč tudi za raziskovalce drugih ved, ki se poslužujejo folklornega gradiva, kot so recimo jezikoslovci, arheologi idr.

Avtorica najprej vpelje pojem krivopet, navede njihove splošne značilnosti in jih

postavi v prostor; slovensko izročilo o krivopetah je namreč poznano le v Benečiji, Zgornjem Posočju, v sledovih pa tudi pri Slovencih na avstrijskem Koroškem. Krivopete so kontekstualizirane in umeščene v kategorijo divjih ljudi, kot druge divje žene in divji možje, ki so znani v soseščini, to je na Tolminskem, Cerkljanskem pa tudi na Slovenskem in po svetu. Nato avtorica pregleda izročila o bitjih z nazaj zasukanimi stopali po svetu, pri čemer najde osupljive podobnosti s slovenskim prostorom, zato meni, da gre pri tem za arhaičen, celo arhetipski pojav.

V poglavju »Kronološki pregled zapisov o krivopetah« avtorica pokaže na intenzivnost in številčnost zapisov od najzgodnejših konec 19. stoletja (Trinko, Gregorčič ml., Rutar) do današnjih dni.

Za stroko in najširši krog bralstva je posebej zanimivo poglavje »Motivne značilnosti pripovedi o krivopetah« z vsebinsko-motivno analizo gradiva. Avtorica ugotavlja, da se motivi, ki se pojavljajo v pripovedih o krivopetah, prekrivajo z motivi, ki jih najdemo v pripovedih o podobnih bajčnih bitjih, kot so divje žene, divji možje, vile, rusalke, celo čarovnice. Med najbolj pogostimi motivi so sledeči: krivopete ugrabijo človeka (otroka ali odraslega moškega), krivopeta se omoži s človekom, krivopete svetujejo oračem, naučijo ljudi delati stvari, ki jih še ne znajo, moški krivopeto ujame v razcepljeno deblo

in jo pusti v gozdu. Povedna je ugotovitev avtorice, da je lik krivopete skozi čas izgubil svojo ekstremno krutost. Ob koncu 19. stoletja, kamor segajo pisni viri, so se namreč krivopete pogosto povezovala z motivom kanibalizma, sčasoma pa je ta motiv skorajda izgubil do ponovnega vznika v sodobni kulturi, kjer pa so za razliko od prej krivopete dobile veliko bolj pozitivne konotacije. Za današnjo sodobno medijsko kulturo, v kateri se je prvotna socialna vloga pripovedne folklorne izgubila, so krute zgodbe socialno nesprejemljive, še posebej za otroke.

Avtorica se nato osredotoči na prostore, kjer naj bi se krivopete pojavljale in delovale: to so grape, jame, spodmoli in druga težko dostopna mesta, ki so opisani kot bivališča krivopet. Ti prostori so povezani s toponimi in mikrotoponimi, ki so pogosto poimenovani po krivopetah, s čimer je izročilo vtisnilo sledi tudi v jezik. Z jezikoslovno analizo je povezano tudi naslednje poglavje, kjer avtorica evidentira kar 22 različic lokalnih poimenovanj za krivopete oz. ženska bajčna bitja z nazaj zasukanimi stopali, kar je zagotovo izredno jezikovno bogastvo.

Avtorica teoretični del monografije zaključí s poglavjem o krivopetah v sodobni kulturi, tj. poleg pripovedovalskih dogodkov še (re)interpretiranje izročila o krivopetah v likovni, glasbeni umetnosti in literaturi. Posebej pa izpostavi tudi rabo tega izročila v turizmu (izdelki za prodajo, promocija pokrajine, jedi, turističnih poti ...), pri čemer opozarja na vse bolj razširjeno prakso marketinških strategij, ki poskušajo prodajnim izdelkom in storitvam pritrakniti zanimivo zgodbo »iz tradicije«, pri čemer pa se poslužujejo le zelenih konotacij ali lika samega, kar pa nima več veliko skupnega z izvornim izročilom.

V drugem delu knjige je prvič na enem mestu skupaj zbrana večina, to je 150 enot, zapisov o krivopetah. Zaključku z glavnimi ugotovitvami sledi še obsežen seznam referenc (literature ter rokopisnih, ustnih in spletnih virov), indeks pojmov ter povzetek v italijanskem in angleškem jeziku.

Knjiga *Krivopete. Divje žene z nazaj zasukanimi stopali v slovenski folklori* je izredno dobrodošlo delo za področje folkloristike in etnologije, saj je avtorica uspela zbrati in v današnjem času prestreči ter stroki in javnosti predstaviti izjemno in edinstveno gradivo iz območja severozahodne Slovenije, ki je bilo doslej skoraj povsem neznano. Res je, da so se ob vstopu v tretje tisočletje krivopete začele revitalizirati v publikacijah, javnih kulturnih in turističnih dogodkih ipd., vendar imajo v sodobnih pojavnih oblikah povsem druge socialne vloge kot nekoč, saj po večini nosijo značilnosti folklorizma.

Zaradi unikatnosti, temeljitosti in vsestranskosti analize folklornih pojavov, povezanih z izročilom o krivopetah, pa tudi zaradi gradiva samega, je delo Barbare Ivančič Kutin izjemno dragoceno tako za stroko v Sloveniji in širom sveta kot tudi za slovensko laično bralstvo, ki se danes vse bolj zanima za tradicionalno kulturo.

Katja Hrobat Virloget
Univerza na Primorskem,
Fakulteta za humanistične študije
katja.hrobat@fhs.upr.si

Mednarodni simpozij *Poučevanje govora*

Ljubljana, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, 12. in 13. april 2019

Znanstveno-strokovna srečanja na temo govora na ljubljanski Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo postajajo že stalnica. Leta 2000 in 2006 so priredili dva kolokvija o umetniškem govoru (prispevki z obeh so zbrani tudi v zbornikih), leta 2013 še simpozij o umetniškem govoru. Ta se je kljub tematski zamejitvi v naslovu že razpiral iz umetnosti navzven, kar je dobro razvidno tudi iz monografije prispevkov s takratnega srečanja, naslovljene *Govor med znanostjo in umetnostjo* (Založba Aristej, 2013). Še bolj raznovrstno in odprto razpravo o mnogoterih dimenzijah govorjene slovenščine in govora nasploh pa je omogočil letošnji simpozij z naslovom *Poučevanje govora*, na katerem je bilo predstavljeno 31 prispevkov v sedmih sklopih, oblikovanih okoli nekaj osrednjih tem. Vodji simpozija Katarina Podbevšek in Nina Žavbi (sicer organizatorki že prejšnjega simpozija, prva tudi kolokvijev o umetniškem govoru) sta na dvodnevno srečanje povabili strokovnjake z različnih področij – od predšolske vzgoje do univerz, od gledališča do radia, od prakse do znanstvenega raziskovanja. Na ta način sta ustvarili dvodnevno izjemno tvorno prepletanje raznolikih znanj in izkušenj, kar se je vedno znova pokazalo v razpravah med posameznimi sklopi, ki so navduševale in navdihovale ravno toliko kot sami prispevki udeležencev.

Simpozij se je začel s sklopom prispevkov o razvijanju govorno-jezikovne zmožnosti v predšolskem obdobju (*Simona Kranjc, Matea Hotujac Dreven, Maja Višček*), ko naj bi otrok govor usvajal in raziskoval skozi igro in ob spoznavanju drugih načinov sporočanja, tudi skozi lastno umetnostno izražanje in ob kreativnosti odraslega (*Helena Korošec*). V prvem triletju osnovne šole (*Jasna Jožef,*

Alenka Rot Vrhovec) in kasneje so oblike poučevanja in učenja vse bolj formalizirane, v učnih načrtih za slovenščino v osnovnih, srednjih šolah in gimnazijah (*Simona Pulko*) je mogoče vsako leto najti učne vsebine in oblike, vezane na govorjeni jezik. Vendar pa učiteljice na gimnazijah, ki poučujejo bodisi slovenščino (*Jožica Jožef Beg*), retoriko (*Katarina Torkar-Papež, Darinka Marc*) ali odrski govor (*Nataša Konc Lorenzutti*), kljub temu opažajo, da so dijaki nevešči nastopanja in govornega predstavljanja vsebin ter da jih, kadar jih morajo, predstavljajo nesproščeno, pogosto mehansko, brez smiselne povezave med vsebino oziroma mislijo in prezentacijo. Razprava med prisotnimi strokovnjaki (simpozij je bil oba dneva zelo dobro obiskan, obiskovalci so se dejavno vključevali v pogovore) je pokazala, da je govorjeni jezik v učnih načrtih slovenščine v primerjavi s pisnim še vedno odrinjen precej na rob, zato se učitelji strokovnih izobraževanj na temo govora udeležujejo redkeje kot drugih, ki so jim ponujena. Tudi bodočih učiteljev se med študijem o govoru ne izobražuje dovolj, zato se marsikateri niti kasneje ne zaveda vpliva, ki ga imata njegov odnos do govora in lastni govorni nastop na učence (*Katarina Kežar*). Neustrezen je tudi uveljavljeni pristop, po katerem učenci govorno nastopajo, ne da bi bili v to obliko smiselno postopno vpeljevani skozi celotno osnovno šolo (*Janja Žmavc*).

Z mladimi, ki so motivirani za nadaljnje izobraževanje o (knjižnem) govoru, a imajo večinoma primanjkljaje v znanju o govorjeni slovenščini, se na univerzitetni ravni srečujejo visokošolski učitelji na različnih smereh: na študiju slovenščine na filozofskih fakultetah v Mariboru in Ljubljani (*Melita Zemljak Jontes, Luka Horjak, Hotimir Tivadar*), na

študiju medijskih komunikacij na FERI UM (*Alenka Valh Lopert*), na študiju dramske igre na AGRFT (*Nina Žavbi*) in na študiju novinarstva na FDV UL (*Tina Lengar Verovnik*); s pretežno študentsko populacijo se srečujejo tudi na tečajih fonetike na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture (*Martin Vrtačnik*). Vsak od predstavljenih študijskih programov ima drugačne specifične, saj izobražujejo bodoče učitelje slovenščine, bodoče medijske govorce in bodoče dramske igralce, vendar je bilo mogoče v predstavitvah najti mnogo stičnih točk in predvsem novih idej, kako vsebine (tudi didaktično) obogatiti. Kljub večji dostopnosti jezikovnih priročnikov in drugih virov pa so nekateri sodelujoči opozarjali na pomanjkanje sodobnih jezikovnih opisov govornice (zlasti knjižne) slovenščine, na rigidnost, tudi ne-realnost nekaterih pravorečnih pravil in na odprta vprašanja kodifikacije, zlasti na ravni izreke. Z izobraževanjem javnih govorcev se ukvarjajo tudi na Radiu Slovenija (*Mateja Juričan, Maja Šumej*), kjer je v tradicijo radijske fonetične šole vgrajeno zavedanje, da je radio sicer učenec, a še bolj učitelj poslušalcev (*Aleš Jan*). Slovenski govorni mediji so ves čas pod drobnogledom laične javnosti, ki je njihov strog presojevalec; občasno to vlogo bolj sistematično prevzame tudi strokovna javnost, nazadnje v 80. letih 20. stoletja, ko je jezik radia in televizije z izjavami vrednotilo in usmerjalo Jezikovno razsodišče (*Lucia Gaja Scuteri*).

Zadnji obsežnejši sklop prispevkov so na simpoziju predstavili strokovnjaki, ki se bodisi kot pedagogi bodisi v drugih vlogah ukvarjajo z dramskim govorom. Posebej dragoceno je bilo spoznanje, da je gledališče prostor, v katerem zakonitosti zborne in drugih govornih zvrsti ne držijo nujno na enak način kot na drugih področjih, temveč dobijo v njem svojstven odmev. Študenti igre morajo razviti tudi sposobnost nadzorovane izraznosti lastnega glasu (*Katarina Podbevšek*), spoznati anatomijo

in fiziologija telesa, ki omogočata ustrezno dihanje in govor (*Alida Bevk*), ter se naučiti celostno pristopati h govoru in k njegovi proizvodnji ob kreiranju gledališkega lika (*Nataša Barbara Gračner*). Izkušnje iz hrvaškega prostora so le delno prekrivne s slovenskimi, tako glede poučevanja umetniškega govora (*Selena Andrič*) kot glede podpore strokovnjaka jezikoslovca pri pripravi predstav (*Karolina Vrban Zrinski*); v slovenskem prostoru je tak strokovnjak gledališki lektor (*Klasja Kovačič*). Poučna sta bila tudi prispevka o spremljanju kakovosti glasu glasovnih profesionalcev po verbotalnem sistemu (*Vesna Kirinić Papeš, Dijana Hodalič, Zlatko Papeš*) in o možnostih, ki jih tudi pri poučevanju govora ponujajo orodja nevrolingvističnega programiranja (*Tončka Godina*). Simpozij sta sklenila prispevka, ki sta kljub zelo različnim izhodiščem v središče postavila tišino; prvi je raziskoval njeno večpomenskost in poetiko (*Tomaž Gubenšek*), drugi je predstavil vzporednice glasovni prozodiji v slovenskem znakovnem jeziku (*Matic Pavlič*).

Dvodnevno druženje je poleg zelo zanimivih prispevkov, ki bodo izšli tudi v zborniku, ponujalo obilo prostora in časa za nadaljevanje med posameznimi sklopi začetih razprav ter za tkanje novih in utrjevanje obstoječih poznanstev. Med udeleženci je vladalo nakhlonjeno zanimanje, sinergija, ki jo je bilo mogoče občutiti, pa ni bila le posledica njihove iskrene zavezanosti govoru v njegovi mnogoterosti, temveč tudi zasluga neumornih organizatork simpozija in vodstva akademije, ki ju je pri tem podprlo.

Tina Lengar Verovnik
Fakulteta za družbene vede
Univerze v Ljubljani
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
tina.verovnik@fdv.uni-lj.si

Zdeňka Kohoutková: *Češko glasoslovje, besedotvorje in oblikoslovje: delovni zvezek. 1. natis. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018, 130 str.*

Češko glasoslovje, besedotvorje in oblikoslovje je nova vadnica, izdana leta 2018, avtorice Zdeňke Kohoutkove, diplomantke magistrskega študija Češkega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti Masarykove univerze v Brnu, ki od leta 2015 dela kot lektorica češkega jezika in književnosti na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Vadnica je nastajala nekaj let med pedagoško prakso avtorice – posamezne vaje so bile preverjene pri praktičnem pouku tujcev, ki se učijo češčine. S stališča izbire gradiva se navezuje na konkretna poglavja učbenika *Češka slovnica za bohemiste* avtorice Petre Stankovske, ki je izšla leta 2009, prav tako na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, cilj vadnice pa je dopolniti to teoretično razlago z ustreznimi praktičnimi vajami. Ciljna skupina so študentje 1. in 2. letnika študijskega programa Češki jezik in književnost na FF UL, ki se češčine učijo na podlagi drugega slovanskega jezika – slovenščine.

S formalnega stališča je vadnica v skladu z naslovom razdeljena na tri poglavja – Glasoslovje, Besedotvorje, Oblikoslovje – v skupnem obsegu 130 strani. Navodila ob posameznih vajah in vaje so v češkem jeziku (v uvodnem poglavju *Glasoslovje* je dodan slovenski prevod), vendar je v vsakem podpoglavju obravnavana tema na začetku razložena v slovenščini. Poleg te kratke razlage problematike in vaj v delovnem zvezku najdemo tudi mnemotehnične pripomočke (predvsem pri razlagi bolj zapletenih jezikovnih pojavov) oziroma opozorila na nepravilnosti v jezikovnem sistemu.

Po vsebinski plati je vadnica zelo bogata – zajema veliko količino vaj najrazličnejših tipov:

tabele, dopolnjevanje, povezovanje izrazov, popravljanje napak, branje in ponavljanje, križanke in osmerosmerke, prevajanje idr. Poleg količine in pestrosti je treba poudariti tudi strukturo in naravo nalog, sistematično in zelo ustrezno razvrščenih v posamezna podpoglavja, ki imajo enotno in grafično ne preveč obremenjeno vizualno podobo, zato je vadnica kljub velikemu številu vaj zelo pregledna. Prek teh nalog študentje ne spoznavajo samo posameznih slovničnih pojavov, ampak na zelo naraven in nenasilen način pridobijo veliko informacij o čeških realijah – o kulturi, zgodovini, geografiji, znanih osebnostih itd. Več kot dobrodošla so tudi vprašanja za utrjevanje snovi na koncu poglavij in ponavljalna lekcija.

Delovni zvezek s svojim obsegom, številom vaj in njihovo ravnijo pokriva širok spekter češke slovnice, ob čemer pogosto zahteva zelo poglobljeno znanje – od bolj zapletenih pojavov tu najdemo npr. vaje, povezane s fonetično transkripcijo, spremembe onomazioloških kategorij, deležja ipd. Pri tem je poleg češke in slovenske pogosto uporabljena tudi latinska terminologija. Zato (in tudi zaradi rabe slovenščine kot metajezika ter prepletenosti z učbenikom *Češka slovnica za bohemiste*) je jasno, da je delovni zvezek primeren zlasti za študente slovanskega porekla (da ne rečemo samo slovenskega) oziroma za študente, ki že zelo dobro znajo drug slovanski jezik. Vendar to zadeva samo vadnico kot celoto – posamezne izbrane naloge bi se lahko uporabljale kot dopolnilno gradivo (v skladu z dano ravnijo študentov oziroma z obravnavano snovjo) pri pouku češčine kjerkoli. Hkrati je treba opozoriti, da delovni zvezek ne vsebuje rešitev vaj, s čimer je njegova raba omejena le na neposreden pouk v predavalnici oziroma je

nujno, da učitelj/lektor pregleda vaje, ki so jih študentje naredili sami.

Češko glasoslovje, besedotvorje in oblikoslovje ocenjujemo kot zelo koristno publikacijo, in sicer predvsem zaradi njenega bogastva s stališča pokritosti slovničnih tem in obsega, količine vaj in njihove pestrosti ter vsebinske ustreznosti (ki zajema tudi češke realije), kar je omogočilo nastanek kompleksne in praktično usmerjene celote, ki

ustrezno dopolnjuje teoretično razlago češke slovnice in tako študentom ponuja prostor za utrjevanje in izpopolnjevanje, s tem pa seveda za boljše razumevanje.

Markéta Dosoudilová
Univerza Palackega v Olomoucu,
Filozofska fakulteta
dosoma00@gmail.com

Prevod: Bojana Maltarić

ABSTRACTS

Katja Mihurko Poniž: Fairy Tales by Early Slovenian Women Writers in the Literary Tradition and the Education System, *Jezik in slovnstvo* 64/2, 5–18.

The article explores early Slovenian fairy tales by female authors who published their works in book collections prior to World War II: Lea Fatur, Marica Gregorič Stepančič, Marijana Grassellini Proscenc (pseud. Anka Nikolič), Ljudmila Prunk, Marija Wirgler (pseud. Marija Jezernik), Manica Koman, Ilka Vašte, Elza Lešnik and Sanja Sever. The fairy tales by these authors introduced innovations into the Slovenian fairy tale tradition on the levels of content, form and style, despite the fact that contemporary literary reviewers did not always recognise their merits. The article also touches upon the possible inclusion of these works in school practice following the didactical goals written in the curriculum for the subject of Slovenian language and literature in primary school.

Keywords: early Slovenian fairy tales by female authors, Lea Fatur, Marica Gregorič Stepančič, Marijana Grassellini Proscenc, Anka Nikolič, Ljudmila Prunk, Marija Jezernik Wirgler, Manica Koman, Ilka Vašte, Elza Lešnik, Sonja Sever

Saša Babič: Short Folklore Forms in Readers and Journals for Primary School Children, *Jezik in slovnstvo* 64/2, 19–30.

The purpose of the article is to review and present proverbs and riddles as part of folklore in primary school magazines, which are often also a didactic tool in school lessons, as well as in school readers. The analysis focuses on these materials in the children's magazines *Zmajček*, *Ciciban* and *Cicido*, and in the youth magazine *Pil* in 2015, as well as in primary school readers for the entire period of primary school. Particular attention was devoted to units specifically intended to deal with the genre of proverbs and riddles.

At least at the beginning of schooling, children are not (completely) competent in the use of figurative language and metaphorical concepts, and are still in the process of learning this use of language. It was not therefore expected that the level of use of figurative language would be high. Some folklore forms were nonetheless expected, at least as a presentation of the separate genre of proverb and riddle. However, the results of the research showed the opposite: the texts in question are mainly covered by tales, and partly by folklore songs, but even these are poorly represented, while short folklore forms are the worst represented. The findings raise the question of the extent to which the intangible heritage is truly appreciated in Slovenian society, even though it is priceless heritage: folklore forms are an important element and indicator of society, its concepts, aspects and experiences as part of the intangible cultural heritage, language and composition in folklore. At the same time, they enable the use of metaphorical expression and the figurative use of language.

Keywords: folklore, proverb, riddle, children magazines, school readers

Alenka Žbogar: Slovenian Folk Heritage and Ancient Literary Texts in Literature Classes, *Jezik in slovstvo* 64/2, 31–40.

This article analyses the representation of Slovenian folk literature and ancient literature in literature classes in the last three grades of primary school and in secondary school. Some of the (probably unjustifiably) overlooked literary texts are proposed for teaching literature (in particular through interdisciplinary-oriented classes of history and literature). Several interpretation concepts, methods of teaching and forms of learning are explained. Both the primary and the secondary school curricula for teaching Slovenian literature and language emphasise interdisciplinary teaching and the development of digital competencies. The method of so-called flipped learning is presented in more detail, along with the possibility of its use in literature classes.

Keywords: Slovenian folk literature, ancient literature, literature classes in the last three grades of primary school and in secondary school, flipped learning, interdisciplinary teaching

Marjetka Golež Kaučič: The Slovenian Folk Ballad in Upper-Secondary Education – the Stepddaughter of Literature? *Jezik in slovstvo* 64/2, 41–57.

The article attempts to determine how and by what means the Slovenian folk ballad is presented in the upper-secondary education process, based on a review and analysis of selected Slovenian curricula, including handbooks, textbooks and e-textbooks. For this purpose, we focus on the characteristics and features of the Slovenian ballad, as well as on the examples and their analysis offered in these publications. We also examine the experiences of some upper-secondary school teachers in regard to the topic. At the same time, the article focuses on the European and American educational space, introducing the inclusion of knowledge of folklore at the undergraduate level for those who teach folklore and the ballad, as well as cases of how this knowledge is presented in international curricula. It is concluded that the curricula and publications that bring knowledge about the Slovenian folk ballad need revision, and that a multidisciplinary view of the Slovenian folk ballad is required. The author believes that this art genre is of exceptional cultural significance and offers suggestions for improving education about folk ballads and the participation of folklorists.

Keywords: Slovenian folk ballad, upper-secondary education, teaching, genre, classification and identification, interpretation, curriculum, folklore, folklorist

Milena Mileva Blažič: The Motive of the Ljubljana City in Slovenian (Youth) Literature – *Literary Ljubljana*, *Jezik in slovstvo* 64/2, 59–78.

The starting point of the article, which forms an integral part of a broader research project, is the thesis that, in modern times, especially after Slovenia's accession to the European Union in 2004, national languages, literature and culture have become even more important. In the nineteenth and twentieth centuries, literary studies related to (literary) history, while at the end of the twentieth and the beginning of the twenty-first century, geography gained a new meaning. Thus, one of the research areas is the connection between youth literary studies and geography, i.e., the interdisciplinary connection that Juvan calls the spatial turn in literary scholarship.

The Slovenian ethnic territory is multilingual and multicultural; it has belonged to different cultures, which is reflected in Slovenian youth literature as a literary culture. At the same time, Slovenian youth literature has also influenced the area of Slovenian literary culture, by naming various things after persons and literary characters. This is the interaction of space with Slovenian youth literature (e.g., the motif of Ljubljana in Slovenian youth literature, mountain stories about Kekec, etc.) and vice versa, i.e., the influence of original Slovenian youth literature on the physical space (naming of monuments and memorials after youth writers and/or characters). The article focuses on the period of Slovenian youth literature, and in particular on youth classics (F. Prešeren, F. Levstik), contemporary classics (K. Brenk, N. Grafenauer, L. Kovačič, S. Makarovič) and contemporaries (M. Komelj, P. Svetina, A. Štefan, J. Vidmar, etc.).

Keywords: city, Ljubljana, fairy tales, J. W. Goethe, picture books

Monika Kropej Telban: A Storytelling Tour of Ljubljana. Narrative Heritage as Part of Sightseeing, *Jezik in slovstvo* 64/2, 79–94.

Based on a study of various stories regarding select locations in the centre of Ljubljana, Slovenia's capital city, the article presents a *Storytelling Tour of Ljubljana* – a walking tour that includes the most important sights in the centre of Ljubljana. This narrative legacy is part of the identity of local social groups. It presents information regarding the living conditions, mentality and emotionality of the people for the periods in which they were both created and passed on. Presenting this narrative legacy as an oral performance has great potential for the cultural, tourist and educational range of activities on offer. In this way, the tourists/participants can really vividly imagine the lifestyle of the local population and learn about their narrative culture. Moreover, the information and tales presented in this way are far more memorable. The *Storytelling Tour of Ljubljana* was designed to complement the official school curriculum, as well as to enrich the tourist experience of visitors of all ages. Participants in the tour have an opportunity to become familiar with the local folklore and the broader tradition of oral heritage, observing how specific motives were passed on orally both in the local community and within the framework of the broader European storytelling heritage.

Keywords: narrative culture, verbal folklore, Ljubljana, local legends, education, tourist tours

Barbara Ivančič Kutin: Thematic Trails and Other Experiential Didactic Approaches to Teaching Verbal Folklore in Primary School, *Jezik in slovstvo* 64/2, 95–108.

The article presents modern ways of including folk tales in culture and tourism. The tourist offer often gives visitors an opportunity to become familiar with folk tales and other local/national oral heritage *in situ*. Thanks to its experiential effect, this approach is also effective as a didactic method for folklore texts in schools. This was also confirmed by research undertaken first in 2013 and again in 2018. Pupils from Bovec Primary School were given a questionnaire aimed at determining how well they knew the local oral storytelling tradition.

Keywords: folktales, oral storytelling tradition, the Bovec region, teaching literature, didactic methods

Izvuečke v angleščini lektorirala Mojca Šorli in Neville Hall

AVTORICE

red. prof. dr. Katja Mihurko Poniž

Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko, Vipavska 13, SI-5000 Nova Gorica
katja.mihurko.poniz@ung.si

doc. dr. Saša Babič, znanstvena sodelavka

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2,
SI-1000 Ljubljana
sasa.babic@zrc-sazu.si

izr. prof. dr. Alenka Žbogar

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Aškerčeva 2,
SI-1000 Ljubljana
alenka.zbogar@ff.uni-lj.si

izr. prof. dr. Marjetka Golež Kaučič, znanstvena svetnica

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut, Novi trg 2,
SI-1000 Ljubljana
marjetka.golez-kaucic@zrc-sazu.si

red. prof. dr. Milena Mileva Blažič

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, SI-1000 Ljubljana
milena.blazic@pef.uni-lj.si

dr. Monika Kropelj Telban, znanstvena svetnica

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2,
SI-1000 Ljubljana
monika@zrc-sazu.si

doc. dr. Barbara Ivancič Kutin, znanstvena sodelavka

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2,
SI-1000 Ljubljana
b.ivancic@zrc-sazu.si

doc. dr. Katja Hrobat Virloget

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 5, SI-6000 Koper
katja.hrobat@fhs.upr.si

doc. dr. Tina Lengar Verovnik

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5,
SI-1000 Ljubljana in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša,
Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
tina.verovnik@fdv.uni-lj.si

Markéta Dosoudilová

Univerza Palackého v Olomouci, Filozofská fakulta, Oddelek za bohemistiku /
Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky, Tř. Svobody 26,
CZ-779 00 Olomouc
dosoma00@gmail.com

Navodila avtorjem¹

Prispevki za *Jezik in slovnstvo* morajo biti napisani v slovenščini. Za jezikovno ustreznost prispevkov so dolžni poskrbeti avtorji.

Tehnični napotki

1. Splošno

Avtorji prispevke v elektronski obliki pošljejo na spletni naslov revije jezikinslovnstvo@ff.uni-lj.si. Prispevki morajo biti oblikovani v skladu z zahtevami uredništva. Avtorji ob oddaji prispevka uredništvu sporočijo tudi naslov za korespondenco, naslov elektronske pošte in telefonsko številko ter naslov za rubriko *Avtorji* (ime in naslov institucije, v kateri so zaposleni, ali domači naslov).

2. Razprave

Prispevki, namenjeni objavi v rubriki *Razprave*, ne smejo presegati dolžine ene avtorske pole (30.000 znakov s presledki). Besedilo naj bo napisano v pisavi *Times New Roman*, velikost 12, z medvrstičnim razmikom 1,5. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij naj bodo napisani krepko. Besedilo naj bo levostransko poravnano, začetki odstavkov naj ne bodo umaknjeni navznoter, ampak naj bo pred vsakim novim odstavkom, naslovom, podnaslovom obvezno vrinjena prazna vrstica. Daljši navedki (nad tri vrstice) naj bodo ločeni od preostalega besedila, velikost pisave naj bo 11. Izpusti v navedku naj bodo označeni s tremi pikami med poševnima oklepajema *.../...*. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Sklici naj bodo navedeni v oklepaju tekočega besedila: (Gantar 2007: 128). V seznamih virov in literature se navajajo samo v besedilu omenjeni viri in literatura.

Navajanje virov in literature

a) knjiga

Gantar, Polona, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Lingua Slovenica 3).

Foucault, Michel, 2011: *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis. Prev. Uroš Grile.

b) zbornik

Javornik, Miha (ur.), 2006: *Literatura in globalizacija (k vprašanju identitete v kulturah centralne in jugovzhodne Evrope v času globalizacije)*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

c) članek v zborniku

Mikolič, Vesna, 2004: Medkulturna slovenistika – realnost ali izziv? Stabej, Marko (ur.): *Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 40. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 37–47.

č) članek v reviji

Krek, Simon, 2003: Sodobna dvojezična leksikografija. *Jezik in slovnstvo* 48/1. 45–60.

d) spletna stran

Korpus slovenskega jezika FidaPLUS: <<http://www.fidaplus.net>>. (Dostop dan. mesec. leto.)

Viri in literatura naj bodo navedeni ločeno.

Izvleček

Članki naj bodo opremljeni tudi s ključnimi besedami in izvlečkom (sinopsisom) v slovenščini in angleščini (to naj bo umeščeno pod naslov članka; naveden naj bo tudi angleški prevod naslova); izvleček naj obsega od osem do deset vrstic v velikosti pisave 10. V recenzijski postopek bodo sprejeti samo tehnično brezhibno urejeni prispevki s seznamom virov in literature, dosledno oblikovanim po navodilih za citiranje.

3. Ocene in poročila

Prispevki, namenjeni objavi v rubriki *Ocene in poročila*, ne smejo presegati dolžine polovice avtorske pole (15.000 znakov s presledki). Avtorji naj na koncu besedila navedejo ime in priimek, ime in naslov institucije ter elektronski naslov.

4. Recenzijski sistem

Uredništvo revije za vsako razpravo, ki ustreza formalnim pogojem za objavo, določi dva recenzenta in jima v elektronski obliki pošlje besedilo razprave brez avtorjevega imena in priimka ter recenzijski obrazec. Recenzenta izpolnjeni obrazec skupaj z besedilom prispevka in svojimi komentarji vrmeta uredništvu, to pa seznanj avtorja z oceno ter predlogi in pripombami recenzentov, pri tem pa poskrbi, da recenzenta ostaneta anonimna. Na podlagi ocen recenzentov se uredništvo odloči, ali je prispevek primeren za objavo. Avtorji so ob oddaji dokončnega besedila dolžni upoštevati pripombe recenzentov. Prispevke za rubriko *Ocene in poročila* pregleda uredniški odbor.

Končna različica besedila

Uredništvo pričakuje, da bo avtor pri pripravi do končnega besedila upošteval pripombe recenzentov oz. uredništva in besedilo v dogovorjenem roku oz. najpozneje v dveh tednih poslal uredništvu v elektronski obliki.

Korekture

Ob korekturnem branju lahko avtor uredništvu sporoči le pripombe v zvezi z oblikovanostjo besedila ali opozori na morebitne tipkarske napake. Korekture se opravijo v treh delovnih dneh.

Avtorske pravice

Z oddajo prispevka v recenzijo uredništvu *Jezika in slovnstva* avtor prenese avtorske pravice na založnika, tj. Zvezo društev Slavistično društvo Slovenije. Avtor lahko svoje besedilo pozneje objavlja, vendar mora pri tem vedno navajati prvotno objavo v *Jeziku in slovnstvu* ter o tem prej pisno obvestiti uredništvo.

Separati

Avtor razprave prejme izvod revije, v kateri je bila objavljena njegova razprava, in separat v elektronski obliki. Avtorji besedil, objavljenih v drugih rubrikah, prejmejo le izvod revije.

¹ Beseda *avtor* se v celotnem besedilu nanaša tako na avtorje kot na avtorice prispevkov.

JEZIK IN SLOVSTVO

letnik LXIV

številka 2

Uvodnik	3
Razprave	
Katja Mihurko Poniž Pravljice starejših slovenskih pisateljic v literarni tradiciji in vzgojno-izobraževalnem sistemu	5
Saša Babič Obravnava folklornih obrazcev v osnovnošolskih berilih in revijah	19
Alenka Žbogar Slovensko ljudsko slovstvo in antična književnost pri pouku književnosti	31
Marjetka Golež Kaučič Slovenska ljudska balada v srednješkolskem izobraževanju – pastorka književnosti?	41
Milena Mileva Blažič Motiv mesta Ljubljana v slovenski (mladinski) književnosti – <i>Literarna Ljubljana</i>	59
Monika Kropelj Telban Pripovedna pot po Ljubljani. Slovstveno izročilo kot del ogleda mesta	79
Barbara Ivančič Kučin Tematske poti in drugi izkustveni didaktični pristopi pri obravnavi folklornih besedil v osnovni šoli	95
Ocene in poročila	
Katja Hrobat Virloget Barbara Ivančič Kutin: <i>Krivopete. Divje žene z nazaj zasukanimi stopali v slovenskem folklornem izročilu</i>	109
Tina Lengar Verovnik Mednarodni simpozij <i>Poučevanje govora</i>	111
Markéta Dosoudilová Zdeňka Kohoutková: <i>Češko glasoslovje, besedotvorje in oblikoslovje: delovni zvezek</i>	113
Abstracts	115

Cena:
5,50 €